

สิทธิมนุษยชน
รวมบทความ ศ.เสน่ห์ จามริก

สิทธิมนุษยชน

รวมบทความ ศ.เสันท์ จามริก

สำนักงานคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ

สารบัญ

สิทธิชุมชนในมุมมองระดับโลก. ปาฐกถาำแสดง ณ ที่ประชุม III MMSEA (Montane Mainland Southeast Asia Conference) มณฑลยูนนาน สาธารณรัฐประชาชนจีน ๒๕-๒๘ สิงหาคม ๒๕๔๕ แปลโดย วีระ สมบูรณ์ ๒๓

บทบาทของคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ. นำเสนอในการประชุม ว่าด้วยระบบระดับชาติและภูมิภาคเพื่อการส่งเสริมและคุ้มครองสิทธิมนุษยชน (Conference on National and Regional Systems for the Promotion and Protection of Human Rights) ซึ่งจัดโดยมูลนิธิฟรีดริช เนามัน (Friedrich Naumann Stiftung) ณ เมืองสตราสบูร์ก ประเทศฝรั่งเศส ระหว่างวันที่ ๗-๑๑ ตุลาคม ๒๕๔๕ แปลโดย วีระ สมบูรณ์ ๒๔

ฐานทรัพยากร ทุนชีวิตของสังคมไทย. การบรรยายในงานสัมมนาวิชาการ ๑๐ ปี สกว. วันที่ ๒๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๔๖. ๔๓

หลักการและแนวทางในการดำเนินงานของคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติเกี่ยวกับนโยบายในการปราบปรามยาเสพติดของรัฐบาล. ๖๑
สรุปสาระสำคัญจากการแถลงข่าวต่อสื่อมวลชนเมื่อวันที่ ๖ มีนาคม ๒๕๔๖.

เหตุการณ์ความรุนแรงอันเนื่องมาจากการชุมนุมคัดค้านโครงการท่อก๊าซ ไทย-มาเลเซีย. คำแถลงประธานกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ ในการกล่าวปิด การรับฟังความคิดเห็นสาธารณะ เรื่อง การดำเนินการต่อผู้ชุมนุมคัดค้านโครงการ ท่อก๊าซธรรมชาติ และโรงแยกก๊าซ ไทย-มาเลเซีย ณ วุฒิสภา วันที่ ๑๙ มิถุนายน ๒๕๔๖ ๖๙

วิกฤติรัฐธรรมนูญ ๒๕๔๐ คือ วิกฤตกรรมของแผ่นดิน. ๒ ธันวาคม ๒๕๔๖ **๓/๕**

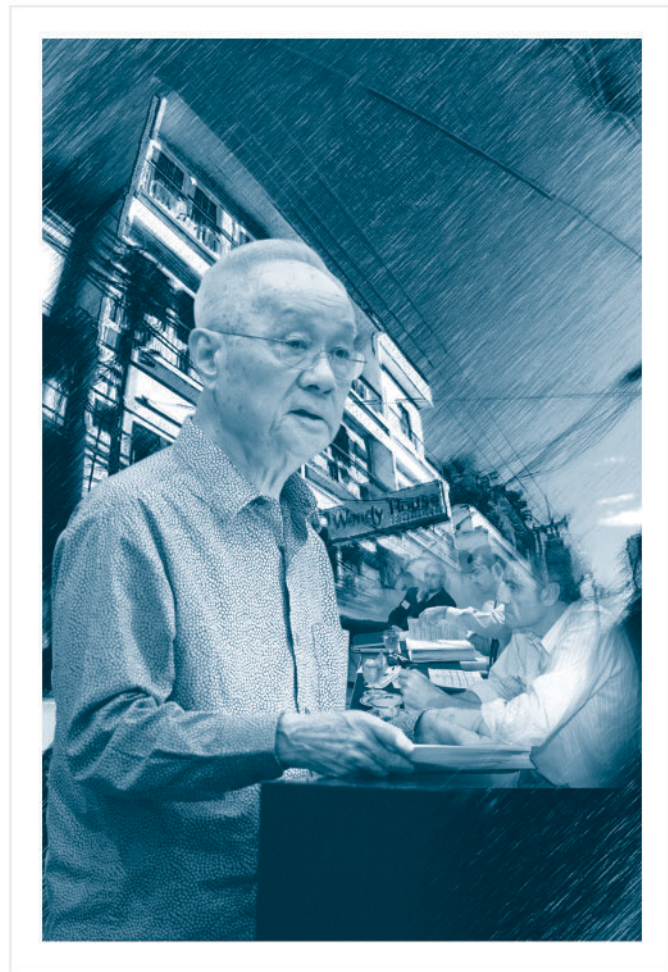
ปัจจัยมลิตว่าด้วยหลุมพรางประชาธิปไตย. บทกล่าวส่วนผนวก เนื่องในโอกาสตีพิมพ์ครั้งที่ ๓ เส้นที่ จามริก: การเมืองไทยกับพัฒนาการรัฐธรรมนูญ มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ พ.ศ.๒๕๔๙ **๘๕**

ปฏิญญาว่าด้วยสิทธิชุมชนท้องถิ่น: ฐานปฏิรูปการเมือง. เนื่องในการประชุมเวทีสาธารณะเรื่อง “สิทธิชุมชน: มิติการปฏิรูปการเมือง” ๑๔-๑๕ กรกฎาคม ๒๕๔๙. **๙๙**

รีเอ็นจีเนียริ่ง ‘ราชภัฏ’ สู่ ‘อุดมศึกษาเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น’. เรียบเรียงจากปาฐกถาพิเศษ โดยศาสตราจารย์เส้นที่ จามริก เสนอในการประชุมมหาวิทยาลัยราชภัฏกับการเคลื่อนไหวนโยบายสาธารณะเพื่อคุณภาพชีวิตที่ดีของท้องถิ่น วันที่ ๓๑ กรกฎาคม ๒๕๔๙ โรงแรมโมะชะซอนแก่น **๑๐๙**

เค้าโครงแผนแม่บทสิทธิมนุษยชน ภายใต้รัฐธรรมนูญ “ฉบับประชาชน” ๑๑๓/๓ สิงหาคม ๒๕๔๘

ชุมชนกับการปกป้องสิทธิและทรัพยากรของชุมชน **๑๒๓**

สิทธิมนุษยชนในมุมมองระดับโลก*

เสนอ จามริก

ความนำ

ก่อนอื่น ผมใคร่ขอแสดงความขอบคุณเป็นอย่างสูง ที่ได้รับเกียรติให้แสดงปาฐกถาำนำแก่ที่ประชุม MMSEA ครั้งที่สามแห่งนี้ อันที่จริง โอกาสเช่นนี้นับว่าหาได้ยากสำหรับผมที่จะได้เรียนรู้แลกเปลี่ยนกับผู้ทรงคุณวุฒิที่ก่อปรด้วยความรู้ในแขนงวิชาต่าง ๆ มากมายกว่าผมยิ่งนัก ในแง่นี้ผมจึงต้องขอแสดงความขอบคุณอย่างสูงเช่นกัน ต่อเพื่อนพ้องและผู้ร่วมงานชาวไทย ตลอด ดร.เดวิด โทมัส ที่ได้กรุณาสันับสนุนและร่วมประสานงานให้ผมได้เข้าร่วมในวงการแห่งการเรียนรู้ที่สร้างสรรค์แต่ติดดินเยี่ยงนี้ ผมยังจำได้ชัดเจนถึงประสบการณ์อันทรงคุณค่า ที่ช่วยยกระดับภูมิปัญญาของผมในฐานะนักศึกษาด้านการเมือง จากการเข้าร่วมกับท่านทั้งหลายเหล่านี้ นับแต่จุดเริ่มต้นของการประชุมที่เชียงใหม่เมื่อราวเจ็ดปีก่อน เราคงต้องตั้งความหวังกันว่า ความพยายามอย่างต่อเนื่องเช่นที่ผ่านมา จะส่งผลในบั้นปลายให้แก่ความมุ่งหวังของประชาชนทั่วไป ในอันที่จะมีเสรีภาพในการดำเนินชีวิตของตนอย่างมีศักดิ์ศรี

ดูจากการกำหนดการ เห็นได้ชัดว่าทุกอย่างได้เตรียมการกันไว้อย่างดีแล้ว ในส่วนของผมเองขอร่วมเพิ่มเติมบางสิ่งบางอย่างสักเล็กน้อยเพื่อขยายขอบข่าย

* "Community Rights in Global Perspective" ปาฐกถาำนำแสดง ณ ที่ประชุม III MMSEA (Montane Mainland Southeast Asia Conference) มณฑลยูนนาน สาธารณรัฐประชาชนจีน ๒๕-๒๘ สิงหาคม ๒๕๔๕ แปลโดย วีระ สมบูรณ์

ความคิดของเรา ผมเองคงไม่สามารถเสริมอะไรให้กับองค์ความรู้ความเชี่ยวชาญ โดยตัวของมันเองได้ คงต้องขอเน้นวิถีทางและวิธีการเรียนรู้ทางสังคมในส่วน ของประชาชนท้องถิ่นเป็นสำคัญ ผมมั่นใจว่านี่คือจุดหมายสูงสุดแท้จริงของการ แลกเปลี่ยนเรียนรู้ทั้งหมด และเป็นสิ่งที่เราไม่อาจมองข้ามได้ ทั้งยังเป็นเรื่อง ที่คงความสำคัญยิ่งยวดเสมอ ยิ่งไปกว่านั้น เมื่อมองถึงกระแสความเป็นไปอันไร้ ระเบียบในโลกตลอดจนภัยคุกคามข้ามชาติต่อทรัพยากรชีวภาพและภูมิปัญญาท้องถิ่น ก็คงต้องถึงเวลาแล้วที่สามัญชนจะต้องกระทำการอย่างเร่งด่วนจริงจัง ในการที่จะ ปกป้องสิทธิและเสรีภาพอันชอบธรรมของตนเอง และแก้ไขความเหลื่อมล้ำ ในความสัมพันธ์ทางการเมืองและเศรษฐกิจดังที่เป็นอยู่ ประเด็นสำคัญนั้นอยู่ที่ว่า การเรียนรู้และปฏิบัติการทางสังคมจะรุดหน้าไปบนวิถีสร้างสรรค์และสันติได้อย่างไร เพื่อมุ่งทางสู่ระเบียบสังคมอย่างใหม่บนรากฐานของเสรีภาพและความเป็นธรรม ในทุกระดับของสังคมมนุษย์ภารกิจเช่นนี้ย่อมเป็นเรื่องยากและใช้เวลายาวนาน อย่างแน่นอน จำต้องอาศัยขันติธรรม ความมุ่งมั่นบากบั่นและภูมิปัญญาในระดับสูง แต่ที่ก็เป็นธรรมดาและเป็นความท้าทายที่เราต้องตระหนัก

ในขณะเดียวกัน เราก็ต้องเห็นอีกด้านหนึ่งของเหรียญเช่นกัน ดังที่ ชาวตะวันตกท่านหนึ่งเรียกร้องให้มีระเบียบเศรษฐกิจโลกอันเป็นทางเลือก ซึ่งจะต้อง ตอบสนองต่อความต้องการที่แท้จริงของประชาชนและพื้นพิภพแห่งนี้ ซึ่งเป็น ทางเลือกที่ “จะต้องยอมรับว่ายุคสมัยแห่ง ‘โภคทรัพย์แห่งชาติ (wealth of Nations)’ เป็นอดีตไปแล้ว และจะต้องทำให้ศตวรรษที่ ๒๑ เป็นศตวรรษแห่งเศรษฐกิจหนึ่งเดียว แต่กอบด้วยหลายระดับ”^๑ เหตุผลก็มีใช้กระไรอื่น นอกไปจากกระบวนการที่แฝงอยู่ ในระบบเสรีนิยมเอง ที่ก่อให้เกิดการผลิตเกินและบริโภคเกิน เพื่อจะได้ นำมาซึ่งกำไรสูงสุด หรือที่เลียงไปเรียกให้สวยหูว่าความเติบโตทางเศรษฐกิจ

^๑ James Robertson, *Future Wealth : A New Economics for the ๒๑st Century*, London, Cassell Publishers Limited, ๑๙๙๐, p. ix.

และนับวันแนวความคิดใหม่ ๆ ทำนองนี้ ก็จะมีผู้รับฟังกันมากขึ้นทุกที แต่ก็ต้องขอเตือนท่านทั้งหลายว่าไม่ใช่เรื่องที่จะสักแต่ทำให้รู้สึกยินดีปรีดากันไป ประเด็นสำคัญนั้นอยู่ที่การที่เราจะต้องเข้าใจถึงพลวัตของกระบวนการความเป็นไปแห่งชีวิต และเตรียมความพร้อมต่อการเปลี่ยนแปลงในทางสร้างสรรค์ ซึ่งจะเป็นภารกิจอันหนักหน่วงทั้งต่อผู้ได้เปรียบและผู้เสียเปรียบดุจเดียวกัน

สร้างสรรค์แนวทางสู่อัตลักษณ์แห่งภูมิภาค

ด้วยเหตุนี้ ในการที่เราจะให้ความสนใจต่อภูมิปัญญาท้องถิ่นและความหลากหลายทางชีวภาพ จึงสำคัญอย่างยิ่งยวดที่จะต้องมองเห็นแนวโน้มในระยะยาวของประเด็นทั้งหมด กล่าวคือเราจะต้องมองข้ามพ้นกระบวนการจัดการทรัพยากรชนิดตอบสนองความต้องการของชีวิตแบบวันต่อวัน ซึ่งหากผมเข้าใจไม่ผิดจากหลักฐานงานวิจัยเชิงประจักษ์ของเรา เรามีตัวอย่างเป็นจำนวนมากที่แสดงให้เห็นถึงชุมชนกลุ่มชาติพันธุ์และชาวชนบท ที่ก่อปรด้วยจารีตในการปฏิบัติอันมั่นคงเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรและการดำเนินชีวิตด้วยวิถีอันยั่งยืน และแน่นอนว่ากรณีศึกษาแต่ละกรณี ก็ย่อมสามารถนำไปปรับใช้กับที่อื่น ๆ ได้ด้วยเช่นกัน ดังที่ปัจจุบันพวกเรา กำลังกระทำการอยู่ แต่นี่ก็เป็นเพียงส่วนหนึ่งของประเด็นทั้งหมด ปัญหาที่แท้จริงในระยะยาวนั้นอยู่ที่ว่า เราจะทำให้ผู้คนได้ตระหนักถึงแนวทางร่วมโดยพื้นฐานซึ่งเชื่อมโยงกันและกัน จนกลายเป็นพลังอันเข้มแข็งได้อย่างไร และจะเริ่มที่ตรงไหน อันที่จริง ชื่อการประชุมสัมมนาครั้งนี้เองก็บอกอะไรในตัวมันเองอยู่แล้ว คือ “เอเชียอาคเนย์เทือกเขาแผ่นดินใหญ่ (Montane Mianland Southeast Asia)” และนี่ก็คือกุญแจสู่ความเข้าใจกว้างไกลยิ่งขึ้น เกี่ยวกับสิ่งที่เราพยายามกระทำและบรรลุผลกันอยู่ ได้แก่ มิติองค์รวมแห่งเอเชียอาคเนย์ในฐานะฐานทรัพยากรเขตร้อน และบูรณาภาพของภูมิภาคแห่งนี้ มิใช่เพียงความหลากหลายทางชีวภาพและภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นส่วนเดียว ที่แยกขาดจากกันโดด ๆ

ดังที่เราทั้งหลายทราบกันดี เอเชียอาคเนย์มีฐานะเป็นทั้งยุทธศาสตร์บนเส้นทางเดินเรือจากตะวันออกกลางสู่ชายฝั่งมหาสมุทรแปซิฟิก และเป็นหนึ่งในภูมิภาคที่ร่ำรวยด้วยทรัพยากรเขตร้อนสูงสุด ด้วยเหตุนี้ ภูมิภาคนี้จึงตกอยู่ภายใต้การแข่งขันยึดครองอำนาจตะวันตกเรื่อยมา นับจากช่วงหลังการปฏิวัติอุตสาหกรรมและจักรวรรดินิยมที่ตามมา ครั้นเมื่อได้มาซึ่งเอกราชและสิ่งที่เรียกว่า “การกำหนดใจตนเอง (Self determination)” ในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่สอง สถานการณ์ก็ทำได้ดีขึ้นนักไม่แต่กลับเป็นการนำมาซึ่งพลังอำนาจที่เร่งเร้าความแตกแยกและการขูดรีดทรัพยากรหนักยิ่งขึ้นไปอีก ในนามของการกิจสร้างชาติ การทำให้ทันสมัย แล้วก็ตามมาด้วยการพัฒนาผิดทิศทางตลอดช่วงเหล่านี้ ทรัพยากรธรรมชาติและภูมิปัญญาท้องถิ่นอันล้ำค่า รวมทั้งชุมชนท้องถิ่นของเอเชียอาคเนย์ ต้องตกเป็นเหยื่อซ้ำแล้วซ้ำเล่าของรูปแบบการกดขี่ขูดรีด การข่มเหงลิดรอนสิทธิขั้นพื้นฐาน ดังที่เราก็ยังเห็นกันอยู่ทุกวันนี้ และในขณะนี้ จากกระแสโลกาภิวัตน์ทางเศรษฐกิจและความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีชีวภาพในช่วงสองทศวรรษที่ผ่านมา ทรัพยากรทางพันธุกรรมก็ได้กลายเป็นเป้าหมายหลักในการที่จะยึดกุมเศรษฐกิจโลก ภายใต้แรงผลักดันของการทำกำไรสูงสุดและการเติบโตทางเศรษฐกิจล้วน ๆ ทั้งหมดนี้เป็นภัยคุกคามที่ชัดเจนต่อระบบนิเวศอันเปราะบางของโลก ซึ่งก็ย่อมส่งผลกระทบต่อผู้ที่อิงอาศัยระบบนิเวศเหล่านี้ กล่าวโดยย่อ นี่คือการคุกคามต่อสิทธิพื้นฐานในชีวิตของประชาชน

ภายใต้สถานการณ์ ประเด็นเรื่องความหลากหลายทางชีวภาพและภูมิปัญญาท้องถิ่นจึงต้องทำความเข้าใจด้วยมุมมองขององค์กรรวมแห่งภูมิภาค มิใช่เป็นส่วน ๆ ดังที่เคยกระทำมา กล่าวคือ ควรเป็นมุมมองเชิงคุณภาพโดยองค์กรรวมมากกว่าที่จะเป็นมุมมองเชิงปริมาณแบบลดทอนแยกส่วน มุมมองอย่างทีกล่าวนี้ย่อมแฝงไว้ด้วยความสามารถในการมองเห็นองค์กรรวมทางภูมิศาสตร์ตลอดจนความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันระหว่างปวงชนต่อปวงชน ทุกวันนี้ มีการมีพุดกันมากและมีโครงการเชิงปฏิบัติการอยู่ไม่น้อยที่มุ่งสร้างความเข้มแข็งและเสริมพลังให้กับประชาชน

และชุมชนท้องถิ่น แต่หากปราศจากความสำนึกและการปูทางให้เกิดแนวทางพื้นฐาน และการสร้างพลังร่วมกันแล้ว การพูดคุยหรือกระทำการทั้งหลายก็ย่อมไม่เกิดผลอันใด แม้ว่าจริงใจมุ่งมั่นเพียงใดก็ตาม และจากประสบการณ์ของผม นี่แหละคือส่วนที่ยากที่สุดของภารกิจทั้งปวง แต่ก็เป็นเงื่อนไขแรกสุดที่มาก่อนเรื่องอื่นๆ ด้วยเหตุนี้ จึงใคร่ขอเสนอมุมมองสามประการ ซึ่งสัมพันธ์กันและกัน ให้ที่ประชุมได้พิจารณาดังนี้

(๑) ความหลากหลายทางชีวภาพ เป็นสิ่งที่เราต้องเข้าใจและดำเนินการ ในฐานที่เป็นฐานทรัพยากรเขตร้อนหนึ่งเดียว อันจะนำซึ่งแนวทางร่วมกันและการรวมพลังกัน โดยข้ามพรมแดนแบ่งและการแบ่งแยกชุมชนท้องถิ่นทั้งหลาย ไม่ว่าจะเป็นภายในชาติหรือระหว่างชาติก็ตาม

(๒) ความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันระหว่างพื้นที่และประชาชนทั้งในเขตเทือกเขา ที่ราบลุ่มและท้องทะเล เพื่อรวมกันเป็นเครือข่ายชุมชนฐานทรัพยากร ซึ่งต่างก็ถูกภัยคุกคามของโลกาวิวัฒน์และชนชั้นนำที่แปลกแยกผลักดันขบ และ

(๓) การตระหนักร่วมกันว่า จะต้องมีการปฏิรูปตนเองบนพื้นฐานของการพึ่งตนเองและสิทธิในการพัฒนา เพื่อให้แหล่งความรู้ ความสร้างสรรค์ ที่มีอยู่ภายในชุมชน ได้รับการฟื้นฟูพัฒนาขึ้นเป็นฐานให้กับการนำเอาความรู้สมัยใหม่มาปรับใช้และสอดคล้องประสานอย่างมีประสิทธิภาพเหมาะสม^๒

แน่นอนว่าการประชุมครั้งนี้ย่อมครอบคลุมเรื่องเหล่านี้อยู่แล้ว แต่สิ่งสำคัญนั้นอยู่ที่การเน้นย้ำและผลักดันสู่นโยบายและแผนยุทธศาสตร์ที่แจ่มชัดในการกระทำร่วมกัน แท้ที่จริง ปวงชนและชุมชนทั้งหลายทั่วโลกก็ได้เริ่มกระทำการด้วยตนเองแล้ว ถึงขั้นที่ก่อให้เกิดแนวคิดใหม่ในเรื่องสิทธิกลุ่มชนบนพื้นฐานวิถีชีวิตของชุมชน

^๒ Saneh Chamarik, "Technological Self-Reliance and Cultural Freedom", in C.G. Weeramantry, ed., **Human Rights and Scientific and Technological Development**, Tokyo, United Nations University Press, ๑๙๙๐, p. ๕๖.

ซึ่งย่อมมีรูปแบบและแนวปฏิบัติหลากหลาย กระแสพหุนิยมทางวัฒนธรรมดังกล่าวนี้ นับเป็นปรากฏการณ์อย่างใหม่สำหรับวิถีปฏิบัติด้านสิทธิมนุษยชนชนิดที่ยึดเอาปัจเจกบุคคลและแบบแผนอิทธิพลทางวัฒนธรรมแบบเดียวเป็นตัวตั้ง ซึ่งตะวันตกที่กักเอาเองว่าเป็นสากล กระแสที่ว่านี้จะต้องประสบกับการต่อต้านคัดค้านอย่างหนักหน่วง ถึงขั้นที่จะจ้องทำลายกันเลยทีเดียว เพราะไม่เพียงแต่จะเป็นการทำลายที่ลงรากลึกถึงจิตวิญญาณและภูมิปัญญาเท่านั้น แต่ยังเป็นการทวนกระแสครอบงำมั่งคั่งความเป็นเจ้า ที่แฝงเร้นอยู่ในอารยธรรมตะวันตก นับแต่การปฏิวัติทางวิทยาศาสตร์และอุตสาหกรรมเมื่อหลายศตวรรษที่ผ่านมา หากจะขอยืมเอาวลียอดนิยมของ แซมมวล ฮันติงตัน มาใช้ คงต้องกล่าว นี่ต่างหากที่เป็น “การปะทะกันของอารยธรรม (Clash of civilizations)” ที่แท้จริง แต่เกิดขึ้นในบริบทของการปะทะกันระหว่างโลกาภิวัตน์กับการฟื้นฟูท้องถิ่น หรืออาจจะใช้ศัพท์แสงคุ้นหูแบบเศรษฐศาสตร์การเมือง ก็อาจเรียกได้ว่าเป็นการปะทะกันระหว่างระบอบรวบอำนาจเบ็ดเสร็จระดับโลกกับการปลดปล่อยและประชาธิปไตยระดับรากหญ้า กระแสการเผชิญหน้าทางวัฒนธรรมดังกล่าวนี้คงจะเป็นสถานการณ์หลักของศตวรรษที่ ๒๑ ที่กำลังดำเนินไปอยู่นี้ เราจึงควรสำรวจพิจารณาหลังฉากกันทั้งในแง่บวกและแง่ลบเพื่อร่วมกันหาวิถีและวิธีการในการถ่วงดุลให้สังคมโลกของเราดำเนินสู่เสรีภาพ ความยุติธรรมเสถียรภาพและสันติวิธีอันแท้จริง

ฐานคิดระดับโลกในลักษณะที่ก้าวหน้าและเป็นประชาธิปไตย

ข้อพิจารณาข้างต้นเชื่อมโยงประเด็นทั้งหมดสู่โลกของการเมืองด้านสิทธิมนุษยชน เราจึงควรมาดูกันว่ามันเป็นอย่างใดในชีวิตจริง โดยจะขอเสนอประเด็นเชื่อมโยงกันสองประการให้พิจารณาในเบื้องต้น ประการแรกเกี่ยวกับธรรมชาติและความเป็นจริงในเรื่องสิทธิมนุษยชนเอง และอีกประการหนึ่งเกี่ยวกับการจัดตั้งเครื่องมือระหว่างประเทศด้านสิทธิมนุษยชนในแบบที่ก้าวหน้าและเป็น

ประชาธิปไตยในส่วนของสหประชาชาติ

ในประการแรก สิทธิมนุษยชนไม่ใช่สิ่งที่ได้มาเพราะมีใครหยิบยื่นให้ ดังที่ โทนี เอแวนส์ ได้ตั้งข้อสังเกตจากประวัติศาสตร์ว่า สิทธิมนุษยชนทั้งหลาย “เกี่ยวข้องกับการจัดตั้งและพิทักษ์รักษาข้ออ้างโดนคัลลัทธิธรรม ซึ่งสร้างความชอบธรรมให้กับผลประโยชน์เฉพาะต่าง ๆ” หรือตามที่ นีล สแตมเมอร์ส สรุปได้อย่างรัดกุมว่า “แนวคิดและแนวปฏิบัติเกี่ยวกับสิทธิมนุษยชนนั้น ประชาชนเป็นผู้สร้างขึ้น ในสถานการณ์เฉพาะทางประวัติศาสตร์ สังคม และเศรษฐกิจ”^๓ และหากมองจากความเป็นจริงที่เกิดขึ้น ก็เห็นได้ว่า สิทธิมนุษยชนเป็นผลลัพธ์โดยตรงจากการต่อสู้ และมีได้เป็นสมบัติของวัฒนธรรมหรือจารีตใดเป็นการเฉพาะเลย ความข้อนี้ ไฮเนอร์ บิลเฟลด์ ได้วิเคราะห์สรุปไว้อย่างชัดเจนว่า

“.....สิทธิมนุษยชนไม่ได้พัฒนาขึ้นในฐานะ “การผลิบานโดยธรรมชาติ” ของแนวคิดมนุษยนิยมที่ฝังรากลึกอยู่ในจารีตทางวัฒนธรรมและศาสนาของยุโรป ในทางตรงกันข้าม ประชาชนในโลกตะวันตก ก็ต้อง (และยังต้อง) ต่อสู้ให้สิทธิของพวกเขาได้รับการเคารพเช่นกัน....สิทธิเหล่านี้.....เป็นการบรรลุผลที่เกิดจากความขัดแย้งทางการเมือง เป็นเวลายาวนาน ในช่วงกระบวนการเข้าสู่ภาวะสมัยใหม่ของยุโรป ทำให้เป็นมรดกนิรันดร์จากชุมทรัพย์ทางวัฒนธรรมอันเป็นแบบฉบับของยุโรปแต่อย่างใดเลย”^๔

ในแง่นี้ จึงเป็นเรื่องที่ไม่ต้องเถียงกันอีกต่อไป ว่าเรื่องสิทธิมนุษยชนนั้น เราควรจะใช้มุมมองแบบสารัตถนิยมหรือสัมพัทธนิยมทางวัฒนธรรม ฝ่ายสารัตถนิยมก็ยกให้ตะวันตกผูกขาดคำจำกัดความของสิทธิมนุษยชน ฝ่ายสัมพัทธนิยมก็ใช้

^๓ Tony Evans, “Introduction: power, hegemony and the universalization of human rights”, in Tony Evans, ed., *Human Rights Fifty Years On*, Manchester University Press, ๑๙๙๘, p. ๔.

^๔ Heiner Bielefeld, “WESTERN VERSUS ISLAMIC HUMAN RIGHTS CONCEPTION? A Critique of Cultural Essentialism in the Discussion of Human Rights”, *Political Theory*, vol. ๒๘, No. ๑, February ๒๐๐๐, pp. ๙๖-๙๗.

ความไม่เป็นตะวันตกปฏิเสธความเป็นสากลพื้นฐานของสิทธิมนุษยชน อันได้แก่ สิทธิในชีวิตและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ทั้งสองฝ่ายได้แต่สร้างข้อโต้แย้งกันขึ้นมาเอง ซึ่งรังแต่จะจุดรั้งไม่ให้เราได้ดำเนินไปตามแนวทางความก้าวหน้าแห่งมวลมนุษย์ อันเป็นแนวทางที่ ดับบลิว เอฟ แวร์ไทม์ ได้ให้คำจำกัดความไว้อย่างเหมาะสมว่า คือการเป็นอิสระจากการครอบงำทั้งปวง^๕ แท้ที่จริง ทั้งเสรีภาพของมนุษย์และความก้าวหน้าของมนุษย์ก็คือสองด้านของเหรียญอันเดียวกัน จะขาดอย่างใดอย่างหนึ่งไปไม่ได้ แนวคิดในทำนองเดียวกันนี้เรายังเห็นได้จาก “เสรีภาพสี่ประการ” หลักที่แฟรงคลิน ดี รูสเวลท์ ประกาศสนับสนุนในช่วงปลายสงครามโลกครั้งที่ ๒ อันได้แก่ เสรีภาพในการแสดงความคิดเห็น เสรีภาพในศาสนา เสรีภาพจากความอดอยาก และเสรีภาพจากความหวาดกลัว ซึ่งทั้งหมดเป็นรากฐานของวิสัยทัศน์สู่สันติภาพ ความมั่นคง และสิทธิมนุษยชน ดังที่เราคงจำกันได้ดี วิสัยทัศน์ในระดับโลกดังกล่าวนี้เองที่นำมาซึ่งการจัดตั้งสหประชาชาติ และตามมาด้วยปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน จากนั้นมาองค์กรระดับโลกแห่งนั้นก็ถือเป็นภารกิจหลักของตน ที่จะขยายขอบข่ายสิทธิมนุษยชนให้กว้างขวางยิ่งขึ้นไปอีก และยังคงดำเนินอยู่เรื่อยมาตราบจนทุกวันนี้ แม้จะมีข้อจำกัดและข้อถ้อยอยู่หลายประการ ทั้งโดยนิตินัยและพฤตินัย ในฐานะที่เป็นองค์การระหว่างประเทศก็ตาม แต่อย่างน้อยที่สุด ก็สามารถจะเป็นพื้นฐานแบบประชาธิปไตยที่ชอบธรรมสำหรับผู้เป็นเจ้าของสิทธิ์และปวงชนทั้งหลาย ในอันที่จะแสวงหาหนทางของตน โดยมีแรงสนับสนุนทางศีลธรรมจากมติสาธารณะระดับโลก และนับเป็นนิมิตหมายที่ดี ที่ประเด็นเรื่องความหลากหลายทางชีวภาพและภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งเป็นความใส่ใจของพวกเราในที่นี้ ก็อยู่ในวิสัยของมุมมองประชาธิปไตยระดับโลกดังกล่าวด้วย จึงเป็นเรื่องที่เราควรพิจารณากันว่าประเด็นนี้อยู่ในฐานะเช่นไร ภายใต้ความสนับสนุนของสหประชาชาติ เพื่อที่เราจะได้รู้ชัดว่าจะต้องทำอะไรต่อไปอย่างไร

^๕ W.F. Wertheim, *Evolution and Revolution: The Rising Wave of Emancipation*, Middlesex: Penguin Books, ๑๙๗๔, p. ๔๗.

เรื่องนี้นำเรามาสู่ประเด็นที่สอง ได้แก่คำถามว่าด้วยกฎหมายและระเบียบระหว่างประเทศกับคำถามว่าด้วยเสรีภาพและความก้าวหน้าของมนุษย์ ในการนี้ ผมจะแสดงทัศนะโดยอาศัยงานวิจัยที่ได้รับการสนับสนุนโดย IUCN ในหัวข้อ สิทธิในทรัพยากรตามจารีต: เครื่องมือระหว่างประเทศ สำหรับการคุ้มครองและชดเชย ให้แก่ปวงชนพื้นเมืองและชุมชนท้องถิ่น^๖ ทั้งนี้ก็เพื่อให้เห็นภาพโครงโดยคร่าว เกี่ยวกับเครื่องมือสิทธิมนุษยชนระหว่างประเทศที่มีอยู่ ทั้งที่มีฐานะผูกพันและไม่มี ผลผูกพันทางกฎหมาย

ในส่วนที่มีผลผูกพันตามกฎหมาย ประกอบด้วยข้อตกลงสี่ฉบับหลัก ๆ ได้แก่ กติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง (UN International Covenant on Civil and Political Rights (ICCPR)) ๑๙๗๖, กติการะหว่างประเทศว่าด้วย สิทธิทางเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม (UN International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights (ICESCR)) ๑๙๗๖, อนุสัญญาองค์การแรงงานระหว่างประเทศ ๑๖๙ ว่าด้วยปวงชนพื้นเมือง และกลุ่มชาติพันธุ์ในประเทศเอกราช (International Labour Organization Convention ๑๖๙ concerning Indigenous and Tribal Peoples in Independent Countries (ILO๑๖๙)) ๑๙๘๙, และอนุสัญญาว่าด้วยความหลากหลายทางชีวภาพ (Convention on Biological Diversity (CBD)) ๑๙๙๒

ในส่วนที่ไม่มีผลผูกพันทางกฎหมาย ควรเอ่ยถึงไว้สามฉบับเพื่อเป็นแนวทางสำหรับการดำเนินต่อไปได้แก่ ร่างปฏิญญาสหประชาชาติว่าด้วยหลักการ สิทธิปวงชนพื้นเมือง (UN Draft Declaration on the Rights of Indigenous People (DDRIP)) ๑๙๙๔, ร่างปฏิญญาสหประชาชาติว่าด้วยหลักการสิทธิมนุษยชน และสิ่งแวดล้อม (UN Draft Declaration on the Principles on Human Rights

^๖ Darrell A. Posey, 'Traditional Resource Rights: International Instruments for Protection and Compensation for Indigenous Peoples and Local Communities', IUCN - The World Conservation Union, ๑๙๙๖, particularly Chapters ๑-๕.

and the Environment (DDHER)) ๑๙๙๔, และปฏิญญาไลป์ซิกว่าด้วยสิทธิเกษตรกร (Leipzig Declaration on Farmers' Rights)

จากแหล่งต่าง ๆ อันหลากหลายเหล่านี้ เราพอจะสรุปประเด็นเกี่ยวกับสิทธิในทรัพยากรตามจารีต ของปวงชนท้องถิ่นพื้นเมืองได้ดังนี้

๑. การกำหนดใจตนเองและการพัฒนา
๒. การจัดสรรความอุดมสมบูรณ์และทรัพยากรธรรมชาติ
๓. การปกป้องวัฒนธรรมของชนกลุ่มน้อย
๔. เสรีภาพทางศาสนา
๕. บุรณภาพทางสภาพแวดล้อม
๖. สิทธิในทรัพย์สินทางปัญญา
๗. การยอมรับกฎหมายและวิถีปฏิบัติตามประเพณี
๘. สิทธิของเกษตรกร

ข้อ (๑) และ (๒) ยังมีความคลุมเครือเกี่ยวกับประเด็นอำนาจนิติทางกฎหมาย ในขณะที่ CBD ยืนยันในหลักสิทธิแห่งอธิปไตยของรัฐเหนือผืนดิน ดินแดน และทรัพยากรธรรมชาติของปวงชนพื้นเมือง ส่วน ICESCR และ ICCPR นั้นเน้นสิทธิของบรรดา “ปวงชน” ในลักษณะพหุพจน์ในการกำหนดใจตนเองและจัดสรรความอุดมสมบูรณ์และทรัพยากรธรรมชาติอย่างเป็นอิสระ จากสภาพการณ์ดังกล่าว ปวงชนพื้นเมืองกลุ่มต่าง ๆ จึงตั้งคำถามต่อการที่สิทธิในอำนาจอธิปไตยอาจแผ่ขยายคุกคาม วิถีแห่งความรู้ การสร้างสรรค์ และการดำเนินกิจการต่าง ๆ ของพวกเขาได้ ซึ่งก็เป็นคำถามที่ชอบธรรม ส่วนอีกด้านหนึ่ง ทักษะที่เอื้อประโยชน์ต่อชนกลุ่มน้อยก็มักถูกต่อต้านโดยรัฐบาลของชาติต่าง ๆ เพราะเกรงว่าจะนำมาซึ่งความเสื่อมสลายของบุรณภาพแห่งชาติและสิทธิในอำนาจอธิปไตย ดังนั้นเมื่อมองโดยรวมถึงข้อตกลงระหว่างประเทศที่มีผลผูกพันทางกฎหมาย ควบคู่ไปกับโครงสร้างความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่มีอยู่ ย่อมต้องเกิดช่องว่างและข้อขัดแย้งที่ไม่อาจหาทางออกได้ ในแง่

จึงนับเป็นการเหมาะสมที่ได้มีการริเริ่มแนวทางใหม่จากภายในสหประชาชาติเอง โดยอาศัยกระบวนการปรึกษาหารืออย่างต่อเนื่องยาวนานกับผู้นำพื้นเมืองปวงชนทั้งหลาย บังเกิดผลเป็น DDRIP ซึ่งก่อปรด้วยเค้าโครงที่อาจนำมาใช้ได้อย่างครอบคลุมพอสมควร และแม้จะเป็นเครื่องมือที่ไม่มีผลผูกพันทางกฎหมาย แต่ DDRIP ก็จัดว่าเป็นตราสารระหว่างประเทศอันเป็นบรรทัดฐานนำไปสู่การอภิปรายและการเจรจาเกี่ยวกับปวงชนพื้นเมืองที่จะเกิดขึ้นตามมา หลักพื้นฐานแห่งสิทธิของปวงชนพื้นเมืองตามแนวทางของ DDRIP มีสรุปไว้ในงานวิจัยของ IUCN ที่ได้กล่าวถึงข้างต้น จึงใคร่ขอนำมาอ้างอิงอย่างคร่าวๆไว้ในที่นี้ เพื่อประโยชน์แก่ผู้เข้าร่วมการประชุมสัมมนาตลอดทั้งผู้นำชุมชนทั้งหลาย^๗

- (๑) สิทธิในการกำหนดใจตนเอง การมีผู้แทนของตน และการมีส่วนร่วมอย่างเต็มที่
- (๒) การให้การยอมรับสนธิสัญญาทั้งหลายที่ปวงชนพื้นเมืองได้กระทำไว้ก่อนหน้านี้แล้ว
- (๓) สิทธิที่จะกำหนดความเป็นพลเมืองของตนและพันธกรณีของการเป็นพลเมือง
- (๔) สิทธิในบรรดาสิทธิมนุษยชนทั้งหลายทั้งโดยกลุ่มและโดยปัจเจกชน
- (๕) สิทธิในการดำเนินชีวิตอย่างมีเสรีภาพ สันติสุข และมั่นคง ปลอดภัย การแทรกแซงหรือข้อกีดขวางด้านการทหาร
- (๖) สิทธิในเสรีภาพทางศาสนาและการคุ้มครองสถานที่หรือวัตถุอันเป็นศักดิ์สิทธิ์ รวมทั้งระบบนิเวศ พันธุ์พืชและสัตว์
- (๗) สิทธิในการเรียกค่าเสียหายและได้รับการชดเชยสำหรับทรัพย์สินในทางวัฒนธรรมภูมิปัญญา ศาสนาหรือจิตวิญญาณ ที่ถูกยึดครองหรือนำไปใช้โดยปราศจากความตกลงยินยอม

^๗ Ibid. p. ๒๘.

- (๘) สิทธิในการยินยอมโดยสมัครใจและได้รับข้อมูลล่วงหน้า
- (๙) สิทธิที่จะควบคุมการเข้าถึงและแสดงความเป็นเจ้าของต่อพันธุ์พืช สัตว์ และเรธาตุอันจำเป็นอย่างยั่งยืนต่อวัฒนธรรมของพวกเขา
- (๑๐) สิทธิในการครอบครอง พัฒนา และควบคุมการใช้ผืนดินและอาณาบริเวณ รวมทั้งสภาพแวดล้อมทั้งหมด อันประกอบด้วยที่ดิน อากาศ น้ำ ชายฝั่ง น้ำแข็งในทะเล พืชและสัตว์ ตลอดจนทรัพยากรอื่นๆ ซึ่งพวกเรา เคยเป็นเจ้าของ ครอบครอง หรือใช้ประโยชน์ตามจารีตประเพณี
- (๑๑) สิทธิในมาตรการพิเศษเพื่อคุ้มครองและพัฒนาวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี และการแสดงออกทางวัฒนธรรมของพวกเรา รวมไปถึง ทรัพยากรมนุษย์ และทรัพยากรทางพันธุกรรมอื่น ๆ เมล็ดพันธุ์ ยา ความรู้ในคุณสมบัติของสัตว์และพืช จารีตมุขปาฐะ วรรณกรรม งานออกแบบ และทัศนศิลป์และศิลปะการแสดง
- (๑๒) สิทธิในคำสิทธิใหม่ทดแทนที่เป็นธรรมเหมาะสมสำหรับการอันใดก็ตาม ที่ก่อให้เกิดผลกระทบอันคุกคาม ในทางสภาพแวดล้อม เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมหรือจิตวิญญาณ

ไม่ว่าจะมีผลผูกพันทางกฎหมายหรือไม่ก็ตาม สิทธิ - หรือกล่าวอีกนัยหนึ่ง การอ้างอิงหลักศีลธรรม - ตามที่ได้ลำดับมานี้ ถึงที่สุดแล้วย่อมขึ้นอยู่กับว่า จะเป็นที่ยอมรับและเคารพในฐานะเป็นหลักอันชอบธรรมอย่างหนักแน่นเพียงใดในสังคม ประเทศไทยเป็นตัวอย่างที่ดีในเรื่องนี้ เพราะแม้จะมีบทบัญญัติตามรัฐธรรมนูญ ให้กับสิทธิชุมชนเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นและความหลากหลายทางชีวภาพก็ตาม แต่การอ้างหลักศีลธรรมดังที่ปรากฏในบทบัญญัติเหล่านี้ ยังห่างไกลจากความเป็นจริง ในทางปฏิบัติยิ่งนัก นี่ก็เป็นเพราะแบบแผนทางกฎหมายหรือศีลธรรมอันใดก็ตาม ย่อมไม่อาจดำรงอยู่ได้ด้วยตัวของมันเอง หากปราศจากฐานสนับสนุนทางสังคม และวัฒนธรรม ที่กล่าวเช่นนั้นไม่ใช่เพื่อแสดงความไม่พอใจหรือความสิ้นหวัง ซึ่งเป็น

อาการอันอ่อนแอจนท้อถอยกันไป เพราะนี่เป็นธรรมชาติของสิ่งทั้งหลาย ที่จะต้องเริ่มด้วยกระบวนการทางสังคม ดังเดียวกับกระบวนการต่อสู้เพื่อเสรีภาพอันเข้มข้นทั้งหลายในประวัติศาสตร์มนุษย์ ขอแตกต่างประการสำคัญนั้นอยู่ที่ว่า ปวงชนพื้นเมืองและชุมชนชนบทในทุกวันนี้มิได้ยืนอยู่อย่างโดดเดี่ยวในประเด็นเหล่านี้ อย่างน้อยที่สุดก็มิตีาสารธารณะส่วนหนึ่งและขบวนการประชาชนเป็นอันมาก เริ่มให้ความสนับสนุนอย่างเปี่ยมด้วยความหมาย แม้ว่าก็ยังเผชิญหน้ากับอำนาจครอบงำต่าง ๆ มากมายก็ตาม

การเมืองระดับโลกด้วยสิทธิมนุษยชนในลักษณะล้าหลังและอำนาจนิยม

องค์ประกอบหลักอันสัมพันธ์สองประการที่ขวางกั้นเส้นทางอันพัฒนาการสู่เสรีภาพและความก้าวหน้าของมวลมนุษย์ ก็คือ แนวความคิดเดิม ๆ ประการหนึ่ง และระบบตลาดรวบอำนาจเบ็ดเสร็จอีกประการหนึ่ง องค์ประกอบประการแรกนั้นเป็นเรื่องของคำจำกัดความว่าด้วยสิทธิมนุษยชนที่ตกทอดมาจากอดีต แน่แน่นอนว่าโลกตะวันตกในอดีตเป็นผู้จุดประกายโลกทั้งผอง ด้วยแนวคิดสมัยใหม่เกี่ยวกับสิทธิมนุษยชนและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ แต่แล้วโลกตะวันตกก็กลับติดอยู่กับแนวคิดเหล่านั้นที่พัฒนาขึ้นใน “สภาพการณ์เฉพาะทางประวัติศาสตร์ สังคม และเศรษฐกิจ” ของศตวรรษที่สิบเจ็ดและสิบแปด นี่เป็นเหตุให้ความหมายและขอบข่ายของสิทธิมนุษยชนถูกจำกัดให้แคบอยู่เพียงสิทธิที่เกี่ยวข้องกับเสรีภาพปัจเจกชน สิทธิในทรัพย์สิน และหลักนิติธรรม หรือกล่าวโดยย่อ ก็คือบรรดาสิทธิที่ดำเนินการทางตุลาการได้ ความข้อนี้เห็นได้ชัดจากข้อโต้แย้งของเจเรมี เบนธัมที่มีต่อคำประกาศของการปฏิวัติฝรั่งเศส ว่าด้วยสิทธิของมนุษย์และของพลเมือง ซึ่งเป็นคำประกาศสิทธิตามธรรมชาติอันมีอาจแปลกแยกจากประชาชนทั้งปวงได้ โดยเบนธัมได้วิจารณ์อย่างแรงว่า

“สิทธิ...เป็นลูกของกฎหมาย จากกฎหมายของจริง จึงเกิดมีสิทธิของจริง...
แต่จากกฎฝันเฟื่อง จากกฎธรรมชาติ ที่นักฝันปั้นแต่งโดยกวี นักโหรา

และนักค้ายาพิษทางศีลธรรมและภูมิปัญญา จึงเกิดมีสิทธิประเภทผืนฟุ้งอันเปรียบได้กับฝูงลูกอ่อนนอกสมรสของเหล่าสุรกาย”^๔

นี่จึงเป็นเหตุให้ในโลกตะวันตก บรรดาสิทธิในทางเศรษฐกิจและสังคมของกลุ่มชนมักถูกมองว่าอยู่นอกมาตรฐานสิทธิมนุษยชน และถือเป็นเพียงเรื่องของนักมนุษยธรรมและผู้มีความกรุณา รวมทั้งเป็นเรื่องของสวัสดิการทางสังคม ทั้งหมดนี้ยังคงเป็นไป ทั้ง ๆ ที่ทางสหประชาชาติก็ได้เน้นย้ำมานานพอสมควรแล้ว ถึงหลักแห่งการอิงอาศัยซึ่งกันและกันและมีอาจแบ่งแยกจากกันได้ ระหว่างสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมืองในด้านหนึ่ง กับสิทธิทางเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมในอีกด้านหนึ่ง เหตุที่เป็นเช่นนี้ก็เข้าใจได้ไม่ยากนักเมื่อมองในแง่ประวัติศาสตร์ เพราะแท้ที่จริงแล้วพลังผลักดันจริง ๆ ที่อยู่เบื้องหลังการปฏิวัติเสรีนิยมในอดีตก็มีเชื้ออะไรอื่นนอกจากชนชั้นพาณิชยและชนชั้นกลาง หรือพวกที่มีทรัพย์สินและแม่ครัวทุกวันนี่ บรรดาคุณค่าและจารีตแบบเสรีนิยมที่ยังเกิดทุนกันอยู่ ก็ยังได้รับการหล่อเลี้ยงด้วยพลังผลักดันเดียวกันนี้ โดยมีทัศนคติพื้นฐานเป็นปฏิปักษ์ต่อทั้งรัฐและพวกที่ไม่มีทรัพย์สิน ความเป็นปฏิปักษ์ประการหลังนี้ยังคงเป็นเป้าที่สำคัญอยู่ ทั้งนี้เพราะนักเสรีนิยมก็ได้ครองอำนาจรัฐเองแล้ว ดังนั้นในบริบทที่วันนี้จึงไม่แปลกอะไรที่เสรีภาพของพลเมืองและเสรีภาพทางการเมืองจะถือเป็นมาตรฐานของสิทธิมนุษยชน และมาตรฐานนี้ก็สมควรไปข้องแวะอะไรกับสิทธิกลุ่มชนด้านเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม อันล้วนเป็นสิทธิประเภท “ผืนฟุ้ง” นั่นเอง

เมื่อสถานการณ์เป็นเช่นนี้ เสรีนิยมตะวันตกจึงเปลี่ยนโฉมไปสู่การแบ่งแยกชัดเจนระหว่างฝ่ายที่มีกับฝ่ายที่ไม่มี ฝ่ายรวยกับฝ่ายจน ฝ่ายปกครองกับฝ่ายถูกปกครอง การครอบงำกับเสรีภาพไม่ว่าเราจะมองจากมุมไหน ก็เห็นสภาพปัญหา

^๔ Cited in *The Economist*, “The Politics of Human Rights”, August ๑๘th-๒๔th ๒๐๐๑, p. ๙. See also, Onuma Yasuaki, “The Need for an Intercivilizational Approach to Evaluating Human Rights”, and Chris Jochnick, “Human Rights for the Next Century”, *Human Rights Dialogue*, Volume ๑๐, September, ๑๙๙๗, pp. ๔-๗.

ทำนองเดียวกันนี้ และหลังจากยุคปฏิวัติอุตสาหกรรม การเมืองของฝ่ายที่มีซึ่งมีรากฐานอยู่ที่สิทธิในทรัพย์สินแบบตะวันตก ก็พัฒนาอย่างรวดเร็วขึ้นเป็นลัทธิบูชาเทวรูปแห่งทุนนิยมอุตสาหกรรม ซึ่งมีสามง่ามไว้คอยจัดการกับมนุษย์ ธรรมชาติ และตลาด ทั้งหมดนี้กระทำในนามของวิชาเศรษฐศาสตร์ ซึ่งมี อะดัม สมิธ ผู้มีชื่อเสียงเป็นต้นคิดจากนั้นมาระบบเศรษฐกิจก็เข้าครอบงำสังคม และในการนี้ ดังที่ คาร์ล โปแลนด์ นักประวัติศาสตร์เศรษฐกิจคนสำคัญได้กล่าวไว้ “หมายความว่าไม่น้อยไปกว่าการที่สังคมกลายเป็นส่วนต่อของตลาดและแทนที่เศรษฐกิจจะเป็นส่วนหนึ่งของความสัมพันธ์ทางสังคม ความสัมพันธ์ทางสังคมกลับตกเป็นส่วนหนึ่งของระบบเศรษฐกิจ”^๙ ตามกรอบแนวความคิดแบบนี้ มนุษย์จึงถูกตีค่าและปฏิบัติในฐานะเพียงหน่วยย่อยของแรงงาน และธรรมชาติก็ถูกตีค่าและปฏิบัติในฐานะเพียงวัตถุดิบ และทั้งแก่นสารทางธรรมชาติและความเป็นมนุษย์ที่ประกอบกันขึ้นเป็นสังคม ต่างก็ถูกแปรเปลี่ยนให้กลายเป็นสินค้าทางวัตถุ จึงต้องตกอยู่ภายใต้กลไกตลาด ซึ่งยึดมั่นกันว่าเป็นกลไกที่กำกับดูแลตัวเอง อยู่เหนือการควบคุมทางสังคม นี่ก็คือกระบวนการในประวัติศาสตร์ที่ทำให้เศรษฐกิจแบบตลาดถือกำเนิดขึ้นในสังคมพหุนิยม นำมาซึ่งลัทธิความเชื่อในการค้าเสรีและระบบตลาดเสรี^{๑๐} และทั้งหมดนี้ก็เป็นไปเพื่อความก้าวหน้าทางอุตสาหกรรมและการสั่งสมทุนอย่างไม่รู้จัก

บนพื้นฐานอุดมการณ์สุดขั้วดังกล่าว การจัดตั้งอาณานิคมและการเข้าถือครองธรรมชาติก็รู้ด้นไปอย่างเต็มกำลังนับแต่นั้นมา ตรงนี้เราย่อมเห็นได้ชัดว่าข้อบัญญัติว่าด้วยสิทธิและเสรีภาพแบบตะวันตกเขามามีบทบาทอย่างไร โดยอาศัยยกรอบคุณคิดว่าด้วยปัจเจกชนนิยม สิทธิในทรัพย์สินและหลักนิติธรรม ในบรรดาองค์ประกอบเหล่านี้ส่วนที่สำคัญที่สุดนั้นอยู่ที่สิทธิในทรัพย์สิน ซึ่งตามทฤษฎีมูลค่า

^๙ Karl Polanyi, *The Great Transformation: the political and economic origins of our time*, Boston, Beacon Press, ๑๙๔๗, p. ๕๗.

^{๑๐} Ibid., p. ๔๒-๔๓, ๑๓๒, ๑๓๕-๑๔๐.

ที่ยึดถือกันมานานนับสามศตวรรษของ จอห์น ล็อก ถือว่าเกิดจากการที่บุคคลใช้แรงงานของตนตัดทวงเอาทรัพยากรจากธรรมชาติ นี่เป็นจุดเริ่มต้นของทุน และผลที่ตามมา นั่นเป็นดังที่วันทนา คิวะ กล่าวไว้อย่างชัดเจนว่า

“...มีเพียงทุนเท่านั้นที่สามารถเพิ่มมูลค่าให้กับธรรมชาติที่ถูกถือครอง และดังนั้นจึงมีเพียงผู้ที่เป็เจ้าของทุนเท่านั้น ที่มีสิทธิตามธรรมชาติที่จะเป็นเจ้าของทรัพยากรธรรมชาติ กลายเป็นสิทธิที่หักล้างสิทธิของผู้อื่นที่เคยมีส่วนร่วมในการถือครองมาก่อน ทุนจึงนับเป็นแหล่งที่มาของเสรีภาพ แต่เสรีภาพที่ว่านี้มีพื้นฐานอยู่บนการปฏิเสธเสรีภาพให้กับผืนแผ่นดิน ป่า แม่น้ำ และความหลากหลายทางชีวภาพ ซึ่งล้วนถูกทุนอ้างสิทธิเข้าเป็นเจ้าของ”^{๑๑}

และในทางโลกอุตสาหกรรมของตะวันตก ทั้งหมดนี้ก็เป็นที่ยึดถือกันว่าเป็นเรื่องของเสรีภาพทางเศรษฐกิจและปฏิสัมพันธ์ของพลังทางการตลาด! วันทนา คิวะ โส้หลากหลายให้แก่กระบวนการนี้อย่างเหมาะสม ว่าเป็นการขโมยและการปล้นสะดม ไม่เพียงแต่เสรีภาพของบุคคลและสิทธิของกลุ่มชนจะถูกคุกคามและริบไปเท่านั้น แต่ที่สำคัญที่สุดก็คือ การที่สิทธิในชีวิตของมนุษย์เองนั้นแหละที่ตกอยู่ภายใต้การคุกคามและทำลายล้าง ดังที่ทุกคนทราบกันดีอยู่แล้ว ว่าสิ่งที่เป็นทรัพย์สินส่วนรวมเหล่านี้มีค่าและจำเป็นต่อประชาชนและชุมชนท้องถิ่นเพียงใด ในฐานะที่มันเป็นพื้นฐานสำหรับการธำรงรักษาเกื้อกูล ดังนั้น ควบคู่ไปกับกระบวนการเข้าถือครองและแปรรูปทรัพย์สินส่วนรวมให้เป็นของเอกชน สิทธิและวิถีการดำรงชีวิตของปวงชนพื้นเมืองและชุมชนชนบทจึงถูกเบียดเบียนลดค่า ซึ่งเป็นสิ่งเรายังเห็นกันทุกวันนี้ แต่ก็อีกนั่นแหละ นี่ไม่ใช่เรื่องที่ต้องกังวลนักดอก ยิ่งทุกวันนี้มีทางแก้ไข ที่เรียกกันว่า “เครือข่ายความปลอดภัยทางสังคม (Social Safety Net)” ซึ่งธนาคารโลกได้บัญญัติ

^{๑๑} Vandana Shiva, “The Enclosure of the Commons”, *Third World Resurgence*, Issue No ๘๔, ๑๙๙๗, p. ๖.

ขึ้นแล้ว ก็ย่อมสามารถสกัดกั้นบรรดาความเดือดร้อนภัยคุกคามที่อาจส่งผลกระทบต่อสถานภาพเดิมเอาไว้ได้ คงไม่ต้องกล่าวอะไรมากนักว่า แนวคิดและมาตรการแก้ไขที่จะทำให้สถานการณ์เลวร้ายลงเช่นนี้ กลับเป็นที่ยอมรับโดยนักเศรษฐศาสตร์และนักวิชาการเป็นจำนวนมาก

ใช่แต่เท่านั้น ขณะนี้การขยายอาณานิคมของทุนเข้าครอบงำธรรมชาติ กำลังบรรลุขีดความสามารถอีกระดับ โดยทุนนิยมหาอำนาจกำลังขยายขอบข่ายจากการควบคุมจัดการชีวิตไปสู่การผูกขาดชีวิตเสียเอง โดยอาศัยขีดความสามารถของเทคโนโลยีชีวภาพและระบบสิทธิในทรัพย์สินทางปัญญาซึ่งมาควบคู่กันความขี้ขลาดยอมอธิบายสถานะที่แท้จริงของวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีในโลกปัจจุบันนี้ได้เช่นกัน สถานะที่ว่านี้คือการตกอยู่ในอาณัติของบรรษัทขนาดใหญ่ และอยู่ภายใต้กระบวนการทุนอุตสาหกรรมนิยม ซึ่งเป็นประเด็นสำคัญที่ประชาชนผู้ต่อสู้เพื่อเสรีภาพพึงตระหนักดังที่ แอนดรูว์ คิมเบอร์ล กล่าวบรรยายไว้อย่างน่ารับฟังว่า

“เทคโนโลยีชีวภาพขยายขีดความสามารถของมนุษยชาติในการเข้าถึงพลัทธิธรรมชาติ ชนิดที่ไม่เคยมีเทคโนโลยีใดในประวัติศาสตร์สามารถกระทำได้มาก่อนเวลานี้วิศวกรชีวภาพสามารถควบคุมจัดการชีวิตในรูปแบบต่าง ๆ ในลักษณะเดียวกับที่วิศวกรสมัยปฏิบัติอุตสาหกรรมสามารถแบ่งแยก รวบรวม ใช้ประโยชน์และตัดทอนวัตถุดิบปราศจากชีวิต ดุจเดียวกับที่คนรุ่นที่ผ่านมามีควบคุมจัดการพลาสติกและโลหะให้กลายเป็นเครื่องจักรและผลผลิตของยุคอุตสาหกรรม ปัจจุบันเรากำลังเข้าจัดการและแปรรูปสิ่งที่มีชีวิตให้กลายเป็นสินค้าอย่างใหม่ในยุคเทคโนโลยีชีวภาพครอบคลุมทั่วโลก

...

วัตถุดิบของกิจการอย่างใหม่นี้ก็คือ ทรัพยากรพันธุกรรม ดุจเดียวกับที่มหาอำนาจในยุคอุตสาหกรรมล่าอาณานิคมไปทั่วโลก เพื่อเสาะหาแร่ธาตุ

และเชื้อเพลิงฟอสซิลนักล่าอาณานิคมทางชีวภาพในปัจจุบันที่กำลัง
เสาะหาวัตถุดิบทางชีวภาพ ที่อาจแปรเปลี่ยนเป็นผลผลิตทำกำไรโดยอาศัย
พันธุวิศวกรรม”^{๑๒}

ในอดีตที่ผ่านมาไม่นานนัก พัฒนาการด้านเทคโนโลยีชีวภาพเป็นที่รู้จัก
และยอมรับในฐานะวิทยาการเกี่ยวกับการควบคุมแบคทีเรียที่ก่อให้เกิดโรคภัย ซึ่งเป็น
วิทยาการอันทรงคุณค่าต่อมนุษยชาติ ส่วนรูปแบบต่าง ๆ ของสิ่งมีชีวิต อันหมายถึง
ผลิตผลของธรรมชาติเองนั้น แนวคิดทางนิติศาสตร์เดิมไม่อนุญาตให้มีการจด
สิทธิบัตรได้ แต่การถกกลับพลิกผันโดยสิ้นเชิง เมื่อศาลฎีกาของสหรัฐอเมริกาได้ตัดสิน
เมื่อปี ค.ศ. ๑๙๘๐ บัญญัติให้สิ่งมีชีวิตเป็นสิ่งที่นำมาจดสิทธิบัตรได้ นี่เท่ากับ
เป็นการจัดตั้งนโยบายใหม่โดยลำพังฝ่ายเดียว เปิดทางให้กับบริษัทข้ามชาติของ
สหรัฐอเมริกา ซึ่งกุมอำนาจทั้งทางด้านทุน เทคโนโลยีและตลาด สามารถจดสิทธิบัตร
ในพันธุ์พืชและสัตว์พื้นถิ่นต่าง ๆ ได้ เท่ากับเป็นการกุมอำนาจทางความรู้ไปในตัว
นับแต่นั้นมา ก็มีการออกสิทธิบัตรจำนวนไม่น้อยให้กับกรณีอย่างพันธุ์ไม้และพันธุ์
ข้าวบาสมาดิของอินเดีย กรณีข้าวหอมมะลิและพืชสมุนไพรของไทย และยังมี
อีกหลายกรณีก็ตามมา กรณีเหล่านี้คงเป็นที่ทราบกันดี และล้วนเป็นการกระทำ
ตามอำเภอใจอย่างอุกอาจ ยิ่งไปกว่านั้น ขณะนี้ยังมีการจัดตั้งระบอบสิทธิบัตร
ในระดับโลกขึ้นในองค์กรการค้าโลก (World Trade Organization) ซึ่งเป็นที่รู้จัก
กันในนามของข้อตกลงว่าด้วยทรัพย์สินทางปัญญาที่เกี่ยวข้องกับการค้า (Trade
Related Intellectual Property (TRIPS)) ซึ่งจะยึดเย็ดให้กับประเทศโลกที่สาม^{๑๓}
หากกระทำสำเร็จ ไม่เพียงแต่ความหลากหลายทางชีวภาพและองค์ความรู้พื้นเมือง
จะต้องอยู่ในอันตรายจนอาจสูญสลายไปได้เท่านั้น แต่มันยังหมายถึง การควบคุม

^{๑๒} Andrew Kimbrell, “Biocolonization: The Patenting of Life and the Global Market in Body Parts”, in Jerry Mander and Edward Goldsmith, ed, *The Case against the Global Economy and for a Return toward the Local*, San Francisco, Sierra Club Books, ๑๙๙๖, pp. ๑๓๑-๑๓๒.

^{๑๓} Ibid., ๑๓๓-๑๓๔.

สิ่งมีชีวิตทั้งมวลบนพื้นพิภพนี้อย่างเบ็ดเสร็จเด็ดขาดด้วย และทั้งหมดนี้ก็เช่นกัน ล้วนมาในนามของเสรีนิยมทางเศรษฐกิจและตลาดเสรี

นอกจากนี้ ประเด็นที่กล่าวมาทั้งหมดยังสะท้อนให้เห็นว่า แนวคิดสิทธิมนุษยชน ที่ตะวันตกตีกรอบขึ้นนั้น ต้องตกอยู่ภายใต้กรอบของปัจเจกชนนิยม สิทธิในทรัพย์สิน และหลักนิติธรรมอย่างไร ดังที่ ศาสตราจารย์เอ็ดวาร์ด เฮอร์แมน แห่งสำนักวอร์ตัน ได้กล่าวไว้อย่างชัดเจนและน่ารับฟังว่า

“กระบวนการเติบโตที่ผู้คนเป็นจำนวนมากต้องประสบทุกข์ได้ยาก ในขณะที่ชนชั้นนำกลุ่มเล็ก ๆ กลับมั่งคั่ง ย่อมต้องอาศัยการละเมิด สิทธิมนุษยชนอย่างรุนแรงมิใช่หรือ ถ้าตอบตามทฤษฎีเสรีนิยมและตามคำจำกัดความขององค์กรใหญ่ ๆ ด้านสิทธิมนุษยชนทางตะวันตก ก็ต้องตอบว่า ไม่ใช่ สิทธิมนุษยชนนั้นเป็นสิทธิทางการเมืองและเป็นสิทธิส่วนบุคคล... ย่อมไม่รวมถึงสิทธิในเศรษฐกิจ ในการยังชีพ การศึกษา การรักษาสุขภาพ ที่อยู่อาศัยและการมีงานทำ ดังนั้น หากเกิดการตกทุกข์ได้ยากสืบเนื่องจาก กลไกการทำงานตามปกติของระบบตลาด ซึ่งมีรากฐานมาจากอำนาจทาง เศรษฐกิจของบรรษัทและธนาคารเอกชน ด้วยความช่วยเหลือของไอเอ็มเอฟ ธนาคารโลก รัฐบาลสหรัฐฯ และระบอบประชาธิปไตยแต่ในนามอย่าง เม็กซิโกหรือชิลี ถือว่าไม่มีการละเมิดสิทธิมนุษยชนเกี่ยวข้อง”^{๑๔}

แลไปข้างหน้า

ดังนั้น หลักจากสามศตวรรษผ่านไป เสรีนิยมตะวันตกที่เคยได้รับการเชิดชูสรรเสริญก็จบลงด้วยการยึดเยียดชุดสิทธิมนุษยชนของตนให้กับโลก ในลักษณะที่ถือว่าลัทธิบูรณและสากล จึงเท่ากับว่าอำนาจคือธรรม และ “ธรรม

^{๑๔} Edward S. Herman, “Immiseration & Human Rights”, *Third World Resurgence*, Issue No. ๕๘, June ๑๙๙๕, p. ๔๑.

(right)” ที่อ้างเอาฝ่ายเดียวนี้ก็พังทลายด้วยการปกครองตามอำเภอใจและความล้มสลายทางสังคม นี่ก็คือแก่นแท้ของประเด็น และดังที่ คาร์ล โพลอนยี เสนอไว้ในงานวิเคราะห์ประวัติศาสตร์การปฏิวัติอุตสาหกรรมอันแหลมคมของเขา ทางเลือกก้าวออกจากจุดจบหายนะนี้อยู่อยู่ที่การเปลี่ยนไปสู่ “หลักการสร้างความคุ้มครองทางสังคม ซึ่งมุ่งไปที่การอนุรักษ์มนุษย์และธรรมชาติ รวมทั้งองค์การการผลิต โดยอาศัยแรงสนับสนุนจากบรรดาผู้ที่ได้รับผลกระทบโดยตรงจากพิษภัยของระบบตลาด...”^{๑๕} หรือหากจะกล่าวในบริบทของสถานการณ์ปัจจุบันก็คือสิ่งที่เจมส์ โรเบิร์ตสัน มองว่า จะต้องมีโครงสร้างเศรษฐกิจระดับโลกที่ *เกื้อกูลมนุษย์ และอนุรักษ์ธรรมชาติ*^{๑๖} หลักการและแนวทางปฏิบัติทางสังคมเช่นนี้ ปวงชนพื้นเมืองและชุมชนชนบททั้งหลายย่อมคุ้นเคยเป็นอย่างดีอยู่แล้ว เพราะมันก็คือวิถีชีวิตปกติตามจารีตของพวกเขาตนเอง ไม่ใช่สิ่งแปลกพิสดารอะไรเลย แต่สำหรับกระแสโลกแห่งอุตสาหกรรมนิยมซึ่งเสรีภาพของทุนและระบบตลาดเสรี ได้กลายเป็นระบอบควบคุมเบ็ดเสร็จเปี่ยมด้วยสมบูรณาญาสิทธิเหนือสรรพชีวิตบนพื้นพิภพแล้ว สิ่งเหล่านี้ย่อมดูประหนึ่งสิ่งแปลกปลอมที่ก่อให้เกิดความวุ่นวาย

เราจึงควรทำความเข้าใจประเด็นเรื่องความหลากหลายทางชีวภาพและภูมิปัญญาท้องถิ่นจากมุมมองระดับโลกดังได้กล่าวมานี้ สิ่งที่กำลังล่อแหลมเป็นอย่างดีก็คือเสรีภาพและความก้าวหน้าของมนุษย์ ก้าวแรกที่พึงกระทำก็คือปวงชนและชุมชนระดับรากหญ้าทั้งปวงจะต้องรวมตัวกันเป็นแนวร่วม เพื่อเผชิญหน้ากับโครงสร้างอำนาจข้ามชาติ และแท้ที่จริง ด้วยเหตุที่ความฉ้อฉลและการขยายตัวของมันกำลังถึงขีดที่ไม่อาจยอมรับกันได้ บรรดาตัวแทนของทุนนิยมอุตสาหกรรมซึ่งได้แก่ บริษัทข้ามชาติ ไอเอ็มเอฟ ธนาคารโลก ฯลฯ จึงต้องเผชิญหน้ากับการประท้วงอย่างเข้มข้นและการต่อต้านอย่างเหนียวแน่นจากประชาชนสามัญ

^{๑๕} Karl Polanyi, op. cit., p. ๑๓๒. *Italics mine*

^{๑๖} James Robertson, op. cit., p. x. *Italics mine*

ทุกหนทุกแห่งทั้งในเมืองและชนบทอยู่แล้ว แต่ปฏิบัติการบนท้องถนนและ
แหล่งการนัดต่าง ๆ โดยตัวมันเองไม่อาจก่อให้เกิดผลสัมฤทธิ์อันใด หากปราศจาก
การรับรองและทำให้สิทธิชุมชนปรากฏเป็นจริงขึ้นในระดับรากหญ้าทั้งโดยหลักการ
และในทางปฏิบัติ และกล่าวสำหรับบทบาทของรัฐบาล เราคงคาดหวังได้น้อยมาก
จากระบบชนชั้นนำในปัจจุบัน ซึ่งส่วนใหญ่แล้วมักแปลกแยกจากประชาชนของตน
ในทางตรงข้าม การเสริมพลังชุมชนท้องถิ่นต่างหาก ที่กลับจะช่วยให้รัฐบาลทั้งหลาย
เผชิญหน้ากับภัยคุกคามระดับชาติได้อย่างเป็นปึกแผ่นเข้มแข็ง มนุษยชาติ
ได้ผ่านยุคสมัยของการสร้างชาติ การปรับเปลี่ยนให้ทันสมัยและการพัฒนา โดยยึด
รูปแบบทุนนิยมอุตสาหกรรมตะวันตก ตลอดเวลาที่ผ่านมา ชุมชนท้องถิ่นถูกละเลย
และสิทธิในทรัพยากรตามจารีตของพวกเขาก็ถูกเพิกเฉยถูกรอน ผลลัพธ์ก็คือ
มนุษย์ยากจนลง และธรรมชาติเสื่อมโทรมลง ดังนั้น ในสถานการณ์เช่นนี้ เราต้องการ
ประชาธิปไตยแนวใหม่ โดยจะต้องก่อกำเนิดจากชุมชนท้องถิ่นเป็นพื้นฐาน และปวงชน
พื้นเมืองกับชุมชนชนบทย่อมเป็นส่วนสำคัญอย่างยิ่งยวดของคำตอบ

อีกประเด็นที่ขอกล่าวถึงในท้ายที่สุดก็คือ ความจำเป็นที่จะต้องมีการปฏิรูป
ตนเอง ซึ่งผมได้กล่าวไว้ในตอนต้น สิ่งที่เราพึงเน้นย้ำก็คือการพึ่งตนเองและสิทธิ
ในการพัฒนาตนเอง การที่เราหยิบยกประเด็นสิทธิชุมชนขึ้นมา มีใช้เพียงเพื่อสร้าง
กลไกปกป้องการคุกคามจากภายนอกเท่านั้น แต่เพื่อความมุ่งหมายที่จะให้เป็นรากฐาน
ของระเบียบประชาธิปไตยอย่างใหม่ในระดับโลก อันจะทำให้หลักการคุ้มครอง
ทางสังคมและเศรษฐกิจ ชนิดที่เกื้อกูลมนุษย์ / อนุรักษ์ธรรมชาติ สามารถมีการจัดตั้ง
เป็นจริงขึ้นมาได้ นิยามหมายความว่า นอกเหนือไปจากสิทธิในทรัพยากรตามจารีต
ดังที่ได้กำหนดไว้อย่างดีในร่างปฏิญญาว่าด้วยสิทธิของปวงชนพื้นเมืองแล้ว
เรายังต้องทำบางสิ่งบางอย่างเกี่ยวกับโครงสร้างความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่ดำรง
อยู่ภายในตัวชุมชนเองด้วยเช่นกัน ประการหนึ่งที่สำคัญยิ่งก็คือ ในอันที่สิทธิชุมชน
จะได้รับการรับรองและเคารพ จะต้องคำนึงถึงคุณค่าและสิทธิของปัจเจกชนด้วย

ในแง่นี้แม้จะมีข้อเสียอื่น ๆ ก็ตาม เราย่อมเรียนจากตะวันตกได้ เพราะในการที่ชุมชนท้องถิ่นจะก้าวเข้าสู่โลกที่กำลังแปรเปลี่ยนไปในกระแสโลกาภิวัตน์นั้น ชุมชนจะต้องอาศัยความสร้างสรรค์ของมนุษย์ด้วยกัน และความสร้างสรรค์ที่แท้จริงจะเกิดขึ้นได้ก็เพียงในสังคมเปิดและเสรี ประเด็นนั้นอยู่ที่ว่า สิทธิชุมชนในฐานะที่เป็นระบบ จะต้องเปิดให้มีสิทธิและความสร้างสรรค์ของปัจเจกชนด้วยกันนี่ย่อมเป็นภารกิจอันละเอียดอ่อนในกระบวนการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เป็นคำถามพื้นฐานที่ว่า ความมุ่งหวังและความคาดหวังที่สูงยิ่งขึ้นของมนุษย์ โดยเฉพาะของชนรุ่นใหม่ จะได้รับการสนับสนุนและตอบสนองได้อย่างไร ดังนั้น นี่จึงเป็นปัญหาว่าด้วยอนาคต อันสถานภาพเดิม ๆ ประการใดก็ไม่อาจให้คำตอบได้ ความท้าทายนี้ เป็นความท้าทายอันยิ่งใหญ่ที่เกิดจากภายใน เราย่อมหวังเป็นอย่างยิ่งว่า ความรู้และภูมิปัญญาในจารีตท้องถิ่นทั้งหลายจะสามารถใช้ศักยภาพอันสร้างสรรค์ของตนได้อย่างเต็มเปี่ยม เพื่อดำเนินภารกิจร่วมกันในการฟื้นฟูบูรณะสังคมทั้งในระดับโลกและในระดับท้องถิ่น

บทบาทของคณะกรรมการ สิทธิมนุษยชนแห่งชาติ*

ศ.เสนห์ จามริก

บทเกริ่นนำ

ก่อนอื่น ในนามของคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติแห่งประเทศไทย ผมใคร่ขอร่วมแสดงความขอบคุณต่อมูลนิธิฟรีดริช เนามัน ที่ได้พยายามส่งเสริมการแลกเปลี่ยนซึ่งกันและกันในประเด็นสิทธิมนุษยชนเสมอมา และเปิดโอกาสให้เราเข้าร่วมเวทีสทภูมิภาคครั้งนี้ ในฐานะที่เป็นน้องใหม่ที่มีภูมิหลังและประสบการณ์เกี่ยวกับปัญหาสิทธิมนุษยชนค่อนข้างจะแตกต่างออกไป เราคาดหวังว่าในกระบวนการหารือร่วมกันนี้ ไม่เพียงแต่เราจะได้เรียนรู้จากผู้อื่นเท่านั้น แต่ผู้อื่นจะได้รับฟังจากเราด้วยและจากกระบวนการเรียนรู้จากกันและกันเช่นนี้ เราจะได้บรรลุถึงแนวทางรูปธรรมในการร่วมมือประสานงาน ซึ่งมีการคุ้มครองส่งเสริมสิทธิมนุษยชนเป็นเป้าหมายร่วมกัน

ในการอภิปรายเกี่ยวกับบทบาทของคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาตินั้น นับเป็นสิ่งสำคัญที่เราจะต้องตระหนักถึงประเด็นพื้นฐานสามประการที่พึงเข้าใจ

* “The Role of National Human Rights Commission, Thailand” นำเสนอใน การประชุมว่าด้วยระดับชาติและภูมิภาคเพื่อการส่งเสริมและคุ้มครองสิทธิมนุษยชน (Conference on National and Regional Systems for the Promotion and Protection of Human Rights) ซึ่งจัดโดยมูลนิธิฟรีดริช เนามัน (Friedrich Naumann Stiftung) ณ เมืองสตราสบูร์ก ประเทศฝรั่งเศส ระหว่างวันที่ ๗ -๑๑ ตุลาคม ๒๕๔๕ แปลโดย วีระ สมบูรณ์

ร่วมกัน ประเด็นเหล่านี้ยังสัมพันธ์ซึ่งกันและกันด้วย ประการแรก ก็คือ คำถามเกี่ยวกับธรรมชาติและความเป็นจริงของสิทธิมนุษยชนเอง ในเรื่องนี้ แม้ว่าเราจะต้องยึดหลักความเป็นสากลก็ตาม แต่สิทธิมนุษยชนนั้นเกี่ยวกับการอ้างสิทธิหรือแนวคิดแนวปฏิบัติเชิงศีลธรรม ที่ประชาชนได้สร้างขึ้น เพื่อสร้างความชอบธรรมให้กับผลประโยชน์เฉพาะต่าง ๆ ซึ่งดำรงอยู่ในสภาพการณ์ทางประวัติศาสตร์ สังคม และเศรษฐกิจเฉพาะกาลเทศะหนึ่ง ๆ หรือหากจะกล่าวโดยนัยข้อเท็จจริง อาจกล่าวได้ว่าสิทธิมนุษยชนเป็นผลโดยตรงจากความมุ่งหวังและการต่อสู้ของประชาชน และไม่ได้เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นในวัฒนธรรมหรือจารีตใดเป็นการจำเพาะเลย^{*} แท้ที่จริง นี่ก็คือสิ่งที่เกิดขึ้นในการปฏิบัติเสรีนิยมครั้งใหญ่ทั้งหลายเมื่อสองศตวรรษที่ผ่านมา บนเส้นทางของการเข้าสู่ภาวะสมัยใหม่ของตะวันตก และส่งผลจุดประกายอุดมคติแห่งเสรีภาพและประชาธิปไตยไปทั่วโลก

ในประการที่สอง ความจริงธรรมดาสามัญเกี่ยวกับสิทธิมนุษยชนดังกล่าวนี้ ยังหมายความว่าควบคู่ไปกับความเป็นสากลนั้น สิทธิและเสรีภาพต่าง ๆ ตลอดจนพันธกรณีทั้งหลายยังต้องแพร่ขยายและเชื่อมโยงซึ่งกันและกัน ในรูปแบบและสาระที่หลากหลายแปรเปลี่ยนไปตามสภาพการณ์ทางประวัติศาสตร์ สังคม และเศรษฐกิจหนึ่ง ๆ ความข้อย่นย่อเห็นได้ชัดจากเครื่องมือระหว่างประเทศด้านสิทธิมนุษยชน ซึ่งมีการตราเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ โดยสหประชาชาติในส่วนที่มี

^{*} Tony Evans, "Introduction : Power, Hegemony and Universality of Human Right," In Tony Evans, ed., *Human Rights Fifty Years on*, Manchester University Press, ๑๙๙๘, p.๔

Heiner Bielfeld, "Western Versus Islamic Human Rights Conception?" *A Critique of Cultural Essentialism in the Discussion of Human Rights*, *Political Theory*, Vol. ๒๘, No.๑ February ๒๐๐๐, pp.๙๖-๙๗.

ประชาธิปไตยเป็นพลังผลักดัน ที่กล่าวมานี้ย่อมเป็นกระบวนการสืบเนื่องไม่จบสิ้น^๒ ดังที่เมื่อเร็ว ๆ นี้ สหประชาชาติแห่งองค์การสหประชาชาติก็ได้ตราปฏิญญาสิทธิมนุษยชน ๒๐๐๐ ขึ้น โดยสรุปรวมสภาพปัญหาของมนุษย์ในหลากหลายแง่มุมสำหรับเป็นฐานคิดร่วมกันระดับโลก นับเป็นการขยายขอบข่ายและมุมมองในการส่งเสริมคุ้มครองสิทธิมนุษยชนออกไปอีก โดยรวมประเด็นด้านการพัฒนา ความยากจน และสิ่งแวดล้อมเข้าไว้ด้วย

และในประการสุดท้าย ไม่มีความจำเป็นอย่างใดเลยที่ความเป็นสากลหรือลักษณะทั่วไป จะต้องขัดแย้งกับลักษณะเฉพาะหรือความหลากหลาย ซึ่งแฝงอยู่ในการนำเสนอแลกเปลี่ยนด้านสิทธิมนุษยชน อันที่จริง เราจะเปลี่ยนกันได้อย่างมีความหมาย ก็ต่อเมื่อมีจิตใจที่พร้อมเรียนรู้จากกันบนหลักศักดิ์ศรีแห่งความเป็นมนุษย์และเสรีภาพพื้นฐาน ทั้งนี้ในขั้นเริ่มต้น เราควรเลิกตั้งแง่หรือโต้แย้งกันเสียทีในข้อที่ว่า สิทธิมนุษยชนเป็นสารัตถะนิยมที่ตั้งอยู่บนวัฒนธรรมแบบใดแบบหนึ่ง หรือว่าสิทธิมนุษยชนนั้นสัมพันธ์แปรเปลี่ยนตามวัฒนธรรมต่าง ๆ จุดยืนแบบสารัตถะทางวัฒนธรรมนั้นต้องผูกขาดจำกัดความของสิทธิมนุษยชน ส่วนจุดยืนแบบสัมพัทธภาพทางวัฒนธรรมนั้นต้องการปฏิเสธความเป็นสากลของความมุ่งหวังในเสรีภาพของมนุษย์ ที่ผ่านมา จุดยืนทั้งสองนี้ได้แต่หมกมุ่นอยู่กับข้อโต้เถียงไร้แก่นสารที่ต่างก้ำกั้นไป และรังแต่จุดรั้งไม่ให้เราได้ไปถึงไหน ข้ำรายกว่านั้นก็คือมันยังก่อให้เกิดการเมืองของสิทธิมนุษยชนชนิดถอยหลังเข้าคลองสร้างความเสียหายไปทั่วโลก ทั้งในซีกตะวันออกและตะวันตก ทั้งในแถบเหนือและใต้ สิ่งที่เราเห็นกันอยู่ในทุกวันนี้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในด้านหนึ่งได้แก่การบั่นทอนบีดเบียนอุดมคติเกี่ยวกับเสรีภาพของปัจเจกชนและสิทธิในทรัพย์สิน กับอีกด้านหนึ่ง

^๒ ดังที่ ฌาคส์ มารีแตง (Jacques Maritain) ตั้งข้อสังเกตไว้ว่า: ไม่มีปฏิญญาสิทธิมนุษยชนใดที่จะครอบคลุมจบสิ้นมันจะต้องแปรเปลี่ยนโดยสอดคล้องกับสภาพจิตสำนึกทางศีลธรรมและอารยธรรมในแต่ละช่วงขณะของประวัติศาสตร์ อ้างใน Joseph A Camilleri, "Human Rights, Cultural diversity and Conflict Resolution: The Asia Pacific Context", Pacific Review, Vol. ๖, No.๒, ๑๙๙๔, p.๒๐.

ได้แก่วิธีแบบอำนาจนิยมที่ยึดเอาการพัฒนาเป็นสรณะเหนือเสรีภาพและประชาธิปไตยทั้งสองด้านล้วนเป็นปฏิปักษ์ต่อมนุษยชาติและธรรมชาติด้วยกันทั้งสิ้น^๓ นอกจากนี้แล้ว ดังที่เราทั้งหลายทราบกันดี สังคมมนุษย์เราผ่านกระบวนการพัฒนา เศรษฐกิจและโลกาภิวัตน์มาเป็นเวลานานทีเดียว ภายใต้เงื่อนไขหล่อหลอมต่าง ๆ ก่อให้เกิดความสูญเสียเป็นอันมากแก่ผู้คนและสังคม ครั้นแล้วในทันทีทันใด ก็บังเกิดสงครามต่อต้านการก่อการร้าย ชนิดที่ประกาศเอาเองข้างเดียว ก่อให้เกิด ผลพวงในทางคุกคามและอาจสร้างความเสียหายต่อแนวทางสิทธิมนุษยชนได้^๔ ดังนั้นจึงถึงเวลาแล้วที่เราจะต้องร่วมมือกันแก้ไขสิ่งต่าง ๆ อย่างจริงจัง ทั้งใน ความคิดและทางปฏิบัติ

เราได้แต่หวังว่า ข้อพิจารณาทำนองนี้จะเป็นที่รับฟังกันอย่างควรแก่เหตุ ในเวทีนานาชาติเยี่ยงที่ประชุมแห่งนี้ ประเด็นที่สำคัญและควรเป็นภูมิหลังให้กับ ประโยชน์ร่วมและการแลกเปลี่ยนอย่างมีเป้าหมายของเรา ก็คือความเชื่อมั่นที่ว่า สิทธิและเสรีภาพของประชาชนนั้นแหละคือกุญแจสู่อนาคต นี่คือนสิ่งที่เราต้องตราไว้ในใจการจัดวางสถานะและบทบาทของคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติทั้งหลาย รวมทั้งความเป็นไปได้ที่จะมีกลไกระดับภูมิภาคในเอเชียอาคเนย์และในที่อื่น ๆ

ภูมิหลัง

ประเทศไทยเพิ่งเริ่มมีคณะกรรมการสิทธิมนุษยชน (กสม.) เป็นครั้งแรก เมื่อกว่าหนึ่งปีที่ผ่านมาเพียงเล็กน้อย โดยได้รับการจัดตั้งขึ้นเมื่อเดือนกรกฎาคม

^๓ ตัวอย่างเช่น Edward Human, "Immiseration & Human Right," *Third World Resurgence*, Issue No.๕๘, June ๑๙๙๕, p. ๔๑ : Vandana Shiva, "The Enclosure of the Commons," *Third World Resurgence*, Issue No.๘๔, ๑๙๙๗, p.๖; Lee Kuan Yew's address to an annual conference organized by the Philippines Business Council in Manila, and President Fidel Ramos' response, *The Nation*, Bangkok, ๒๑ November, ๑๙๙๒.

^๔ ดูทัศนะของ Mary Robinson ใน "If Human rights are respected...conflict, terrorism and war can be prevented." *Boston Globe*, September ๓, ๒๐๐๒.

๒๕๔๕ ตามความในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. ๒๕๔๐ ซึ่งคนทั่วไปมักขานเรียกกันว่า “รัฐธรรมนูญฉบับประชาชน” คล้ายกับคำขวัญ “อำนาจของประชาชน” ในช่วงการยึดต่อต้านมาร์คอสที่ประเทศฟิลิปปินส์ในช่วงคริสต์ทศวรรษ ๑๙๘๐ กสม.จึงยังอยู่ในช่วงก่อรูปก่อร่าง นอกเหนือจากภารกิจและอำนาจหน้าที่ตามที่ตราไว้ในพระราชบัญญัติแล้ว^๕ คณะกรรมการฯ ยังต้องพัฒนาแผนยุทธศาสตร์และแนวทางการปฏิบัติงาน ทั้งนี้ก็นำเอาภูมิหลังทางประวัติศาสตร์และสภาพการณ์ต่าง ๆ รวมทั้งสถานะแห่งองค์ความรู้และสถานการณ์ด้านสิทธิมนุษยชนตลอดจนประเด็นเกี่ยวกับแนวทางในการจัดองค์กรทั้งภายในและในส่วนที่สัมพันธ์กับสังคมโดยรวมและอื่น ๆ มาเป็นองค์ประกอบในการพิจารณาด้วย ถึงตรงนี้ ควรกล่าวโดยย่อถึงภูมิหลังอันเป็นที่มาของรัฐธรรมนูญฉบับประชาชนและ กสม. เป็นจุดเริ่มต้น

เมื่อใครครวญดูแล้ว ภูมิหลังที่ว่ำนับเป็นผลบั่นปลายของการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจสังคมอย่างต่อเนื่อง นับแต่ช่วงที่ประเทศไทยภายใต้ระบอบเผด็จการ

^๕ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย

“คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติมีอำนาจหน้าที่ดังต่อไปนี้

- (๑) ตรวจสอบและรายงานการกระทำหรือการละเลยการกระทำอันเป็นการละเมิดสิทธิมนุษยชน หรืออันไม่เป็นไปตามพันธกรณีระหว่างประเทศเกี่ยวกับสิทธิมนุษยชนที่ประเทศไทยเป็นภาคี และเสนอมาตรการแก้ไขที่เหมาะสมต่อบุคคลหรือหน่วยงานที่กระทำหรือละเลยการกระทำดังกล่าวเพื่อการดำเนินการ ในกรณีที่ไม่มีการดำเนินการตามที่เสนอ ให้รายงานต่อรัฐสภา เพื่อดำเนินการต่อไป
- (๒) เสนอแนะนโยบายและข้อเสนอในการปรับปรุงกฎหมาย กฎ หรือข้อบังคับ ต่อรัฐสภาและคณะรัฐมนตรี เพื่อส่งเสริมและคุ้มครองสิทธิมนุษยชน
- (๓) ส่งเสริมการศึกษา วิจัย และการเผยแพร่ความรู้ด้านสิทธิมนุษยชน
- (๔) ส่งเสริมความร่วมมือและการประสานงานระหว่างหน่วยงานราชการ องค์กรเอกชน และองค์กรอื่น ในด้านสิทธิมนุษยชน
- (๕) จัดทำรายงานประจำปีเพื่อประเมินสถานการณ์ด้านสิทธิมนุษยชนภายในประเทศ และนำเสนอต่อรัฐสภา
- (๖) อำนาจหน้าที่อื่นตามที่กฎหมายบัญญัติ

“ในการปฏิบัติหน้าที่คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติต้องคำนึงถึงผลประโยชน์ส่วนรวมของชาติ และประชาชน ประกอบด้วย

“คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติมีอำนาจเรียกเอกสารหรือหลักฐานที่เกี่ยวข้องจากบุคคลหรือเรียกบุคคลใดมาไต่ถามคำ รวมทั้งมีอำนาจอื่นเพื่อประโยชน์ในการปฏิบัติหน้าที่ ทั้งนี้ ตามที่กฎหมายบัญญัติ”

ทหารในต้นทศวรรษ ๑๙๖๐ ได้ก้าวเข้าสู่สภาพเงื่อนไขของการพัฒนาและการปรับเปลี่ยนอุตสาหกรรม ในทำนองเดียวกับประเทศกำลังพัฒนาอีกหลายแห่ง การเริ่มดังกล่าวมาจากธนาคารโลกและไอเอ็มเอฟ ซึ่งเป็นยักษ์ใหญ่ทางเศรษฐกิจ การเมืองยุคสังคมนิยม จากนั้นจึงเกิดการเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างและการขยายตัวของชนชั้นกลางในเมือง รวมทั้งความยากจนที่แผ่ขยายออกไป การกดชนบทลงเป็นเบี้ยล่าง และความเสื่อมโทรมทางธรรมชาติ ทั้งหมดนี้ย่อมเป็นปรากฏการณ์ระดับโลกที่ทราบกันดีอยู่แล้ว คงไม่ต้องลงรายละเอียดมากเกินไป ทั้งนี้ย่อมเป็นการเพียงพอที่จะกล่าวว่า การพัฒนาที่เน้นความเจริญเติบโตและนโยบายที่ลืบนั่นเอง ที่เป็นมูลเหตุของความทุกข์ยากเป็นอันมากของมนุษย์ และนำมาซึ่งการล่งล้างสิทธิขั้นพื้นฐานในวิถีดำรงชีพและพัฒนาตนเอง นับเป็นเรื่องน่าเศร้ายิ่งนักที่สิทธิขั้น ๆ ทางเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมเหล่านี้ยังไม่ถูกนับรวมเป็นสิทธิมนุษยชน และผู้ครองอำนาจเป็นเจ้าโลกอยู่ในปัจจุบัน โดยเฉพาะเหล่า “นักเสรีนิยม” ที่เคยต่อสู้เพื่อเสรีภาพมาในอดีต ก็ยังปฏิเสธความรับผิดชอบต่อสิทธิเหล่านี้^๖ กระนั้นก็ดี ภายในช่วงระยะเวลาสั้น ๆ ตอนต้นทศวรรษ ๑๙๗๐ ก็เกิดการลุกฮือของมวลชน โดยพลังผลักดันร่วมกันระหว่างชนชั้นกลางรุ่นใหม่กับขบวนการนิสิตนักศึกษา จากนั้นความล่มสลายของคณะเผด็จการและความแตกแยกในหมู่ทหารก็นำไปสู่การรัฐประหารครั้งแล้วครั้งเล่าแล้วจึงตามมาด้วยกระบวนการเปลี่ยนผ่านสู่การปกครองโดยพลเรือนตามลำดับในราวปลายทศวรรษ ๑๙๘๐ แต่แล้วในปีถัดมาก็กลับ

^๖ ศาสตราจารย์ Edward Herman แห่ง Wharton School กล่าวได้อย่างแจ่มชัดและน่าสนใจว่า

กระบวนการเจริญเติบโตที่ทำให้คนเป็นจำนวนมากต้องยากจนแร้นแค้น แต่กลับทำให้ชนชั้นนำกลุ่มเล็ก ๆ ร่ำรวยมั่งคั่ง จะต้องอาศัยการละเมิดสิทธิมนุษยชนอย่างสุดด้วยมิใช่หรือ ตามทฤษฎีเสรีนิยมและคำจำกัดความที่ใช้โดยองค์การสิทธิมนุษยชนของโลกตะวันตก ก็ต้องตอบว่า ไม่ใช่ เพราะสิทธิมนุษยชนนั้นเป็นสิทธิทางการเมืองส่วนบุคคล.....ไม่รวมถึงสิทธิทางเศรษฐกิจในการยังชีพ การศึกษา การรักษาสุขภาพ การมีที่อยู่อาศัยและอาชีพการงาน ดังนั้นหากเกิดความยากจนแร้นแค้นตามมาจากกลไกทำงานปกติของระบบตลาดที่มีพื้นฐานอยู่บนอำนาจทางเศรษฐกิจและองค์กรและธนาคารเอกชน ด้วยความช่วยเหลือของไอเอ็มเอฟ ธนาคารโลกรัฐบาลสหรัฐฯ และระบอบประชาธิปไตยแต่ในนามอย่างเม็กซิโกหรือชิลี ก็ไม่เกี่ยวอะไรกับสิทธิมนุษยชน. อ้างแล้ว

มีการรัฐประหารโดยกลุ่มทหารหลวงยุคอีกครั้งหนึ่งช่วงสั้น ๆ ก่อให้เกิดการต่อต้านครั้งใหญ่ในหมู่ชนชั้นกลางในเมือง ซึ่งเป็นที่รู้จักกันทั่วไปในนาม “เหตุการณ์พฤษภาทมิฬ” สถานการณ์ครั้งนี้ทำให้เกิดกระแสผลักดันเรียกร้องไปทั่วประเทศให้มีการปฏิรูปการเมือง “การปฏิรูป” จึงกลายเป็นคำยอดนิยมที่สะท้อนถึงความคาดหวังที่ทวีสูงขึ้นอย่างไม่หยุดยั้งในหมู่ประชาชนไทยทุกระดับของสังคม กระแสดังกล่าวได้ปะทุจนถึงจุดวิกฤต ที่นักการเมืองรุ่นเก่าทั้งหลายจำต้องยอมเอนเอียงตามเจตนารมณ์ของประชาชน ในการสร้างสรรค์รัฐธรรมนูญใหม่ที่มุ่งมั่นสู่การปฏิรูป แม้จะไม่สู้เต็มใจนักก็ตาม

อย่างไรก็ตาม เสรีภาพที่ได้มาตามที่เป็นบัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญ กับอำนาจในการบังคับใช้ให้เป็นจริง ก็ยังมีช่องว่างระหว่างกันอยู่มากทีเดียว สภาพปัญหาทางการเมืองดังกล่าวนั้นเตือนให้เรานึกถึง เซอร์โจเซฟ ครอสมบี้ เอกอัครราชทูตอังกฤษในช่วงการเปลี่ยนแปลงการปกครอง เมื่อปี ๒๔๗๕ ซึ่งได้แสดงความห่วงใยอย่างยิ่งต่อประชาธิปไตยชนิดที่ปราศจากพลังของมติมหาชน^๗ ส่วนใหญ่แล้วสิทธิเสรีภาพที่ตราไว้นั้นมักถูกรัฐสภาที่มาจากทางเลือกตั้งเผด็จการ สถานการณ์จึงไม่ต่างอะไรนักจากระบอบอำนาจนิยมก่อนหน้านี้ ข้อแตกต่างที่สำคัญก็คือ ปัจจุบันประชาชนตระหนักรู้และใส่ใจต่อความเป็นไปในบ้านเมืองและโลกภายนอกมากยิ่งขึ้น นอกจากนี้ยังมีกลุ่มองค์กรนอกและกลุ่มประชาสังคมเพิ่มมากขึ้นเรื่อย ๆ รวมทั้งสื่อมวลชนในรูปแบบต่าง ๆ ที่คอยรวมกันแผ่ระวิงตรวจสอบความไม่ชอบมาพากลของอำนาจอย่างจริงจัง

นี่เป็นสถานการณ์โดยกล่าวที่ กสม. ของไทยต้องประสบ และกว่าจะได้กรรมการครบ ๑๑ คน ก็ต้องผ่านกระบวนการยาวนานซับซ้อนพอสมควร ในการคัดเลือกโดยคณะกรรมการสรรหา ผ่านการคัดเลือกโดยวุฒิสภา และได้รับการ

^๗ Josiah Crosby, *Siam: The Crossroads*, London: Hollis and Carter Ltd., pp.๘๙-๙๐ and ๑๕๒-๑๕๓.

โปรดเกล้าฯ แต่งตั้งจากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว องค์ประกอบของคณะกรรมการสรรหานั้นก็นับว่าน่าสนใจ โดยประกอบด้วยกรรมการ ๒๗ คน มาจากองค์กรของรัฐ ๔ คน มาจากสถาบันวิชาการ ๕ คน มาจากองค์กรเอกชน ๑๐ คน มาจากพรรคการเมือง ๕ คน และมาจากสื่อมวลชน ๓ คน ผู้ที่ได้รับการเสนอชื่อแต่ละคนจะต้องได้รับเสียงสนับสนุนไม่น้อยกว่า ๓ คน ใน ๔ ของคณะกรรมการ ในส่วนของวุฒิสภานั้น ผู้ที่ได้รับการเสนอชื่อแต่ละคนจะต้องได้รับเสียงสนับสนุนไม่น้อยกว่ากึ่งหนึ่งของจำนวนวุฒิสมาชิกทั้งหมด (๒๐๐ คน) โดยต้องคำนึงถึงสัดส่วนที่เหมาะสมระหว่างชายและหญิงด้วย” นี่คือการที่มาของ กสม. แนวคิดโดยรวมนั้นอยู่ที่ว่าคณะกรรมการฯ ควรเป็นตัวแทนของทัศนะหลากหลายในสังคมได้อย่างกว้างขวางที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้ และเมื่อมองในภาพรวมก็อาจกล่าวได้ว่า องค์กรนอกภาครัฐและกลุ่มประชาสังคมนับเป็นแรงผลักดันที่มีน้ำหนักมากที่เดียนับแต่ขั้นตอนของการสรรหาเป็นต้นมา ดังที่สะท้อนอยู่ในองค์ประกอบของ กสม. ชุดปัจจุบัน

ภารกิจเบื้องต้น

ดังได้กล่าวแล้วถึงเจตนารมณ์ในการปฏิรูปของ “รัฐธรรมนูญฉบับประชาชน” ซึ่งแม้จะขัดกับความมุ่งหวังของบรรดานักธุรกิจ-ควบ-การเมืองอยู่ไม่น้อยก็ตาม สิ่งที่ต้องพิจารณาได้เสียก็คือผลประโยชน์ผูกพันมหาศาลที่แผ่ขยายออกไปอย่างรวดเร็วจากการที่ทั้งประเทศเข้าสู่กระบวนการพัฒนาและโลกาภิวัตน์ชนิดสั่งการจากเบื้องบนลงสู่เบื้องล่าง ในสภาพเงื่อนไขทางการเมืองดังกล่าวนี้ ไม่น่าแปลกใจแต่อย่างใดที่มักถือกันว่า รัฐธรรมนูญฉบับนี้มีรากฐานมาจากความไม่ไว้วางใจต่อการเมืองประเภทฉ้อฉลใช้เงินแบบเดิม ๆ และทางออกนั้นอยู่ที่การส่งเสริมให้ “การเมืองภาคประชาชน” เป็นพลังถ่วงดุล ดังนั้นจึงมีการเน้นความสำคัญเป็นพิเศษต่อสิทธิและการมีส่วนร่วมของประชาชนทั่วไปในช่วงหัวเลี้ยวหัวต่อที่สำคัญของการเปลี่ยนแปลง

“พระราชบัญญัติคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ พ.ศ.๒๕๔๒ มาตรา ๘

ทางการเมืองและเศรษฐกิจไทยครั้งนี้ อย่างน้อยที่สุด ความข้อนี้ก็ปรากฏชัดในตัวบทรัฐธรรมนูญ ดังที่กล่าวไว้ในอารัมภบทว่า

.....สภาร่างรัฐธรรมนูญได้จัดทำร่างรัฐธรรมนูญโดยมีสาระสำคัญเป็น
การส่งเสริมและคุ้มครองเสรีภาพของประชาชน ให้ประชาชนมีส่วนร่วม
ในการปกครองและตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐเพิ่มขึ้น.....

นอกจากนี้ยังนับเป็นครั้งแรกในประวัติศาสตร์รัฐธรรมนูญไทยที่ “ศักดิ์ศรี
ความเป็นมนุษย์ สิทธิและเสรีภาพของประชาชน” ได้รับการตราไว้ในหมวดแรกว่าด้วย
บททั่วไป ตามมาด้วยมาตรา ๕ ที่ว่า “ประชาชนชาวไทยไม่ว่าเหล่ากำเนิด เพศ
หรือศาสนาใด ย่อมอยู่ในความคุ้มครองแห่งรัฐธรรมนูญนี้เสมอกัน” ดังนั้นจาก
มุมมองของ กสม. ย่อมถือได้ว่าสิทธิมนุษยชนนั้นเป็น หลักการชี้นำ และเป็น
บรรทัดฐานให้แก่การประเมินตรวจสอบการใช้อำนาจโดยชอบของอำนาจอริปไตย
ทั้งสามส่วนในกระบวนการปกครองและองค์กรอื่นของรัฐ ประเด็นเกี่ยวกับ
หลักการดังกล่าวนี้ยังปรากฏชัดในบทบัญญัติหมวด ๓ ว่าด้วย “สิทธิและเสรีภาพ
ของชนชาวไทย” มาตรา ๒๗ ว่า

สิทธิและเสรีภาพที่รัฐธรรมนูญนี้รับรองไว้โดยชัดแจ้ง โดยปริยาย
หรือโดยคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญ ย่อมได้รับความคุ้มครอง และผูกพัน
รัฐสภา คณะรัฐมนตรี ศาล และองค์กรอื่นของรัฐโดยตรงในการตรากฎหมาย
การบังคับใช้กฎหมายและการตีความกฎหมายทั้งปวง

และความในมาตรา ๗๕ ว่า

รัฐต้องดูแลให้มีการปฏิบัติตามกฎหมาย คุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของบุคคล
จัดระบบงานของกระบวนการยุติธรรมให้มีประสิทธิภาพและอำนวย
ความยุติธรรมแก่ประชาชนอย่างรวดเร็วและเท่าเทียมกัน รวมทั้งจัดระบบ

งานราชการและงานของรัฐอย่างอื่นให้มีประสิทธิภาพเพื่อตอบสนองความต้องการของประชาชน

รัฐต้องจัดสรรงบประมาณให้พอเพียงกับการบริหารงานโดยอิสระของคณะกรรมการเลือกตั้ง ผู้ตรวจการแผ่นดินของรัฐสภา คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ ศาลรัฐธรรมนูญ ศาลยุติธรรม ศาลปกครอง คณะกรรมการการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติและคณะกรรมการตรวจเงินแผ่นดิน

วรรณคดีนี้ นำมาอ้างอิงไว้ทั้งกระบวนการความก็เพื่อให้เห็นภาพรวมที่ว่าความมุ่งหวังให้ “ประชาชนมีส่วนร่วมในการปกครองและตรวจสอบการใช้อำนาจอรัฐ” นั้น มีแง่มุมเกี่ยวพันอย่างหลากหลายกับภารกิจของรัฐตามที่บัญญัติไว้ในกฎหมายอย่างไร กสม. นั้นเป็นหนึ่งในบรรดาองค์กรอิสระที่จัดตั้งขึ้นใหม่ แต่ต่างจากองค์กรอิสระอื่นตรงที่มีได้มีอำนาจในการพิพากษาหรือลงโทษผู้ใด อย่างไรก็ตามข้อนี้ย่อมเป็นสิ่งที่ถูกต้องแล้ว เพราะภารกิจหลักที่แท้จริงของ กสม. อยู่ที่การติดตามตรวจสอบว่า บรรดาอำนาจอรัฐที่เกี่ยวข้องได้ทำหน้าที่อย่างเหมาะสมหรือไม่ และขณะเดียวกัน กสม. ก็จะมีบทบาทสนับสนุนส่งเสริมการเรียนรู้และความสำนึกทางสังคม ด้วยจุดมุ่งหมายดังกล่าว กสม. จึงให้ความสำคัญและคุณค่าอย่างสูงต่อการศึกษา การวิจัย และการเผยแพร่ความรู้ด้านสิทธิมนุษยชน แน่นอนว่าสิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นภารกิจส่วนหนึ่งที่รัฐธรรมนูญกำหนดไว้แล้ว แต่ประเด็นสำคัญนั้นอยู่ที่การสร้างมาตรการเชิงรุกในการดำเนินภารกิจทั้งหมดเพื่อส่งเสริมคุ้มครองสิทธิมนุษยชน ทั้งนี้เพราะแม้ว่า กสม. จะมีสถานภาพเป็นองค์กรของรัฐก็ตาม แต่ก็เป็นที่เชื่อกันว่า ความสำเร็จของ กสม. นั้นย่อมอยู่ที่สังคมโดยรวมเป็นปัจจัยชี้ขาดทั้งหมดนี้ย่อมหมายความว่า กสม. ควรจัดองค์กรของตนเองในลักษณะที่ไม่ได้เป็นเพียงแค่ผู้พิทักษ์สิทธิเท่านั้น แต่จะต้องเป็นผู้ส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ทางสังคมด้วย ด้วยเหตุนี้เราจึงถือเป็นภารกิจและหลักการในทางปฏิบัติที่จะต้องทำหน้าที่

ของเราในฐานะส่วนเลี้ยวหนึ่งของสังคมด้วย หากได้แยกเป็นเอกเทศจากสังคมไม่กล่าวคือ เราจะต้องเปิดกว้าง โปร่งใส และพร้อมที่จะให้สาธารณชนส่วนใหญ่เข้าถึงได้

ก่อนที่จะลงรายละเอียดต่อไป ว่าเราจะดำเนินการกิจดังที่มุ่งหมายนี้ได้อย่างไร ควรกล่าวถึงประเด็นสำคัญที่สุดอีกประการหนึ่ง ซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อการเรียนรู้และความเข้าใจร่วมกันของเรา ดังที่ได้กล่าวไว้ก่อนหน้านี้แล้ว เกี่ยวกับธรรมชาติและความเป็นจริงของสิทธิมนุษยชนในบริบทและสภาพการณ์อันหลากหลาย อันนำมาซึ่งความมั่งหวังในเสรีภาพของมนุษย์ ความเป็นสากลของสิทธิมนุษยชนนั้นย่อมถือกำเนิดอย่างเปี่ยมด้วยพลวัตจากพหุภาวะที่วุ่นวาย กล่าวอีกนัยหนึ่ง สิ่งที่เรากำลังแสวงหาก็คือเอกภาพในความหลากหลาย และแน่นอนว่าจะต้องไม่เป็นลักษณะสากลภายใต้ฉลากของอำนาจนิยมหรือเผด็จการเบ็ดเสร็จ ซึ่งมีเพียงอำนาจเท่านั้นที่ก่อให้เกิดความชอบธรรม กรณีของประเทศไทยก็เช่นกัน ซึ่งเหมือนกับบรรดาประเทศอื่น ๆ ที่ได้ผ่านหลายทศวรรษแห่งการพัฒนาแบบครอบงำโลกทั้งใบ ดังที่เราทราบกันดีอยู่แล้ว แน่นอนว่าเราอาจจะถกเถียงกันไปได้เรื่อยเรื่อยถึงข้อดีข้อเสียของการพัฒนาและโลกาภิวัตน์ แต่คำถามที่จริงแท้ในท้ายที่สุดนั้นอยู่ที่ว่า ผู้คนจริง ๆ นั้นประสบกับสภาพอย่างไรในบริบททางสังคมและวัฒนธรรมอันหลากหลายของพวกเรา ซึ่งหมายถึง ชีวิตและเลือดเนื้อของมนุษย์ หากใช้ผลิตภัณฑ์มวลรวมประชาชาติ (จีดีพี) ในฐานะที่เป็นเป้าหมายโดยตัวของมันเองไม่ ในแง่นี้ เราจึงต้องมองปัญหาสิทธิมนุษยชนในมิติใหม่ถอดด้ามกันเลยทีเดียว

ณ จุดนี้ในประวัติศาสตร์ของมนุษย์ ถึงเวลาแล้วที่เราจะต้องตั้งคำถามถึงผลกระทบของการพัฒนาและโลกาภิวัตน์กันอย่างจริงจัง ทั้งนี้ ดังที่ เฮลเลอ เดญ ได้ตั้งประเด็นไว้อย่างชัดเจนในเวทีแห่งนี้ว่า ประเด็นปัญหานั้นไม่ได้อยู่ที่อาชญากรรมและความฉ้อฉลทางเศรษฐกิจเท่านั้น แต่ที่สำคัญยิ่งกว่าก็คือ ทั้งหมดนั้นนำมาซึ่งผลกระทบอันคุกคามต่อทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ซึ่งหมายถึง

บูรณาภาพแห่งสิทธิมนุษยชนทั้งปวงด้วย^๙ โลกทั้งมวลกำลังพูดถึงกันถึงเรื่องนี้กันมากขึ้นทุกที แต่ก็มักเป็นการพูดถึงในเชิงเป็นเรื่องศีลธรรมสูงส่ง น้อยคนนักที่จะตระหนักจริง ๆ ว่า ชีวิตและเลือดเนื้อของประชาชนคนสามัญนั้นเกี่ยวพันกับประเด็นเรื่องทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างไร ที่กล่าวดังนี้ย่อมรวมถึงบรรดา “นักต่อสู้เพื่อสิทธิมนุษยชน” ด้วยเช่นกัน เรื่องนี้จะเห็นได้ชัดเจนจากกรณีของประชาชนและชุมชนชนบทในภูมิภาคฐานทรัพยากรเขตร้อน ซึ่งเอเชียอาคเนย์ย่อมเป็นตัวอย่างไม่ชัดเจนที่สุดแห่งหนึ่ง โชคร้ายที่ในระดับผู้นำของอาเซียนก็มองข้ามสิ่งเหล่านี้ หรือหากเห็นความสำคัญ ก็เพียงในแง่ของการค้าและผลได้เชิงพาณิชย์ชั่วคราวชั่วข้าม ตามแบบฉบับโลกาภิวัตน์จากเบื้องบน และซึ่งยังความสูญเสียต่อมนุษย์และสังคมอย่างอเนกอนันต์ สภาพการดังกล่าวยังเกี่ยวพันอย่างชัดเจน โดยตรงกับประเด็นเรื่องสิทธิในวิถีดำรงชีพและการพัฒนาอย่างพึ่งตนเอง เราสงสัยอยู่ว่าเรื่องทำนองนี้จะเป็นฐานร่วมสำหรับความร่วมมือประสานงานภายใต้กลไกระดับภูมิภาคที่พูดคุยกันมานี้ได้หรือไม่ มากน้อยเพียงใด

กระนั้นก็ดี รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. ๒๕๕๐ นับว่าสะท้อนถึงความพยายามที่จะแก้ไขสภาพการณ์ไร้ทิศทางดังกล่าวอยู่ไม่น้อย ด้วยเหตุนี้จึงมีการนำเสนอแนวคิดแนวปฏิบัติเกี่ยวกับสิทธิชุมชนและตราขึ้นเป็นบทบัญญัติดังปรากฏในหมวด ๓ และ ๕ ว่าด้วย “สิทธิและเสรีภาพของชนชาวไทย” และว่าด้วย “แนวนโยบายพื้นฐานแห่งรัฐ” ตามลำดับ ดังนี้

มาตรา ๔๖ บุคคลซึ่งรวมกันเป็นชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิมย่อมมีสิทธิอนุรักษหรือฟื้นฟูจารีต ประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปะหรือวัฒนธรรมอันดีของท้องถิ่นและของชาติ และมีส่วนร่วมในการจัดการ การบำรุงรักษา และการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุล

^๙ Helle Degn, Commissioner of the Council of Baltic Sea States on Democratic Development, in presentation on National Human Right Institutions: Europe, Strasbourg Conference ๙ October, ๒๐๐๒

และยั่งยืน ทั้งนี้ ตามที่กฎหมายบัญญัติ

มาตรา ๕๖ สิทธิของบุคคลที่จะมีส่วนร่วมกับรัฐและชุมชนในการบำรุงรักษา และการได้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและความหลากหลายทางชีวภาพ และในการคุ้มครอง ส่งเสริม และรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม เพื่อให้ดำรงชีพอยู่อย่างปกติและต่อเนื่อง ในสิ่งแวดล้อมที่ไม่ก่อให้เกิดอันตรายต่อสุขภาพอนามัย สวัสดิภาพ หรือคุณภาพชีวิตของตน ย่อมได้รับความคุ้มครอง ทั้งนี้ ตามที่กฎหมายบัญญัติ

การดำเนินโครงการหรือกิจกรรมที่อาจก่อให้เกิดผลกระทบอย่างรุนแรงต่อคุณภาพสิ่งแวดล้อม จะกระทำมิได้ เว้นแต่จะได้ศึกษาและประเมินผลกระทบต่อคุณภาพสิ่งแวดล้อม รวมทั้งได้ให้องค์กรอิสระซึ่งประกอบด้วยผู้แทนองค์การเอกชนด้านสิ่งแวดล้อมและผู้แทนสถาบันอุดมศึกษาที่จัดการศึกษาด้านสิ่งแวดล้อม ให้ความเห็นประกอบก่อนมีการดำเนินการดังกล่าว ทั้งนี้ ตามที่กฎหมายบัญญัติ

มาตรา ๕๙ บุคคลย่อมมีสิทธิได้รับข้อมูล คำชี้แจง และเหตุผล จากหน่วยงานราชการ หน่วยงานของรัฐ รัฐบาลท้องถิ่น หรือราชการส่วนท้องถิ่น ก่อนการอนุญาตหรือการดำเนินโครงการหรือกิจกรรมใดที่อาจมีผลกระทบต่อคุณภาพสิ่งแวดล้อม สุขอนามัย คุณภาพชีวิต หรือส่วนได้เสียสำคัญอื่นใดที่เกี่ยวกับตนหรือชุมชนท้องถิ่น และมีสิทธิแสดงความคิดเห็นของตนในเรื่องดังกล่าว ทั้งนี้ ตามกระบวนการรับฟังความคิดเห็นของตนในเรื่องดังกล่าว ทั้งนี้ ตามกระบวนการรับฟังความคิดเห็นของประชาชนที่กฎหมายบัญญัติ

และมาตรา ๗๙ รัฐต้องส่งเสริมและสนับสนุนให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการสงวน บำรุงรักษา และใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ

และความหลากหลายทางชีวภาพอย่างสมดุล รวมทั้งมีส่วนร่วมในการส่งเสริม บำรุงรักษา และคุ้มครองคุณภาพสิ่งแวดล้อมตามหลักการการพัฒนาที่ยั่งยืน ตลอดจนควบคุมและกำจัดการสะสมพิษที่มีผลต่อสุขภาพอนามัย สวัสดิภาพ และคุณภาพชีวิตของประชาชน

แนวคิดเรื่องสิทธิชุมชนอาจฟังดูเข้าใจลำบากและไร้หลักการ หากยึดกรอบวิธีคิดแบบสารัตถะนิยมทางวัฒนธรรมดังที่เคยถึงในตอนต้น แต่นั่นก็ไม่ใช่ไร สิทธิชุมชนก็แตกต่างกันกับสิทธิอื่นทั้งปวงในประวัติศาสตร์มนุษยชาติ ที่ย่อมถือกำเนิดจากการต่อสู้กับการกดขี่ข่มเหงในสภาพการณ์เฉพาะอันหลากหลายนานัปการ และเป็นเรื่องราวสามัญพว ๆ กับธรรมชาติของมนุษย์เอง สิ่งที่เรากำลังเผชิญหน้ากันอยู่ทุกวันนี้ ก็คือคำถามพื้นฐานเกี่ยวกับการพัฒนาและโลกาภิวัตน์ ซึ่งต้องพิจารณาตรวจสอบกันใหม่อย่างเร่งด่วนโดยด่วน และปรับมุมมองของมันให้เหมาะสม นี่ก็เช่นเดียวกับเรื่องสิทธิชุมชนดังที่เสนอไว้ในที่นี้ สิทธิชุมชนมิใช่สูตรสำเร็จอย่างใด แม้ว่ามันจะฝังรากอยู่ในชีวิตประจำวันของชุมชนดั้งเดิมและรับรองโดยรัฐธรรมนูญแล้วก็ตาม แต่สิทธิชุมชนก็ยังอยู่ในกระบวนการวิวัฒนาการท่ามกลางกระแสความเปลี่ยนแปลงของโลกรอบด้าน และสิทธิชุมชนก็ไม่ได้หมายถึงการที่ชุมชนหรือหมู่คณะจะมีความสำคัญเหนือปัจเจกชนทั้งหลาย เพราะนั่นย่อมหมายถึงการหมิ่นนาฟิกาย้อนกลับ รังแต่จะนำพาให้ล้มเหลว ชุมชนดั้งเดิมเองก็เช่นกัน แม้ว่าจะก่อปรด้วยความรู้และภูมิปัญญาสูงค่าของตน แต่ก็จำเป็นต้องเรียนรู้ที่จะปรับตัวให้เท่าทันกับกาลเวลาและความเปลี่ยนแปลงพร้อม ๆ ไปกับการธำรงรักษาบูรณภาพของตนให้ยั่งยืน สิทธิเสรีภาพของปัจเจกชนย่อมเป็นส่วนสำคัญอันขาดมิได้ในกระบวนการเรียนรู้ที่วุ่นวายนี้ เพียงแต่ควรเป็นสิทธิและเสรีภาพของปัจเจกชนหรือบุคคล-ใน-ชุมชน^{๑๐} หาใช่บุคคลโดด ๆ ในสุญญากาศหรือเป็นตัวตนสัมบูรณ์ดังที่เป็นอยู่ทุกวันนี้

^{๑๐} Herman E. Daly and John B. Cobb, Jr., ed., *For the Common Good: Redirecting the Economy toward Community, the Environment, and a Sustainable Future*, Print, ๑๙๘๐, pp.๑๖๑-๑๖๕.

การสร้างสถาบันและเครือข่าย

สิ่งที่กล่าวมาย่อมบ่งชี้ถึงความจำเป็นที่จะต้องมีการคิดใหม่เกี่ยวกับสถานการณ์และมิติของสิทธิมนุษยชนในโลกยุคโลกาภิวัตน์ ดังนั้นนอกเหนือไปจากการดำเนินการที่กฎหมายบัญญัติ ซึ่งก็อาจจะคล้ายคลึงกันในทุกประเทศโดยสอดคล้องกับหลักการปารีส* กสม.ยังต้องคำนึงถึงสภาพการณ์ที่แปรเปลี่ยน กับทั้งความมุ่งมั่นในเสรีภาพของประชาชนที่ทวีสูงขึ้น ดังได้กล่าวแล้วถึงความมุ่งมั่นของ กสม.ที่จะมีบทบาทเชิงรุกและเสริมสร้างในฐานะองค์กรสนับสนุนการเรียนรู้ทางสังคม โดยวางตนเป็นส่วนเสี้ยวหนึ่งของสังคม มิได้แยกเป็นเอกเทศ ในการนี้ กสม.มองตนเองในฐานะที่บูรณาการเข้าเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการสร้าง สถาบันทางสังคมนี้ย่อมมิใช่เพื่อประโยชน์ของ กสม. เองในฐานะองค์กรอิสระ แต่เพื่อจุดหมายสูงสุดในการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับสังคมและประชาชนไทยทั้งมวล ในอันที่จะพัฒนาบนเส้นทางแห่งเสรีภาพและความก้าวหน้าร่วมกัน หากสิ่งที่เรียกว่าการสร้าง “วัฒนธรรมสิทธิมนุษยชน” จะมีความหมายอย่างใดอย่างหนึ่ง ก็คงหมายถึงความข้อยื่นประเด้นนั้นอยู่ที่จะสร้างความรู้สึกร่วมกันระหว่าง กสม. กับสาธารณชนในวงกว้างได้อย่างไร ด้วยเหตุนี้ในขั้นเริ่มต้น เราจึงให้ความสำคัญอย่างยิ่งต่อแนวทางในการจัดตั้งองค์กรของ กสม. โดยสัมพันธ์เชื่อมโยงกับสังคม วิธีทางที่ดีที่สุดประการหนึ่งได้แก่การจัดระบบปฏิบัติการทั้งหมดโดยอาศัยการสร้างเครือข่ายแบบหลายระดับขึ้น

แนวคิดหลักอยู่ที่การจัดตั้งกระบวนการจัดองค์กรภายในให้เป็นส่วนหนึ่งของระบบที่ประชาชนจากทุกวงการสามารถเข้าร่วมได้ การดำเนินการส่งเสริมคุ้มครองสิทธิมนุษยชนนั้นไม่ควรปล่อยให้ตกอยู่กับกลไกราชการแต่สถานเดียว หากเป็นเช่นนั้นเท่ากับบั่นทอนความมุ่งมั่นที่จะทำให้ กสม. มีลักษณะเป็น สถาบันเปิด

* หลักการปารีส (The Paris Principles) คือ หลักการของสหประชาชาติว่าด้วยสถานภาพและบทบาทของสถาบันระดับชาติ ที่มีอำนาจหน้าที่ในการคุ้มครองส่งเสริมสิทธิมนุษยชน หลักการดังกล่าวเป็นผลจากการประชุมเชิงปฏิบัติการที่กรุงปารีส เมื่อเดือนตุลาคม ค.ศ.๑๙๙๑ และรับรองโดยสมัชชาใหญ่แห่งองค์การสหประชาชาติ เมื่อวันที่ ๒๐ ธันวาคม ค.ศ.๑๙๙๓

สำหรับการเรียนรู้ทางสังคม ต้องล้มเหลว การสร้างเครือข่ายในระดับชั้นแรกนับว่า
ล้มเหลวพอสมควร อย่างน้อยก็สำหรับขั้นเริ่มต้นนี้ ซึ่งอาจเรียกได้ว่าเป็น “กลไกประสาน
ไตรภาคี” ประกอบด้วย คณะกรรมการฯ สำนักเลขาธิการคณะกรรมการฯ และพลเมือง
ภาคีที่เอ่ยนามแต่ไม่ได้หมายความว่าสำคัญน้อยที่สุดนี้ ประกอบด้วยบุคคลซึ่งถือว่าเป็น
นักต่อสู้เพื่อสิทธิมนุษยชน จากชุมชนวิชาการองค์กรพัฒนาเอกชน กลุ่มประชาสังคม
ผู้ใช้แรงงาน เกษตรกร หรือกลุ่มวิชาชีพหรือผู้ประกอบการอาชีพอื่นๆ กลไกทั้งหมดนี้
จัดตั้งและแบ่งแยกออกเป็นคณะอนุกรรมการจำนวนหนึ่งตามประเด็นสาระที่เกี่ยวข้อง
แต่ละคณะต่างก็มีอำนาจตามกฎหมายในระดับหนึ่งในการปฏิบัติหน้าที่ของตน
ประเด็นสำคัญเกี่ยวกับเครือข่ายระดับชั้นแรกนี้อยู่ที่ว่า ภาคีทั้งสามจะต้องร่วมกัน
ตัดสินใจเบื้องต้นว่า จะดำเนินการเกี่ยวกับกรณีร้องเรียนหรือนโยบายในเรื่องที่
คณะนั้น ๆ รับผิดชอบอย่างไร ส่วนการตัดสินใจและความรับผิดชอบในท้ายที่สุดย่อม
ตกอยู่ที่ กสม.ตามที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญ ทั้งหมดนี้คือกระบวนการดำเนินงานที่
กำลังก่อรูปก่อร่างกันอยู่ การจัดกลุ่มและลำดับคณะอนุกรรมการดังนี้จะแสดงต่อไป
อาจช่วยให้เห็นขอบข่ายและระดับของประเด็นปัญหาที่ กสม.ชุดปัจจุบันหยิบยกขึ้นมา

กลุ่ม ๑ : คณะอนุกรรมการประสานงานคุ้มครองสิทธิมนุษยชน

- คณะอนุกรรมการคุ้มครองสิทธิมนุษยชน ๑
- คณะอนุกรรมการคุ้มครองสิทธิมนุษยชน ๒
- คณะอนุกรรมการคุ้มครองสิทธิมนุษยชน ๓
- คณะอนุกรรมการคุ้มครองสิทธิมนุษยชน ๔*

กลุ่ม ๒ : คณะอนุกรรมการประสานงานด้านกฎหมายและกระบวนการ
ยุติธรรม

- คณะอนุกรรมการด้านกฎหมาย
- คณะอนุกรรมการด้านกระบวนการยุติธรรม

* คำสั่งคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ ที่ ๕/๒๕๔๖ แต่งตั้งคณะอนุกรรมการคุ้มครองสิทธิมนุษยชน ๔ ตั้ง
ณ วันที่ ๙ มกราคม ๒๕๔๖

กลุ่ม ๓ : คณะอนุกรรมการประสานงานด้านสังคม

- คณะอนุกรรมการการสื่อสารและความสัมพันธ์ในสังคม
- คณะอนุกรรมการการศึกษาและการพัฒนา
- คณะอนุกรรมการสิทธิมนุษยชนศึกษา
- คณะอนุกรรมการสุขภาพและสภาวะแวดล้อม
- คณะอนุกรรมการการเด็ก เยาวชน และครอบครัว

กลุ่ม ๔ : คณะอนุกรรมการประสานงานฐานทรัพยากร

- คณะอนุกรรมการด้านเทคโนโลยีและทรัพย์สินทางปัญญา
- คณะอนุกรรมการด้านพลังงาน อุตสาหกรรม และสิ่งแวดล้อม
- คณะอนุกรรมการด้านป่าเขตรอนและความหลากหลายทางชีวภาพ
- คณะอนุกรรมการด้านทรัพยากรทางทะเล
- คณะอนุกรรมการด้านที่ดินและน้ำ

นอกจากนี้ ยังมีคณะอนุกรรมการอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับกรณีเฉพาะในประเด็นต่าง ๆ มากมาย เช่น ผู้ลี้ภัย กลุ่มชาติพันธุ์ ผู้ป่วยเอชไอวี เยาวชนในสถานพินิจ ผู้ใช้แรงงาน ข้อพิพาทเกี่ยวกับที่ดิน ซึ่งรวมทั้งข้อพิพาทอันเนื่องมาแต่โครงการสาธารณะต่าง ๆ อย่าง ทางด่วน โรงไฟฟ้า ท่อก๊าซ ฯลฯ มิใช่ต้องเฝ้าว่า คณะอนุกรรมการและประเด็นปัญหาที่เกี่ยวข้องทั้งหมดนี้ล้วนสัมพันธ์ซึ่งกันและกันด้วยเหตุนี้ จึงต้องมีการจัดกลุ่มของคณะอนุกรรมการที่เกี่ยวข้องไว้ด้วยกันเพื่อให้สะดวกต่อการประสานงาน และแน่นอนว่าทั้งหมดนี้ย่อมอยู่ภายใต้การตัดสินใจและความรับผิดชอบของ กสม.

การสร้างเครือข่ายในระดับชั้นแรกดังบรรยายมานี้ย่อมก่อปรด้วยเครือข่ายระดับชั้นที่สองอยู่ในตัวเอง เนื่องจากสมาชิกของคณะอนุกรรมการส่วนใหญ่หรือแทบทั้งหมด ล้วนมีเครือข่ายด้านวิชาชีพหรือประชาสังคมของตนเองอยู่แล้วเป็นปฐม

ไม่ว่าจะเป็นสถาบันอุดมศึกษา สภาทนายความแห่งประเทศไทย คณะกรรมการ
ประสานองค์กรพัฒนาเอกชน สหภาพเพื่อสิทธิเสรีภาพ คณะกรรมการประสานงาน
สิทธิมนุษยชน กลุ่มด้านสิทธิสตรี กลุ่มด้านสิทธิเด็ก ฟอรัมเอเชีย หรืออื่น ๆ ดังนั้น
ในขณะที่เครือข่ายไทรภาคีในระดับชั้นแรกมีส่วนร่วมโดยตรงในกระบวนการตัดสินใจ
เครือข่ายในชั้นที่สองก็อาจได้รับการทบทวนให้ช่วยเสนอความคิดเห็นคำปรึกษา
เกี่ยวกับประเด็นปัญหาต่าง ๆ รวมทั้งเข้าร่วมในกระบวนการศึกษาตรวจสอบกรณี
เฉพาะต่าง ๆ โดยมีอัตราติดตามกฎหมายในระดับหนึ่ง

ส่วนการสร้างเครือข่ายที่กว้างขวางไปกว่านี้ยังอยู่ในขั้นดำเนินการ อันที่จริง
การขยายเครือข่ายนี้นับเป็นกระบวนการเปิดกว้างและเชื่อมโยงสู่ระบบภายใน ซึ่งเรา
ตั้งใจให้เป็นส่วนหนึ่งในการดำเนินงานของ กสม. หลักการนั้นอยู่ที่การประสาน
สัมพันธ์กับกลุ่มพลเมืองและกลุ่มอาชีพหลากหลายในทุกระดับของสังคม ทั้งในเมือง
และในชนบท และยอมเป็นความสัมพันธ์แบบสื่อสารสองทาง มีการเรียนรู้จากกัน
และกันอย่างต่อเนื่อง ตรงนี้เอง ที่ภารกิจด้านการวิจัย ศึกษา และเผยแพร่จะมีบทบาท
สำคัญยิ่ง ซึ่งได้แก่การเปิดเผยข้อมูลสู่สาธารณะ และเปิดโอกาสให้ทุกฝ่ายมีส่วนร่วม
ในการแทรกแซงและเสริมสร้างพลังทางสังคม เพื่อส่งเสริมคุ้มครองสิทธิมนุษยชน

สิ่งที่พึงเน้นย้ำก็คือ รายละเอียดเกี่ยวกับความใส่ใจของ กสม. ต่อประเด็น
ด้านนโยบายสาธารณะและการพัฒนาวัฒนธรรมสิทธิมนุษยชนในระยะยาวดังที่ได้
นำเสนอมานี้ มิได้มีนัยแต่อย่างใดเลยว่า กรณีการละเมิดสิทธิมนุษยชนที่เกิดขึ้น
วันต่อวันนั้น จะได้รับความใส่ใจน้อยกว่า ตรงกันข้าม กสม. ชุดปัจจุบันมีความเข้าใจ
และเห็นพ้องต้องกันว่า กรณีที่มีการร้องเรียนหรือที่รับรู้มาทุกกรณีการละเมิดสิทธิ
จะต้องถือเป็นเรื่องสำคัญ และจะต้องหาทางเยียวยาแก้ไขให้ลุล่วงโดยขยายผล
ออกไปด้วย กล่าวคือ คณะอนุกรรมการที่เกี่ยวข้องจะต้องตรวจสอบและหาทาง
ศึกษาวิจัยให้นำไปสู่การปฏิรูปกฎหมายหรือปรับปรุงแก้ไขนโยบายที่เกี่ยวข้องในกรณี
ที่จำเป็นด้วย อนึ่ง เมื่อต้องเกี่ยวข้องกับประเด็นด้านนโยบายสาธารณะ กสม.

ยึดหลักที่จะไม่เข้าไปแทรกแซงการตัดสินใจของรัฐบาลในการใช้อำนาจบริหารโดยตรง หากมุ่งไปที่ประเด็นการละเมิดสิทธิมนุษยชนตามที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญ อาทิเช่น สิทธิในการแสดงความคิดเห็น การได้รับข้อมูลข่าวสาร การมีส่วนร่วมในกระบวนการประชาธิปไตย และอื่น ๆ และหากกฎหมายหรือการดำเนินนโยบายก่อให้เกิดความไม่เป็นธรรมหรือไม่เหมาะสม จึงควรมีการแนะนำให้เปลี่ยนแปลงหรือปรับปรุงแก้ไขตามสมควรแก่กรณี

บทสรุป : มุมมองระดับภูมิภาค

สังคมไทยก็เผชิญเช่นเดียวกับเพื่อนบ้านในเอเชียอาคเนย์ ที่ได้ผ่านความเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้าง ท่ามกลางผลกระทบจากความจากการพัฒนาเศรษฐกิจและโลกาภิวัตน์ในช่วงสี่ทศวรรษที่ผ่านมาและแม้การลุกฮือของประชาชนในช่วงทศวรรษ ๗๐ และ ๘๐ ที่มีนัยสำคัญรูปสู่ประชาธิปไตยจะนำมาซึ่งรัฐธรรมนูญฉบับประชาชน ๒๕๕๐ ก็ตาม แต่มรดกตกทอดของระบอบอำนาจนิยมที่ฝังรากเป็นจารีตอยู่ใน “ระบอบอำมาตยาธิปไตย” ตามศัพท์วิชาการของ เฟร็ด ริคส์ ก็ยังคงอยู่เหมือนเดิมเป็นส่วนใหญ่นับรวมถึงปัญหาการละเมิดสิทธิมนุษยชนอย่างกว้างขวางด้วยสภาพการณ์ยังกลับเลวร้ายและซับซ้อนยิ่งขึ้นไปอีกในช่วงทศวรรษที่ ๗๐ เมื่อระบบเศรษฐกิจไทยถูกดึงเข้าเป็นส่วนหนึ่งของวงจรเศรษฐกิจการเงินระดับโลกของเสรีนิยมใหม่ โดยมีธนาคารโลก ไอเอ็มเอฟ และดับบลิวทีโอเป็นเครื่องมือในการขยายอำนาจครอบงำ และจากการบงการของสิ่งที่เรียกว่า “ฉันทานุมัติวอชิงตัน” เมืองไทยก็ถูกบีบให้เข้าร่วมในสูตรสำเร็จทางเศรษฐกิจการเมืองเพื่อโลกาภิวัตน์ทางเศรษฐกิจต่อไป ซึ่งรวมถึง การเปิดเสรี การยกเลิกกฎเกณฑ์ และการแปรรูปให้เป็นของเอกชน อันที่จริง ภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ทั้งหมดก็ถูกบีบให้ยอมรับสภาพเงื่อนไขเดียวกันนี้ ทั้งหมดย่อมทำให้ปัญหาสิทธิมนุษยชนมีความสลับซับซ้อนยิ่งขึ้นไปอีกทั้งในแง่ของสาเหตุและผลลัพธ์ที่ตามมา สิ่งที่ประสบเหมือนกันหมด

ในภูมิภาคนี้ และที่จริงรวมไปตลอดทั่วโลก ก็คือว่า ประเด็นสิทธิทางเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมกลายเป็นประเด็นสำคัญที่สุดที่นักคุ้มครองและส่งเสริม สิทธิมนุษยชนจะต้องผลักดัน และแท้ที่จริงสิทธิเหล่านี้ก็ผูกพันแน่นแฟ้นกับสิทธิ พลเมืองและสิทธิทางการเมือง ส่วนใหญ่แล้วสิทธิจำพวกหนึ่งก็นำไปสู่สิทธิ อีกจำพวกหนึ่งด้วยเสมอ ดังที่กรณีการละเมิดสิทธิมนุษยชนเป็นอันมากในประเทศไทย พอจะชี้ให้เห็นได้อย่างชัดเจน ประสบการณ์เชิงรูปธรรมเหล่านี้ทำให้เราเห็นได้ชัดถึงการ ที่สิทธิมนุษยชนทั้งหลายไม่อาจแยกขาดจากกัน สัมพันธ์ซึ่งกันและกัน และอาศัย ซึ่งกันและกัน กลไกคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนระดับชาติหรือระดับภูมิภาค ไม่ว่าในที่แห่งใด จะต้องตระหนักถึงความจริงข้อนี้ในการดำเนินการกิจส่งเสริม คุ้มครองสิทธิมนุษยชน หากไม่ประสงค์จะจบลงด้วยความล้มเหลว

ยิ่งไปกว่านั้น แม้แต่สิทธิทางเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม โดยตัวของ มันเอง ยังมีความหมายที่แตกต่างออกไปในสังคมชนบทซึ่งอิงอาศัยฐานทรัพยากร ดังเช่นประเทศไทย และย่อมรวมถึงเอเชียอาคเนย์โดยรวม ในสังคมอุตสาหกรรมนั้น ทางออกย่อมอยู่ที่มาตรการแบบสวัสดิการของรัฐ แต่ในบริบทของชนบทและฐาน ทรัพยากรแล้ว ประชาชนย่อมมุ่งหวังสิทธิในการพึ่งตนเองและสิทธิในการกำหนด ใจตนเองเป็นสำคัญ จะว่าไป ความข้อนี้ก็สอดคล้องกับเจตนารมณ์ของหลักเสรีนิยม ด้วยซ้ำ นี่คือความหมายของ “สิทธิชุมชน” ดังที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญฉบับ “ปฏิรูป” ปัจจุบันของไทย และแน่นอนว่าเรื่องนี้ย่อมมีนัยเกี่ยวข้องกับสถานการณ์ในที่อื่น ๆ ด้วย หากเป็นเช่นนั้นจริง กลไกสิทธิมนุษยชนในระดับภูมิภาคก็จะมีรูปแบบบางอย่าง ร่วมกันเป็นจุดเริ่มต้น สิ่งที่สำคัญอย่างยิ่งในข้อเสนอทำนองนี้ก็คือว่า ทั้งหมดนี้ เริ่มต้นที่ประชาชน และหากจะต้องเกี่ยวข้องกับอธิปไตยแห่งรัฐก็มีน้อยมาก ทั้งนี้ เพราะอำนาจอธิปไตยแห่งรัฐนั้น ส่วนใหญ่แล้ว มักเป็นเครื่องกีดขวางเส้นทาง แห่งการกระทำการสู่สิทธิเสรีภาพพื้นฐานของมนุษย์

ตุลาคม ๒๕๔๕

การสัมมนาวิชาการ ๑๐ ปี สกว.
เรื่อง ฐานทรัพยากร...ทุนชีวิตของสังคมไทย
วันที่ ๒๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๖
ณ ศูนย์การประชุมแห่งชาติสิริกิติ์ กรุงเทพฯ

การบรรยายเรื่อง ฐานทรัพยากร.... ทุนชีวิตของสังคมไทย

ศ.เสนห์ จามริก

สวัสดีครับท่านผู้มีเกียรติ ก่อนอื่นผมขอแสดงความยินดีและความปรารถนาดีต่อ ๑๐ ปี สกว.เป็นวาระที่ได้นำเอาประสบการณ์ ผลงานวิจัยในช่วง ๑๐ ปีที่ผ่านมาได้มาถ่ายทอดและก็คงจะเป็นวาระที่ได้มีการทบทวนว่า ในช่วงเวลาต่อไปนั้นจะเป็นวาระของการศึกษาวิจัยที่จะสร้างพื้นฐาน ประโยชน์ ต่อสามัญชนส่วนใหญ่อย่างไรบ้าง จากที่ได้ดูนิทรรศการก็ได้มีโอกาสเห็นทิศทาง ชุมเสี่ยง น้ำหนักบรรยากาศการวิจัยของ สกว.ก็เห็นว่าเป็นเรื่องอยู่กับชีวิตของประชาชนส่วนใหญ่อย่างแท้จริง เมื่อวานคืนนี้ก็ได้มาพูดในลักษณะอย่างนี้ และได้มีการพูดกันถึงความรู้ในขณะนี้เรากำลังสนใจเรื่องความรู้ แล้วเราก็พูดกันมากเหมือนฝรั่งพูดว่าเรามุ่งที่จะสร้างสังคมฐานความรู้ ประเด็นสำคัญอยู่ที่ว่า ความรู้อะไรที่จะสอดคล้องกับสถานะความเป็นจริงและสอดคล้องกับประโยชน์สุขของคนส่วนใหญ่ของประเทศ

คิดว่าประเด็นที่จะพูด เรื่อง ฐานทรัพยากร...ทุนชีวิตของสังคมไทย เป็นส่วนหนึ่งที่พยายามจะคิดหาโจทย์ที่จะทำให้วาระประเด็นการศึกษาวิจัยไปเป็นประเด็นที่สร้างความรู้ทั้งในเชิงทฤษฎีและเชิงประยุกต์ ให้สอดคล้องกับชีวิต

ความเป็นจริงของสังคมไทยอย่างแท้จริง

เรื่องฐานทรัพยากรเป็นส่วนหนึ่ง แต่เป็นแก่นสำคัญ ซึ่งเราใช้เป็นหัวข้อเรื่องว่า ฐานทรัพยากร...ทุนชีวิตของสังคมไทย ซึ่งเป็นโจทย์ใหญ่ โดยโครงการยุทธศาสตร์นโยบาย ฐานทรัพยากร เป็นคำวลีที่เราถอดมาจากประสบการณ์ ข้อคิดเห็น การศึกษา และก็มาสรุปว่าโครงการนี้จะเน้นแก่นสำคัญที่จะทำให้เราตั้งต้นมองปัญหาอย่างชัดเจนในตัวของมันเอง โดยจะแบ่งเรื่องนี้เป็น ๓ ประเด็นด้วยกัน คือ

ในหัวข้อเรื่อง ฐานทรัพยากร...ทุนชีวิตของสังคมไทย ประเด็นแรก จะเสนอความเข้าใจพื้นฐานเกี่ยวกับคำว่า “ทุน” (Capital) ประเด็นที่สอง สืบเนื่องกันคือ “ความเป็นจริงในสังคมไทย” และประเด็นที่สาม ขอเสนอว่า “สิทธิชุมชนคือคำตอบ” ของการที่เราจะพัฒนาศักยภาพ ชีตความสามารถไม่เพียงแต่การพึ่งตนเอง แต่เป็นศักยภาพชิตความสามารถที่จะยืนหยัดแข่งขันบนเวทีเศรษฐกิจ การเมืองโลก โดยพื้นฐานตามหลักเศรษฐศาสตร์ บนพื้นฐานของความได้เปรียบเชิงเปรียบเทียบอย่างแท้จริง ซึ่งตรงกันข้ามกับที่เราพยายามผลักดันตัวเองให้ตัวเองแข่งขันบนเวทีโลก บนพื้นฐานของข้อเสียเปรียบโดยเปรียบเทียบเกือบโดยสิ้นเชิง ไม่ว่าจะเป็นเรื่องทุน เรื่องเทคโนโลยี เรื่องการตลาดก็ตาม และการแข่งขันบนพื้นฐานของข้อเสียเปรียบอย่างทุกวันนี้ ไม่มีทางที่จะจริงยั่งยืนได้ นี่เป็นข้อสังเกตเบื้องต้น

ประเด็นแรก ความเข้าใจเรื่อง “ทุน” (capital) เมื่อหลายปีก่อนได้ไปทำงานศึกษาด้วย เรียนรู้ด้วย ทำงานพัฒนาไปด้วยที่อีสาน บุรีรัมย์ ทำงานพัฒนาอย่างนี้ไม่ใช่เราไปให้แต่เราเป็นการพัฒนากระตุ้นให้ชุมชนนั่นเอง โดยเฉพาะผู้นำทางปัญญาได้ยืนขึ้นและมีบทบาทที่จะพัฒนาตัวเองแล้วก็เผยแพร่ความคิดความอ่านไปสู่สมาชิกญาติพี่น้องในชุมชนของตัวเองในวงกว้างต่อไป เราก็คิดกันว่า เราจะตั้งชื่อโครงการของเราอย่างไรดี มีพ่อผาย พ่อคำเดื่อง คุณสุทธินันท์ ตกลงกันว่าใช้ชื่อโรงเรียนชุมชนอีสานก็แล้วกัน ในโรงเรียนชุมชนอีสานเราก็นำเอาวิทยากร ทั้งกลุ่มคนที่เรียกว่า ปราชญ์ชาวบ้าน เช่น พอมหาอยู่ พ่อเชียง พ่อเล็ก ฯลฯ ท่านผู้รู้ทั้งหลาย แล้วก็เอาวิทยากรระดับ PhD.

จาก AIT., ธรรมชาติ ผู้เชี่ยวชาญเรื่องการเลี้ยงปลา เลี้ยงไก่ ฯลฯ มาพบกัน มันเป็นภาพเป็นบรรยากาศที่น่าสนใจ ไม่ใช่วิวทิวทัศน์แต่เป็นการเสวนาแลกเปลี่ยนกัน จนกระทั่งมีความเชื่อว่าวิทยากรพื้นบ้านกับสมัยใหม่นั้นไปด้วยกันได้ดี นี่เป็นข้อพิสูจน์ที่ได้พบมาเรื่องทุน เราจะมีปราชญ์ชาวบ้านเป็นคณะเป็นคณาจารย์ เหมือนกับในมหาวิทยาลัย มีท่านหนึ่ง ท่านนวิรัตน์ วงศ์ทิมารัตน์ ที่ห้วยลาด บุรีรัมย์ ท่านเป็นผู้มีชื่อเสียงเรื่องการออม จึงเชิญมา ท่านเริ่มต้นว่าก่อนที่จะเริ่มเรื่องออมทรัพย์ ขอทำความเข้าใจในก่อนว่า ทุนคืออะไร นี่ปราชญ์ชาวบ้านนะ เราเข้าใจทุนอย่างไร ถ้าเป็นอาจารย์มหาวิทยาลัยก็ต้องว่าทุนคือบัญชีธนาคาร เงินในกระเป๋า ท่านบอกว่า **ทุนจริง ๆ คือคนกับแผ่นดิน มนุษย์กับธรรมชาติ เป็นทุนไม่ใช่เงิน เงินเป็นเพียงสื่อ เป็นเพียงมรรคนำมาสู่ผล คือความสมบูรณ์ของมนุษย์ และธรรมชาติ** อันนี้เป็นปราชญ์ท้องถิ่นนะครับ ฟังแล้วผมต้องเอาไปพูดว่าอันนี้เป็นเศรษฐศาสตร์คลาสสิก จะไม่เคยฟังจากอาจารย์มหาวิทยาลัยในประเทศไทยเลย ผลก็คือเราเกิดเศรษฐกิจจนวายไปหมด ทำอะไรไม่ได้เลยในขณะนี้

ทุน คือ คนกับแผ่นดิน คือคนกับธรรมชาตินี้เอง ก็เป็นหน้าที่ ๆ จะพูดต่อขยายความว่าแผ่นดินที่ก้านนวิรัตน์ พูดถึงคืออะไร ก็มาถอดความจากประสบการณ์ ได้ทำวิจัยกับคณะเรื่องป่าชุมชน ได้เห็นความหลากหลายทางชีวภาพ ไม่ใช่ที่ทำกินทำไร่ ทำนาเท่านั้นแต่ความจริงแล้วแผ่นดินของไทยนั้นเป็นแผ่นดินของทรัพยากรที่มีค่าที่สุดในโลกขอพูดเป็นตัวเลขไม่ทราบว่าเป็นหลายระดับหรือไม่ว่าสิ่งที่เรียกว่า**ฐานทรัพยากรเขตรอนนั้น** (ในหนังสือฐานทรัพยากร อาจารย์สมศักดิ์ สุขวงศ์ ได้พูดไว้) มีเพียงไม่ถึงร้อยละ ๗ ของผืนแผ่นดินในโลก **อุดมสมบูรณ์ไปด้วยความหลากหลายทางชีวภาพ ถึง ๕๐-๖๐ % ของโลก** เพราะฉะนั้น จะเห็นว่าความคิดเรื่องทุนจึงเป็นความคิดที่เราอยู่ภายใต้มีจิตตาทิทางวิชาชีพ วิชาการ ยิ่งเงินเข้ามาภายหลังจากที่สหรัฐในยุคของประธานาธิบดีนิกสัน ประกาศยกเลิกมาตราทองคำ เงินดอลลาร์ก็หลุดลอยไป ดอลลาร์เฟ้นฟ่าน อำนาจครอบคลุมไปทั่วโลกหมดเลย เงินเย็นอยู่ที่

ความมั่นคงความผันผวนของดอลลาร์ทั้งหมด การยึดเงินเป็นทุน เป็นความหลงผิดอย่างชัดเจน แต่ไม่ใช่ว่าเงินไม่สำคัญ

อยากจะยกคำพูดปัญญาชนคนไทย คือ หม่อมเจ้าสิทธิพร กฤษดากร พูดถึงผลผลิตจากทุน ท่านพูดว่า “เงินทองเป็นของมายา ข้าวปลาเป็นของจริง” เกษตรกรของเราเพราะเหตุที่หลง ถูกชักชวนให้ปลูกพืชอะไรก็เอากันใหญ่ ผลที่สุดคือความยากจน ล้มละลายหมด ปากถูกทำลายไปหมด เพราะต้องการพื้นที่ทำเกษตร ทุนเงินนี้แหละมีฤทธิ์ขนาดนั้น

เพราะฉะนั้นก่อนที่จะพูดเรื่องฐานทรัพยากร ต้องทำความเข้าใจตรงนี้เสียก่อน มิฉะนั้น เราจะมองไม่เห็นว่าการที่พูดนั้นมันสำคัญอย่างไร และเป็นการสร้างความเข้าใจ ความชัดเจนกับสิ่งที่เรากำลังหลงทางอยู่

สรุปประเด็นที่หนึ่ง ทุน คือ คน ธรรมชาติ แผ่นดิน ความหลากหลายทางชีวภาพทรัพยากรเขตร้อน ข้าวปลาอาหารเป็นของจริง ตรงข้ามกับเงินเป็นของมายา

ประเด็นเรื่องความรู้ ขณะนี้เรากำลังพูดถึงสังคมฐานความรู้ เราต้องแยกแยะระหว่างความรู้ที่เข้าถึงความจริงของชีวิต ที่ได้พูดถึงแล้วจากก้านันนิรัตน์ จากท่านสิทธิพร กับความรู้ที่ลอกเลียนมา นักคิดศรีลังกาชื่อซูซาน อัลทา ภูนาทิลลาเก ได้พูดไว้ว่า ความรู้ของนักวิทยาศาสตร์ นักสังคมศาสตร์ นอกตะวันตกนั้น เป็นความรู้ที่ลอกเลียน เป็นความรู้ที่ทำให้กระแสน้ำเชี่ยว วิชาการ ของเรายู่ภายใต้ของการลอกเลียนโดยตลอด แล้วเมื่อความรู้อยู่ในกระแสที่ลอกเลียนแล้ว นโยบายการพัฒนาต่าง ๆ ก็นำไปสู่การเป็นบริวาร จากบริวารทางปัญญาไปสู่บริวารทางเศรษฐกิจ และการเมือง นี่คือการเป็นบริวารและเป็นบริวารที่เกี่ยวโยงกับบริวารทรัพยากรโดยสรุป เงินไม่ใช่ไม่มีความสำคัญ แต่เงินนั้นเราต้องเข้าใจว่าวัฒนธรรมในทางความคิด และความรู้วิชาการทางตะวันตกเขามองอย่างไร เราอยากจะลอกเลียนตะวันตกแต่ไม่เข้าใจตะวันตก สารัตถะตะวันตกคือความรู้ที่อยู่ภายใต้กระแสวัฒนธรรมของการปฏิวัติวิทยาศาสตร์ที่เคยเป็นมาเมื่อ ๔๐๐-๕๐๐ ปีที่ผ่านมา แล้วก็ตามด้วยกระแสปฏิวัติอุตสาหกรรม

ประกอบกันทำให้มองเห็นชีวิตคนกับธรรมชาติเป็นเพียงสินค้า ในวัฒนธรรมความคิดอุตสาหกรรมนิยม ที่เรากำลังเข้าสู่อุตสาหกรรมนิยม นักอุตสาหกรรมคิดคนเป็นเพียงหน่วยแรงงานเท่านั้น ไม่ได้มีค่าไปมากกว่านั้น ธรรมชาติเป็นเพียงหน่วยของวัตถุดิบ ทั้งคนและธรรมชาติเป็นเพียงต้นทุนของเขา ต้นทุนกำไร อุตสาหกรรมก็จะมีทุน คือเงิน มีแรงงาน คือคน วัตถุดิบคือธรรมชาติ ๓ อย่างนี้เป็นปัจจัยการผลิต ที่ลงทุนให้ต่ำที่สุด ได้กำไรมากที่สุด เพราะฉะนั้นทั้งเงิน ทั้งคน ทั้งธรรมชาติก็ไม่มีอะไรมากไปกว่าเป็นสินค้า เป็นวัตถุ

จึงเห็นได้ว่าการพัฒนาเศรษฐกิจที่เราเจริญรอมมา ลอกเลียนมา จึงนำมาซึ่งความทุกข์ยากของคน ความเสื่อมโทรมของธรรมชาติ และนำมาซึ่งความผันผวนในระบบการเงินของประเทศ

ข้อสรุปก็คือ เราต้องยกเครื่องความรู้ที่เราพูดถึงขณะนี้ ต้องยกเครื่องความรู้ นี่เป็นประเด็นหนึ่ง เรื่องทุนคืออะไร ก่อนที่เราจะเห็นความสำคัญของฐานทรัพยากรคืออะไร ที่เรากำลังจะพูดถึง

ประเด็นที่สอง เรากำลังอยู่ในสถานะของความเป็นบริวารทั้งปัญญาวิชาการ ทั้งนโยบายการพัฒนาเศรษฐกิจการเมืองอย่างนี้ แม้แต่ระบบการเมืองก็ลอกเลียนกันมา เรามองเห็นการเลือกตั้งเป็นคำตอบ นักวิชาการบอกว่าเราต้องเห็นการเลือกตั้งที่บริสุทธิ์ยุติธรรมให้ได้ ต้องไม่ซื้อเสียงขายเสียง เราคิดได้แต่ตัวเอง เพราะฉะนั้นเราจึงไม่คืบหน้าไปถึงไหน ขอเรียกว่าเป็นปมด้อยทางปัญญา ดังนั้นที่เราพูดเรื่องเศรษฐกิจเป็นเรื่องของวัตถุ แต่ว่าเรื่องของปัญญา ความคิดเราต้องพูดให้มากและผมขอฝากประเด็นตรงนี้ไว้ด้วย

ในสังคมวัฒนธรรมไทย อย่างที่ ดร.สมศักดิ์ สุขวงศ์ พูดไว้ คือว่า **สังคมไทยเป็นสังคมภูมิภาคฐานทรัพยากรเขตร้อน** แต่ฐานทรัพยากรเขตร้อนไม่ใช่ของใครของมัน ทะเล ป่า ลุ่มน้ำ เป็นผืนเดียวกัน ไม่ว่าจะเป็นป่า ลุ่มน้ำ ในเขมร ลาว พม่า เป็นผืนเดียวกับเรา ไม่ใช่ว่าเราบุร่งป่าในประเทศไทยและไปตัดป่าในเขมรและพม่า

แล้วบอกว่าเป็นความสำเร็จของประเทศไทยนั้นไม่ใช่ แต่เป็นความล้มเหลว เป็นการทำร้ายตัวเองเพียงเพื่อกอปรโยชน์เพียงชั่ววันชั่วคืนเท่านั้นเอง เพราะฉะนั้นตรงนี้ คิดว่าความเข้าใจของเรา **คือเราเป็นสังคมภูมิภาครฐานทรัพยากรเขตร้อน ความสำคัญของความหลากหลายทางชีวภาพ ที่มีคุณค่าความสำคัญในการผลิตอาหาร ยา อุตสาหกรรมประเภทต่าง ๆ เยอะแยะ** อาจารย์สมศักดิ์ รวมทั้งคุณมณฑูร ได้พูดถึงว่าเรากำลังประสบปัญหา เรามีปัญหาอะไร มีศักยภาพอย่างไร แต่ขอเน้นตรงนี้ว่า เรายังไม่ทำงานพอตรงนี้ เพราะว่า สิ่งเกิดดูเวลาไปพูดที่ไหนไม่ว่าจะระดับใด ปรากฏว่าไม่เข้าใจเลย ผมเองไม่เคยเรียนวิทยาศาสตร์ ไม่เคยเรียนป่าไม้ ไม่เคยเรียนสมุนไพร แต่ได้พบแล้วตื่นตื้นในสิ่งที่เราได้พบเห็น ได้ฟัง แต่ว่าเพื่อน ๆ นักวิชาการในมหาวิทยาลัยไม่ทราบเลย แล้วยังดูหมิ่นด้วยว่าไม่ทันสมัยไม่ทันโลก คำว่าไม่ทันโลกหมายความว่าไม่ล่อเลียนตามโลก ช่องว่างทางปัญญา ทางความคิดนี้ อันตรายอย่างมหันต์ ซึ่งกำลังจะมาถึงเรา **เมื่อพูดถึงฐานทรัพยากรภูมิภาครเขตร้อนนั้น ต้องไม่ลืมอีก ๒ องค์ประกอบที่ตามมา คือ**

๑. ความเป็นชุมชน ชุมชนนี้แหละจะเป็นหลัก หลักประกันของบูรณาภาพ บูรณาการความมั่นคงของฐานทรัพยากร เราต้องพูดถึงฐานทรัพยากร อย่าไปดูความหลากหลายทางชีวภาพเป็นชิ้น ๆ เป็นชิ้นส่วน อย่าไปดูลุ่มน้ำเป็นตอน ๆ เราดูตัวอย่างจากแม่น้ำพอง โรงงานเยื่อกระดาษ ปล่อยน้ำเสียลงไปปลาทายทั้งสายเลย ทำให้ไม่มีใครเดือดร้อน เชื้อปนากมูลพูดถึงพันธุ์ปลาหายไปแต่ไม่เห็นมีใครเดือดร้อน แสดงว่าเราอยู่ในกับดักทางปัญญาเกือบหมดตัว และมีช่องว่างมากระหว่างกลุ่มชนชั้นนำ ไม่ว่าจะเป็นชนชั้นนำในทางอำนาจ ทางการเมือง หรือชนชั้นนำในทางวิชาการกับชาวบ้าน เพราะฉะนั้นที่ผมกำลังจะพูดคือว่า ฐานทรัพยากรนั้นมันตามมาด้วยความ เป็นชุมชน แล้วก็ต้องประกอบที่สองที่สำคัญคือ

๒. ภูมิปัญญา เราอย่าบอกว่าภูมิปัญญาเป็นเพียงสมุนไพร เป็นเพียงการนวด เป็นเพียงอาหาร แต่สิ่งเหล่านี้ กาลเวลาได้พิสูจน์แล้ว เดียวนี้เรากำลังพูดถึงชีวิต

อาหารการกินที่ดีต่อสุขภาพ สิ่งเหล่านี้หาเสียดยที่เราพูดกันประปรายไม่เคยเป็นนโยบาย การแพทย์แผนไทยแทนที่จะแสวงหาหนทางที่จะจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้ในชนบท แต่ไปตั้งอยู่ที่กระทรวงสาธารณสุข ยกตัวอย่างพ่อกองอ่อนที่อุบลราชธานี ปัจจุบัน อายุเกือบ ๙๐ ปีแล้ว ใคร ๆ ก็มาเรียนสมุนไพรการแพทย์แผนไทยกับท่าน แต่จนแล้ว จนรอด เคยพูดเสมอว่าทำไมไม่ให้พ่อกองอ่อนเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ คนภาคเหนือ ภาคใต้มาเรียนกันหมด จะได้ช่วยกันโยงให้มันเกิดการเรียนรู้ในท้องถิ่น แต่เปล่าเลย พ่อชาวบ้านค้นพบอะไรใหม่ ๆ กรุงเทพฯ รวบรวมหมด เสร็จติดอยู่ที่กรุงเทพฯ ทั้งหมด นี่คือปัญหา เพราะฉะนั้นเวลาเราพูดถึงฐานทรัพยากรกรุณาอย่าพูดเฉพาะวัตถุเลย ๆ มันเป็นเรื่องการจัดระบบสังคมกับภูมิปัญญา

ความสำคัญของทรัพยากรเขตร้อน ความหลากหลายทางชีวภาพ ภูมิปัญญา มีความสำคัญขนาดไหน กรุณาดูในบทความของ ดร.จักรกฤษณ์ ที่พูดถึงข้อตกลง ไทย-สหรัฐ เรื่อง การจัดตั้งกองทุนวิจัยป่าเขตร้อน ได้อธิบายชัดเจน ว่าทำไม เขาจึงสนใจมายกหนี้ไม่ก่อร้ยล้นบาท เพื่อแลกกับสิทธิ อำนาจ ของเขาที่จะเข้ามา ทำวิจัยในป่าเขตร้อนของไทย ข้าราชการไทยดีใจที่ได้เงินจากสหรัฐมาทำวิจัย ซึ่งเป็นการประเมินตัวเองอย่างต่ำที่สุด เราได้พยายามคัดค้านตรงนั้นจนกระทั่งสำเร็จ ระดับหนึ่ง โครงการนี้ระงับไปชั่วคราวด้วยเหตุนี้ จึงเป็นเหตุผลที่เราคิด โครงการยุทธศาสตร์นโยบายฐานทรัพยากรขึ้นมา ทำไมเราจึงเอาหนี้ไม่ก่อร้ยล้นบาท มาแลกเปลี่ยนกับอธิปไตยของทั้งประเทศ นี่คือการตีราคาของปัญญาชนที่เป็นอยู่ในขณะนี้ ทำไมเราไม่คิดเชิญชวนให้คนไทยทั้งชาติลงทุนทำวิจัยป่าเขตร้อน นี่คือ ที่มาของโครงการยุทธศาสตร์นโยบายฐานทรัพยากร

โดยสรุปเราต้องเข้าใจเรื่องทุน ให้ดูและเข้าใจความเป็นจริงของสังคม วัฒนธรรมไทยให้ดี คำพูดของนายกทักษิณเรื่องการแปลงสินทรัพย์ให้เป็นทุน นี่เป็นปัญญาของนายกจากการอ่านหนังสือของเดอโซโต แต่สิ่งที่ท่านนายกพูดก่อนหน้านี้ ก่อนจะรู้จักเดอโซโต ท่านพูดไว้ดีกว่านี้อีก ท่านพูดว่าแปลงสิทธิให้เป็นทุน

ชัดเจนและมีความหมายมหาศาลเพราะเรากำลังพูดถึงสิทธิของคนในชนบท
ทรัพยากรชุมชนแปลงสิทธิไม่ต้องลงทุน ธนาคารออมสินไม่ต้องลงทุนอะไร
ไม่ต้องกู้หนี้ยืมสิน ชาวบ้านลงทุนเอง คือสิทธิเป็นทุนอยู่แล้ว ผมขอเรียกร้องให้
ทำความคิดแปลงสิทธิให้เป็นทุนให้ปรากฏให้เป็นตัวตน เป็นผลงานของรัฐบาล
ผมขอทวงตรงนี้

การแปลงสิทธิให้เป็นทุน หมายความว่า การรับรองสิทธิให้ปรากฏเป็น
กฎหมายบ้านเมือง ตามมาตรา ๔๖ แห่งรัฐธรรมนูญปัจจุบัน ถ้าเราจะให้ความเคารพ
ต่อรัฐธรรมนูญแล้วอันนี้ คือสิ่งที่เป็นหลักการ และสอดคล้องกับความเป็นจริง
ของสังคมวัฒนธรรมไทย สอดคล้องกับศักยภาพขีดความสามารถของประชาชน
ส่วนใหญ่ที่เราเห็นว่าเขาฉลาดเขาเป็นพวกรู้ จิน เจ็บ แต่จริง ๆ ไม่ใช่อย่างนั้น
อย่างที่ยกตัวอย่างก้านวีรตันมาพูดเมื่อตอนต้นไม่ได้เขาละเลย เพียงแต่ว่าความฉลาด
ไม่ค่อยสร้างเศรษฐกิจเท่านั้นเอง เราต้องการปัญญาที่สร้างเศรษฐกิจวันชั่วคินมากกว่า
นั่นคือความจริงในสังคมวัฒนธรรมไทย

ประการที่ ๓ สิทธิชุมชนคือคำตอบ มาตรา ๔๖ ในรัฐธรรมนูญ ฉบับนี้
ยังไม่เคยมีใครใส่ใจที่จะทำให้หลักการสิทธิชุมชน สิทธิที่จะฟื้นฟูจารีตประเพณี
สิทธิที่จะดูแลจัดการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน นอกจากนั้น
สิทธิตามมาตรา ๕๖ ที่ว่านโยบายและโครงการของรัฐที่จะส่งผลกระทบต่อชีวิต
ความเป็นอยู่ และบูรณภาพของทรัพยากร จะต้องได้รับความเห็นชอบ และให้สิทธิ
ที่จะรู้ที่จะทำอะไรต่าง ๆ ไม่มีเลย รัฐธรรมนูญหลายมาตราถูกล้มไป ถูกรัฐประหารไปแล้ว

สิทธิชุมชนคือคำตอบ ไม่ว่าสิทธิชุมชนจะเป็นสิทธิที่ได้มีการสกัดกัน
อย่างไรก็ตาม แต่ในขณะนี้ได้เกิดกระแสของเศรษฐกิจการเมือง กระจายไปทั่วโลก
แต่ไม่ค่อยเป็นข่าวในประเทศไทย กระแสนี้คือ **กระแสชุมชนนิยม**ได้เกิดขึ้นทั่วโลก
ก็เป็นกระแสปรากฏการณ์ของความทุกข์ยาก การลิดรอนสิทธิหลายสิบปีที่ผ่านมา
ที่ขณะนี้พวกกลุ่มชนพื้นเมืองกำลังลุกขึ้น ตื่นตัวเรียกร้องสิทธิ ในอเมริกา แคนาดา

ออสเตรเลีย นิวซีแลนด์ มีหมดทุกประเทศ จนกระทั่งขณะนี้ในสหประชาชาติรวบรวมผู้นำชนพื้นเมืองทั่วโลกมาร่างปฏิญญาด้วยสิทธิชนพื้นเมือง ในร่างปฏิญญาพูดถึงสิทธิอย่างครบครัน แม้กระทั่งจะต้องให้ความยินยอม การที่ใครจะเข้ามาทำอะไรในป่าเขตร้อน สิทธิที่ธรรมเนียมประเพณีจะต้องได้รับความเคารพ มีอยู่ครบทีเดียว เรียกว่า **กระแสโลกาภิวัตน์จากฐานล่าง** ไม่ใช่กระแสโลกาภิวัตน์จากข้างบนด้านเดียว

ตรงนี้จึงสรุปว่า **สิทธิชุมชนคือคำตอบ** ไม่ใช่เป็นคำตอบเฉพาะความอยู่รอดของชุมชนเวลาที่เราพูดถึงการพัฒนาชนบท เราประเมินชนบทต่ำ เราประเมินชนบทว่าโง่จน เจ็บ นี่เป็นภาษาของสภาพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ เกิดมาก็จนแล้ว เกิดมาก็เจ็บแล้ว แต่ความเป็นจริงคือว่า ชนบทถูกทำให้โง่ ถูกทำให้จน ถูกทำให้เจ็บ ถูกลดทอนสิทธิการเข้าถึงทรัพยากร เมื่อป่า ที่ดินเสื่อมโทรม ก็ต้องหนีตายเข้าเมืองแล้วก็มีมาสร้างปัญหาชุมชนแออัด อะไรก็สารพัด จึงได้บอกว่า ถ้าจะแก้ปัญหาชนบทแล้วความยากจนในเมืองจะคลี่คลาย รวมทั้งปัญหาบ้า ปัญหาอะไรๆ จะคลี่คลายทั้งหมด เพราะฉะนั้น **เรื่องฐานทรัพยากรจึงเป็นกุญแจสำคัญที่จะไขไปสู่การยกเครื่องความคิด ความเข้าใจ ความรู้ วิชาชีพ วิชาการของเราให้ตรงกับสภาพความเป็นจริงมากที่สุด**

สิทธิชุมชน ไม่ใช่คำตอบเฉพาะสำหรับชุมชนเท่านั้น แต่เป็นคำตอบสำหรับอนาคตเศรษฐกิจ การเมืองของประเทศ แล้วเป็นอนาคตของความสัมพันธ์ระหว่างประเทศกับเพื่อนบ้านด้วย เป็นอนาคตของเศรษฐกิจ การเมืองทั้งประเทศ เพราะว่าในอนาคตสิ่งที่จะเป็นเดิมพันสำคัญในเวทีการแข่งขันเศรษฐกิจการเมืองของโลกก็คือ อาหารกับยา แล้วสังคมไทย โดยเฉพาะในสังคมชนบท มีศักยภาพอย่างเห็นได้ชัดทั้งสองเรื่อง ไม่ใช่แค่ เรื่อง SME ผลิตภัณฑ์จักรสาน เรายังมองชนบทประเมินชนบทต่ำอยู่ แต่ไม่ใช่ว่าปล่อยชนบทโดยลำพังแล้วจะสามารถทำอะไรสร้างอนาคตได้อย่างที่ผมพูดถึง นี่แหละคือนโยบายของรัฐที่จะต้องให้ความใส่ใจอย่างจริงจัง

นโยบายและวาระการศึกษาวิชาลัย ที่สอดคล้องกับความเป็นจริงของชีวิต และสังคมอย่างที่มีความตั้งใจของ สกว. ๑๐ ปี สกว. ว่าอยากจะส่งเสริมการวิจัย ที่สร้างความรู้ สร้างสังคมฐานความรู้ สิ่งที่น่าเสนอคือ ความรู้คืออะไรที่เราต้องแสวงหา สังคมฐานความรู้แบบไหนที่เราจะต้องช่วยกันพัฒนา ปลอยชนบทโดยลำพังไม่ได้หรอก ประเด็นสำคัญคือ

๑. ในอนาคตเมืองกับชนบทจะไปด้วยกัน แต่อยู่ที่การตัดสินใจว่า คนไทย จะตัดสินใจให้เมืองคตที่เป็นบริวารตะวันตก หรืออนาคตที่อิสระเสรี ตรงนี้ขึ้นอยู่กับ การตัดสินใจ ขึ้นอยู่กับปัญญา จิตวิญญาณของเรา

๒. มีความสำคัญต่อความสัมพันธ์กับประเทศเพื่อนบ้านในอนาคต และนัยสำคัญต่อการทูต การเมืองของโลก ความสัมพันธ์กับประเทศเพื่อนบ้าน ตลอดเวลาที่ผ่านมา เป็นความสัมพันธ์ที่ถูกกำหนดโดยการเมือง อำนาจตะวันตก โดยทั้งสิ้น เราขัดแย้งกันเป็นเรื่องของที่ตะวันตกบอกบทมาทั้งนั้น แล้วความสัมพันธ์ อาเซียน ก็เป็นความสัมพันธ์เพียงรัฐบาลต่อรัฐบาลไม่ได้เกี่ยวอะไรกับข้างล่างเลย เพราะฉะนั้น ที่เน้นตอนต้นว่าฐานทรัพยากรเขตรอนนั้น ขอเน้นคำว่า สังคมไทย เป็นสังคมภูมิภาคฐานทรัพยากรเขตรอน เรามีทรัพยากรที่ต่อเนื่องกัน ไทย พม่า ลาว เขมร ต้องเป็นเพื่อนกัน เพราะอยู่บนฐานชีวิตเดียวกัน แต่เราเอาการเมือง เอาประวัติศาสตร์ที่เป็นการทำลายมากกว่าสร้าง

ในฐานะที่ทำงานเป็นกรรมการสิทธิ ทุกครั้งที่พบกับตัวแทนต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็น พม่า ลาว เขมร ก็พยายามคุยกันว่า เราทำอะไรด้วยกัน ชาวบ้านกับชาวบ้าน มาทำวิจัยด้วยกันไหม แต่เขาก็ยังระแวงอยู่ อยากรู้ก็ตาม จะพยายามสร้างความสัมพันธ์ตรงนี้ เรียกว่า การทูตระหว่างชาวบ้านกับชาวบ้าน โดยเอาฐานชีวิต ร่วมกันมาทำงานร่วมกัน ชวนเขาทำวิจัยทำอะไรต่าง ๆ

ประเด็นสุดท้าย เวลาพูดถึงฐานทรัพยากร...ทุนชีวิตของสังคมไทย มีนัย มีความหมายกว้างขวาง มีพลวัต แลวกก็อยากจะหาเงินไม่มีปัญหาเลย เพราะ

ฐานทรัพยากรตรงนี้ประกอบด้วย ความหลากหลายทางชีวภาพ ชุมชน และภูมิปัญญา ทั้งสามองค์ประกอบ ที่ยกตัวอย่างของกรณีกองทุนไทย-สหรัฐ เรื่องกองทุนวิจัย ป่าเขตร้อน เขาพยายามที่จะเอาไปให้ได้ เขาไม่ได้เอาความหลากหลายแต่เอา ภูมิปัญญาครับ นี่คือทรัพย์สินที่จะเกิดความมั่งคั่งจากสิ่งที่เขาเรียกว่า **สิทธิในทรัพย์สินทางปัญญา** ทุกวันนี้อเมริกาทะเลาะกับเขาไปทั่วโลกทะเลาะกับไทยเรื่อง ข้าวหอมมะลิ ทะเลาะกับอินเดียเรื่องข้าวจัสมิน บัสมาติ เพราะว่าเขาเอาสมบัติตรงนี้ ไปเป็นเครื่องหมายการค้า การตลาดของเขา เพราะเขารู้ว่าเทคโนโลยีทางชีวภาพ ของเขาเหนือกว่าทั่วโลกทั้งหมด ทั้งทุนทั้งเทคโนโลยี ทั้งการตลาด สิทธิภูมิปัญญาคือ เงิน เงิน ที่แพงด้วย ขอเชิญชวนทั้งนักวิทยาศาสตร์ นักสังคมศาสตร์ ได้กรุณาเกิด อย่างมองไปบนฟ้ามองไปข้างล่างบ้าง ดร.ชีวา บันนนา ซึ่งเป็นนักฟิสิกส์ชาวอินเดีย ได้พูดถึงตัวเลขสำคัญน่าสนใจว่าด้วยที่เขาไปจากจุลินทรีย์ ความหลากหลายทางชีวภาพ ในประเทศเขตร้อน ๘๐% เอาไปจากภูมิปัญญาชาวบ้าน ทำไมนักวิทยาศาสตร์ของเรา ถึงไม่สนใจทำงานกับชาวบ้าน ทำไมสนใจเฉพาะเป็นลูกหาบให้กับฝรั่ง ให้กับญี่ปุ่น นำทางเขาเข้าไป นี่เป็นความตกต่ำทางปัญญาความคิดของเรา

สรุปว่าในอนาคตไม่คิดว่าจะเป็นความผันหวาน ทุกอย่างต้องทำด้วยความพยายามอุตสาหะ คนไทยทุกระดับโดยเฉพาะชนบท ผมขอเรียกร้องว่าในชนบท โปรดอย่านิ่งนอนใจ สิทธิชุมชนที่พูดไว้ในรัฐธรรมนูญ ไม่ใช่เราไม่มีสิทธิแล้ว นอนอยู่กับบ้านเฉยๆ สิทธิจะมหาเอง ไม่ใช่อย่างนั้น แต่หมายความว่า ชุมชนในชนบท ภูมิปัญญาต่าง ๆ ที่มาแสดงนิทรรศการทั้งหลาย จะต้องพัฒนาอีกมากหนทาง อันยาวไกลตรงนี้ จะเป็นไปไม่ได้เลยถ้าทุกส่วนในสังคมไม่ร่วมกัน ลำพังมาตรา ๔๖ มาตรา ๔๖ ในรัฐธรรมนูญ มีนักวิชาการบางส่วน มี NGO. มาช่วยกัน ก็ยังไม่สำเร็จ ถ้าขาดการร่วมมือจากคนชั้นกลาง เพราะฉะนั้นเราต้องทำความเข้าใจและช่วยกัน เรียกร้องตรงนี้ จึงได้ใช้คำว่า “ฐานทรัพยากร...ทุนชีวิตของสังคมไทย” เพื่อเราจะได้ตระหนักร่วมกัน และได้ประโยชน์ประกอบในการเป็นข้อคิดจากการสัมมนา โดยเฉพาะการวางวาระการศึกษาวิจัย ที่จะส่งผลถึงนโยบายของชาติในอนาคตต่อไป

หลักการและแนวทางในการดำเนินงาน ของคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ เกี่ยวกับนโยบายในการปราบปราม ยาเสพติดของรัฐบาล

ศาสตราจารย์เสนห์ จามริก*

เพื่อความเข้าใจของสาธารณชนโดยทั่วไป คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ ขอเรียนว่า การที่คณะกรรมการฯ จะดำเนินการตรวจสอบเกี่ยวกับนโยบายในการปราบปรามยาเสพติดของรัฐบาลต่อไป ถือเป็นการดำเนินการตามภาระหน้าที่โดยปกติ ซึ่งมีหลักการและแนวทางดังนี้

๑. หลักการในการทำหน้าที่ของคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ

๑.๑ คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ ถือเป็นความสำคัญที่สาธารณชนคนไทยต้องเรียนรู้ รับรู้และเข้าใจร่วมกัน

๑.๒ คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติมีความเข้าใจเป็นอย่างดีและสนับสนุนหลักนโยบายในการปราบปรามยาเสพติดของรัฐบาล การที่คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติทักท้วงในเรื่องการปฏิบัติ มิได้หมายความว่า คณะกรรมการฯ ไม่เห็นด้วยกับการปราบปรามยาเสพติด

* สรุปสาระสำคัญจากการแถลงข่าวต่อสื่อมวลชนเมื่อวันที่ ๖ มีนาคม ๒๕๕๖ เวลา ๑๕.๐๐ น. ณ ห้อง ๕๐๑ สำนักงานคณะกรรมการสิทธิฯ

๑.๓ คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติมีความเข้าใจ และขอให้กำลังใจเจ้าหน้าที่ที่ต้องปฏิบัติการในระดับที่ต้องเสี่ยงภัยและเสี่ยงชีวิต

๑.๔ ในขณะเดียวกัน คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ ก็ประสงค์จะให้นโยบายและมาตรการดังกล่าว อยู่ในขอบข่ายเป็นที่ยอมรับนับถือของอารยชน เพราะเป็นเกียรติภูมิของประเทศชาติโดยส่วนรวมการที่เมืองคักร/บุคคลต่าง ๆ ทักท้วงหรือคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติทำการตรวจสอบในกรณีดังกล่าว มิใช่เป็นการดำเนินการเพื่อจับผิดใคร แต่เพื่อเป็นการรักษาเกียรติภูมิของประเทศชาติ ในประชาคมโลก ซึ่งเราหลีกเลี่ยงไม่ได้ที่จะต้องดำรงอยู่ร่วมในประชาคม-โลก ทั้งนี้เป็นพันธะที่จะคุ้มครองสิทธิเสรีภาพ ไม่เฉพาะแต่ตามรัฐธรรมนูญเท่านั้น แต่ยังเป็นพันธะทางกฎหมายระหว่างประเทศซึ่งประเทศไทยเป็นภาคีอยู่อีกด้วย

๒. พันธะตามรัฐธรรมนูญ

๒.๑ หลักนิติธรรม เป็นหลักของความถูกต้องชอบธรรมทางกฎหมาย ซึ่งก่อให้เกิดประโยชน์ต่อประเทศชาติอย่างน้อย ๓ ประการ คือ

๒.๑.๑ เป็นหลักประกันคุ้มครองศักดิ์ศรี สิทธิเสรีภาพของคนไทย ให้เท่าเทียมกับอารยชนทั้งหลาย

๒.๑.๒ เป็นหลักประกันให้เกิดความศรัทธา ความยอมรับนับถือ ของประชาคมโลกที่มีต่อประเทศชาติ ต่อรัฐบาลและต่อสถาบันของรัฐที่เกี่ยวข้อง

๒.๑.๓ เป็นพื้นฐานที่สร้างความมั่นคงต่อการพัฒนาให้เกิด ความเจริญเติบโต ทางเศรษฐกิจ การค้า การเมืองและสังคม ซึ่งนักธุรกิจทั้งหลาย ก็คงปรารถนาที่จะให้ประเทศชาติมีความสงบเรียบร้อย และสิทธิเสรีภาพก็เป็น หลักประกันที่จะให้เกิดความสงบเรียบร้อยขึ้น

๒.๒ พันธะตามรัฐธรรมนูญในมาตรา ๒๖ และ ๒๗ หมวด ๓ สิทธิ และเสรีภาพของปวงชนชาวไทย และมาตรา ๗๕ หมวด ๕ แผนนโยบายพื้นฐานแห่งรัฐ ดังนี้

มาตรา ๒๖ การใช้อำนาจโดยองค์กรของรัฐทุกองค์กร ต้องคำนึงถึงศักดิ์ศรี ความเป็นมนุษย์ สิทธิ และเสรีภาพตามบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญนี้

มาตรา ๒๗ สิทธิและเสรีภาพที่รัฐธรรมนูญนี้รับรองไว้โดยชัดแจ้งโดยปริยายหรือโดยคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญ ย่อมได้รับความคุ้มครองและผูกพันรัฐสภา คณะรัฐมนตรี ศาล และองค์กรอื่นของรัฐโดยตรงในการตรากฎหมาย การใช้บังคับกฎหมายและการตีความกฎหมายทั้งปวง

มาตรา ๗๕ รัฐต้องดูแลให้มีการปฏิบัติตามกฎหมาย คุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของบุคคล จัดระบบงานของกระบวนการยุติธรรมให้มีประสิทธิภาพและอำนวยความสะดวกแก่ประชาชนอย่างรวดเร็วและเท่าเทียมกัน รวมทั้งจัดระบบงานราชการและงานของรัฐอย่างอื่นให้มีประสิทธิภาพเพื่อตอบสนองความต้องการของประชาชน

รัฐต้องจัดสรรงบประมาณให้พอเพียงกับการบริหารงานโดยอิสระของคณะกรรมการเลือกตั้ง ผู้ตรวจการแผ่นดินของรัฐสภา คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ ศาลรัฐธรรมนูญ ศาลยุติธรรม ศาลปกครอง คณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ และคณะกรรมการตรวจเงินแผ่นดิน

๒.๓ มีคำถามว่า “ทำไมจึงต้องมีรัฐธรรมนูญฉบับนี้” รัฐธรรมนูญดังกล่าวมีเจตนารมณ์ที่จะปฏิรูปการเมืองและสังคม โดยเฉพาะการเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการเมืองและมีการตรวจสอบอำนาจรัฐทุกระดับ ซึ่งเหตุที่ต้องมีก็เพราะสมัยก่อน ยุคเผด็จการมีการทุจริตคอร์รัปชันทั้งในวงราชการและการเมือง หมักหมมเรื้อรังมาเป็นเวลาช้านาน

คำถามต่อไปก็คือ “ถ้าเราไม่ช่วยกันรักษาความศักดิ์สิทธิ์ของมาตราต่าง ๆ ตามรัฐธรรมนูญไว้ เราจะก้าวหน้าหรือถอยหลังกลับไปสู่เผด็จการในอดีตกันแน่ ?”

๓. ภาระหน้าที่ของคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติตามรัฐธรรมนูญ

การที่คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติได้เสนอแนะไปยังรัฐบาลหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง คณะกรรมการฯ ได้ให้ความเคารพต่อเอกสิทธิ์ของรัฐบาลหรือองค์กรของรัฐในการที่จะบริหารประเทศและปฏิบัติหน้าที่ตามกฎหมาย ซึ่งในการดำเนินการตรวจสอบและเสนอแนะต่อกรณีต่าง ๆ มิใช่มุ่งแต่เป็นการจับผิดหากแต่เพื่อส่งเสริมสนับสนุนให้องค์กรหน่วยงานรัฐที่เกี่ยวข้องได้ปฏิบัติหน้าที่อย่างถูกต้องตามรัฐธรรมนูญ อันเป็นการสร้างศรัทธา ให้เป็นที่ยอมรับของประชาชนและประชาคมโลก ดังนั้นการใช้อำนาจรัฐจำเป็นต้องสร้างความโปร่งใสและความเชื่อถือต่อสถาบันของรัฐทุก ๆ สถาบันและทุกระดับ แต่การทำงานของคณะกรรมการฯ บนพื้นฐานหลักการดังกล่าว อาจจะไปขัดความรู้สึก ขัดผลประโยชน์ ขัดช่องทางการทุจริตคอร์รัปชัน หรือขัดกับผู้ที่นิยมใช้อำนาจโดยพลการ ซึ่งเป็นเรื่องที่ไม่ได้ คณะกรรมการฯ จำเป็นต้องปฏิบัติหน้าที่ตามเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญและกฎหมายโดยเคร่งครัด

๔. การตรวจสอบความรับผิดชอบในการใช้อำนาจรัฐ

คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ ได้มีการดำเนินการแล้วดังนี้

๔.๑ โดยปกติ กรณีที่มีการร้องเรียนเรื่องต่าง ๆ เข้ามา ก็มีคณะกรรมการฯ ดำเนินการตรวจสอบอยู่แล้ว สำหรับในส่วนของการร้องเรียนเกี่ยวกับการปราบปรามยาเสพติด เช่น การฆาตกรรม สัมภาษณ์กรรม ได้มอบให้คณะกรรมการคุ้มครองสิทธิมนุษยชน ๑ ซึ่งมีนายสุรสีห์ โกศลนาวิน กรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ เป็นประธาน ดำเนินการตรวจสอบเฉพาะเรื่องเฉพาะรายไปตามกระบวนการปกติ

๔.๒ ได้แต่งตั้งคณะอนุกรรมการเพื่อศึกษาและตรวจสอบนโยบายการปราบปรามยาเสพติด โดยมีนายสันต์ พานิช กรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ เป็นประธาน เพื่อศึกษาและตรวจสอบความถูกต้อง ทั้งในเรื่องความรับผิดชอบ

ในการกำหนดนโยบายและการใช้อำนาจสั่งการในการปราบปรามยาเสพติด

๕. สรุป

๕.๑ โดยที่สิทธิมนุษยชน สิทธิเสรีภาพ เป็นหลักการพื้นฐานของรัฐธรรมนูญ ดังนั้นคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ จึงทำงานโดยยึดพื้นฐานและหลักการตามรัฐธรรมนูญเป็นหลัก

๕.๒ สิทธิมนุษยชน มิใช่เป็นหลักการตามรัฐธรรมนูญไทยเท่านั้น แต่เป็นหลักการหรือหลักปฏิบัติสากล ซึ่งต้องมีการประสานงานและร่วมมือกันในประชาคมโลกด้วย

๕.๓ เกียรติภูมิของประเทศชาติต้องแยกแยะระหว่างภูมิของสถาบันและตัวบุคคลผู้ครองตำแหน่งในสถาบันนั้น ซึ่งคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติมีความพยายามที่จะทำทุกอย่างเพื่อรักษาเกียรติภูมิ ศรัทธาและความเชื่อถือต่อสถาบัน ไม่ใช่ตัวบุคคลผู้ครองตำแหน่งอำนาจแต่ใช้อำนาจในทางที่ผิด ขาดความชอบธรรม

๕.๔ ในการประชุมร่วมกันระหว่างคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติและผู้ทรงคุณวุฒิที่เกี่ยวข้อง ได้พิจารณาเห็นว่า นอกเหนือจากการตรวจสอบกรณีวิสามัญฆาตกรรม การฆาตกรรมในการปราบปรามยาเสพติดแล้ว ควรจะต้องมีการพิจารณาทบทวนในเรื่องกระบวนการยุติธรรมโดยส่วนรวมทั้งระบบด้วย ในการนี้จึงเห็นควรจัดให้มีการประชุมเสวนาร่วมกันระหว่างภาครัฐ คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ ภาคประชาสังคม เช่น สภานายความ กระทรวงยุติธรรม ตำรวจ อัยการ ศาล สถานพินิจฯ ฯลฯ เพื่อพิจารณาในเรื่องกระบวนการยุติธรรมให้ถูกต้อง โดยใช้กรณีของการปราบปรามยาเสพติดเป็นกรณีตัวอย่าง

๕.๕ การที่ได้ติดต่อขอเข้าพบนายกรัฐมนตรี ก็เพื่อเสนอแนะ และเรียนเชิญเป็นเจ้าภาพในการจัดประชุมเสวนาข้างต้น รวมทั้งเพื่อกำหนดปฏิทินดำเนินการปฏิรูปกระบวนการยุติธรรมทั้งหมดอย่างเป็นรูปธรรม โดยพื้นฐานของความร่วมมือและความเข้าใจของทุก ๆ ฝ่ายที่เกี่ยวข้อง

คำแถลงประธานกรรมการ
สิทธิมนุษยชนแห่งชาติ*
เรื่อง
เหตุการณ์ความรุนแรงอันร้ายแรงมาจากชุมชน
คัดค้านโครงการท่อก๊าซ ไทย-มาเลเซีย

๑. ก่อนอื่น ขอย้ำถึงเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.๒๕๕๐ ซึ่งพึงต้องเป็นที่ตระหนัก และยึดมั่นร่วมกันของทุกกลุ่ม ทุกฝ่าย และทุกระดับชั้นในสังคม โดย “มีสาระสำคัญเป็นการส่งเสริม ค้ำครองสิทธิเสรีภาพ ของประชาชน ให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการปกครองและตรวจสอบการใช้อำนาจอธิปไตย เพิ่มขึ้น ตลอดจนปรับปรุงโครงสร้างทางการเมืองให้มีเสถียรภาพ และประสิทธิภาพยิ่งขึ้น”

พึงเป็นที่ตระหนักด้วยเช่นกันว่า เจตนารมณ์แห่งรัฐธรรมนูญอันเป็น กฎหมายสูงสุดของประเทศที่วางนี้ เป็นผลสรุปโดยตรงอันเนื่องมาจากเหตุการณ์ และประสบการณ์ของการใช้อำนาจอธิปไตยโดยพลการขาดการควบคุมดูแลรับผิดชอบ เป็นเหตุให้ประชาชนคนไทย ต้องประสบเคราะห์กรรมทุกข์ยากเดือดร้อน สูญเสียทรัพย์สิน และเลือดเนื้อ บ้านเมืองโดยรวมก็ต้องเสื่อมเสียชื่อเสียง เกียรติภูมิ ในประชาคม

* กล่าวเปิดประชุมการรับฟังความคิดเห็นสาธารณะ เรื่อง การดำเนินการต่อผู้ชุมนุมคัดค้านโครงการ ท่อก๊าซธรรมชาติ และโรงแยกก๊าซ ไทย-มาเลเซีย ณ วุฒิสภา ๑๙ มิถุนายน ๒๕๕๖

นานาชาติ และเหตุการณ์เลวร้ายเหล่านี้ ก็เพิ่งจะผ่านพ้นมาสด ๆ ร้อน ๆ

๒. กรณีเหตุการณ์ความรุนแรงอันเนื่องมาจากการชุมนุมคัดค้านโครงการท่อก๊าซ ไทย-มาเลเซีย ที่ทั้งวุฒิสภา และคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ ต่างให้ความสนใจทำการศึกษาดูตรวจสอบ จนได้ข้อสรุปถึงขั้นนำเสนอ และรับฟังความคิดเห็นสาธารณะร่วมกันในวันนี้ นับเป็นเพียงหนึ่งในอีกมากมายหลายกรณีที่เกิดขึ้น และที่กำลังลุกลามแพร่ขยายไปทั่วทั้งแผ่นดินดูประหนึ่งว่า บ้านเมืองไทย สังคมไทยของเรา กำลังหมุนกลับไปสู่ภาวะการเมืองการปกครอง ในแบบฉบับอันเสื่อมทรามเช่นในอดีต และจะยิ่งเลวร้ายและเหี้ยมโหดกว้างขวาง รุนแรง ขึ้นเป็นทวีคูณ เพราะเหตุที่ได้แรงหนุนจากอำนาจอิทธิพลและผลประโยชน์ทางธุรกิจการเงิน อันแผ่ขยายไปทั่วดังที่เห็นๆ กันอยู่ ในสภาพการณ์ เช่นนี้ ทรัพยากร อันเป็นสาธารณสมบัติ และฐานต้นทุนสำคัญของการดำรงชีวิตของประชาชนคนไทยทั้งชาติ กำลังตกเป็นเดิมพันของการแสวงอำนาจผลประโยชน์อันมิชอบ ในหมู่คนส่วนน้อยนิด หากแต่มีกฎหมายของบ้านเมืองไม่อาจเอื้อมไปถึงได้ จะเป็นเหตุผลกลใดนั้น วิญญูชนย่อมทราบดีอยู่

๓. ด้วยเหตุฉะนั้นเอง รัฐธรรมนูญฉบับ “ปฏิรูปการเมือง” ปัจจุบัน จึงได้กำหนดกระบวนการขั้นตอนในการใช้อำนาจปฏิบัติหน้าที่ของรัฐเอาไว้ ทั้งเพื่อเป็นหลักประกันการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพ และชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชน และในประการสำคัญ ก็เพื่อสร้างความถูกต้องชอบธรรมในการใช้อำนาจของรัฐ เยี่ยงอารยชนทั้งหลายจะพึงกระทำในยุคโลกาภิวัตน์ ที่อังกั่นกันหนาในเรื่องของหลักการธรรมรัฐและกระบวนการที่ “เปิดเผย โปร่งใส และตรวจสอบได้”

แต่เป็นที่ประจักษ์ชัดว่าเหตุการณ์ เจตนารมณ์ และบทบัญญัติรัฐธรรมนูญ ทั้งในส่วนว่าด้วย “สิทธิและเสรีภาพของชนชาวไทย” และในส่วนว่าด้วย “แนวนโยบายพื้นฐานแห่งรัฐ” ไม่ได้รับการใส่ใจและนำพาแต่อย่างใด กับทั้งยังแสดงให้เห็นถึงการขาดความสุจริตใจในการเลือกใช้อำนาจกฎหมาย เพียงเพื่อให้สมประโยชน์ความต้องการส่วนตน

เท่านั้น พฤติการณ์ที่เป็นไปเช่นนี้ ยังผลเท่ากับเป็นการดื้อรั้นรัฐธรรมนูญส่วนหนึ่ง
อย่างที่เคยเกิดขึ้นมาแล้วในประวัติศาสตร์รัฐธรรมนูญไทย แล้วคราวนี้ ใครจะเป็น
ผู้รับผิดชอบ ?

๔. กล่าวโดยเฉพาะถึงกรณีเหตุการณ์ ความรุนแรงที่เปิดรับฟังความคิดเห็น
สาธารณะในวันนี้ ขออย่าในหลักการความเที่ยงธรรมในการทำหน้าที่ศึกษาตรวจสอบ
ถ้าจะพิจารณาเหตุร้ายของทั้งคณะกรรมการการฯ วุฒิสภา และคณะอนุกรรมการฯ
คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ ซึ่งต่างฝ่ายต่างทำหน้าที่ของตนโดยอิสระ
ก็จะเห็นได้ชัดเจนว่า จุดประสงค์หลักมิใช่อยู่ที่การจับผิดจับถูกของใครฝ่ายใดใน
เหตุการณ์เผชิญหน้าจนบานปลายกลายเป็นความรุนแรงไปในที่สุด ยิ่งไปกว่านั้น
ในกระบวนการการศึกษาตรวจสอบ ก็ยังพยายามยกประโยชน์แห่งข้อสงสัย
ให้กับทางฝ่ายบรรดาเจ้าหน้าที่ที่ต้องเผชิญกับเหตุการณ์โดยตรง แต่ประเด็นหลักจริง ๆ
อยู่ตรงที่ความรับผิดชอบในระดับหนึ่ง ๆ ขึ้นไป ตั้งแต่ระดับการประสานงาน
และระดับสั่งการ จนถึงระดับนโยบาย ตรงนี้เป็นกุญแจสำคัญของเรื่องราวทั้งหมด
ซึ่งจำเป็นต้องคลี่คลายอธิบายให้เป็นที่กระจ่างแก่สาธารณชนคนไทย ซึ่งเป็น
คนละประเด็นคนละเรื่องจากคดีกล่าวหากลุ่มผู้ชุมนุมที่กำลังอยู่ในการพิจารณา
ของศาล มิฉะนั้นแล้ว ทุก ๆ ครั้ง ที่เกิดเหตุ แพะรับบาปก็จะตกอยู่แก่บรรดาเจ้าหน้าที่
ระดับปฏิบัติการชั้นผู้น้อย กับบรรดาชาวบ้านผู้ยากไร้อยู่ร่ำไปอย่างเช่นที่เป็นมา
แล้วถาเป็นเช่นนั้น กฎหมายบ้านเมือง และรัฐธรรมนูญ ก็นับวันรังแต่จะขาดความ
ศักดิ์สิทธิ์ และศรัทธาของประชาชนลงไปเป็นลำดับ

๕. การศึกษาตรวจสอบ และการเปิดเวทีรับฟังความคิดเห็นสาธารณะนี้
กระทำด้วยเจตนาธรรม เพื่อความถูกต้องชอบธรรม ให้เป็นแบบอย่างที่ดีสำหรับ
ความเข้าใจ ความเห็นอกเห็นใจ และการประสานเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันในสังคม
ทั้งนี้ด้วยศรัทธาความเชื่ออย่างสุดจิตใจว่า ความถูกต้องชอบธรรม และสุจริตธรรมเท่านั้น
ที่จะเป็นเครื่องผดุงศักดิ์ศรี และเกียรติภูมิ ในการใช้อำนาจปฏิบัติหน้าที่ของรัฐบาล

และเจ้าหน้าที่รัฐที่เกี่ยวข้องทุกส่วนระดับ และ

๖. ประการสุดท้ายที่ใครขอเสริมเพิ่มเติม ณ ที่นี้ก็คือ เรื่องของนโยบาย และกฎหมายจัดการก่อการร้าย ซึ่งกำลังเป็นที่กล่าวขวัญกันกว้างขวาง และเป็นที่กังวล สนใจอยู่ในขณะนี้โดยหลักการแล้วย่อมไม่มีใครจะปฏิเสธความสำคัญของปัญหา เรื่องนี้อย่างแน่นอน แต่สังคมไทยเป็นสังคมแห่งศาสนธรรมซึ่งรักสันติอยู่แล้ว โดยพื้นฐาน และข้อนี้เป็นเหตุต้นทุนสังคมวัฒนธรรมอันมีค่านิยมบ่งควรจะมีมองข้าม หรือมาทำอะไรให้เป็นการบั่นทอนทำลายไป ไม่ว่าจะโดยตั้งใจ หรือโดยรู้เท่าไม่ถึงการณ์ ก็ตาม เป็นที่ทราบกันดีว่า รัฐบาลต้องตกอยู่ภายใต้การกดดันของอภิชนอำนาจ ที่กำลังเอาแต่ใจตัวหักทลายจัดการทุกสิ่งทุกอย่างโดยพลการอย่างที่ไม่เคยมีมาก่อน ในประวัติศาสตร์ ดังนั้นเพื่อความเข้าใจและร่วมมือร่วมใจภายในชาติ จึงขอ ถู้อโอกาสนี้เรียกร้องให้ได้นำเอาเรื่องนโยบาย กฎหมายและมาตรการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับความมั่นคง และการก่อการร้าย มาสู่การศึกษา และรับฟังความคิดเห็น สาธารณะ ก่อนที่จะมีการตัดสินใจใด ๆ ของผู้มีอำนาจหน้าที่เกี่ยวข้อง ทั้งนี้ทั้งนั้น เพื่อจะได้ช่วยกันผดุง และพิทักษ์รักษาอธิปไตยของชาติและสิทธิเสรีภาพ และความเป็นธรรมในสังคม ซึ่งเราได้ร่วมกันเริ่มต้นมาแล้วด้วยดีในระดับหนึ่ง

วิกฤติรัฐธรรมนูญ ๒๕๕๐ คือ วิบากกรรมของแผ่นดิน

เสนห์ จามริก

หลังเหตุการณ์รุนแรงที่หาดใหญ่ ๒๐ ธันวาคม อันเนื่องมาจากโครงการท่อก๊าซ ไทย-มาเลเซีย คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติได้ออกแถลงการณ์ ต่อสาธารณชน ถึงสองครั้งสองครา ติดต่อกันในช่วงเวลาเพียงไม่กี่วันคือ

๒๒ ธันวาคม เสนอให้มีการตั้งคณะกรรมการอิสระทำการตรวจสอบ อย่างเที่ยงธรรม ทำความจริงให้ปรากฏ พร้อมทั้งขอให้ทบวงกระบวนการดำเนินการ เรื่องโครงการท่อก๊าซ ไทย-มาเลเซีย ตั้งแต่นั้น ว่าผิดถูกประการใด และจะพึงปรับ แก้ไขกันอย่างไรตามข้อบัญญัติรัฐธรรมนูญ และ

๒๖ ธันวาคม แสดงความห่วงใยในบรรยากาศความก้าวร้าว และคุกคาม การใช้พลกำลังเป็นเครื่องมือจัดการปัญหาความขัดแย้งในสังคม ซึ่งสะสมพอกพูน มาตั้งแต่ยุคเผด็จการ ตลอดจนถึงระบอบรัฐธรรมนูญในปัจจุบันนี้ เป็นบรรยากาศ อันอาจลุกลามถึงขั้นวิกฤตกลางรัฐธรรมนูญ

ข้อวิตกห่วงใยที่ว่านี้ มิใช่เป็นเรื่องเกินเลยแต่ประการใด เพราะในความเป็นจริงนั้น ทุกวันนี้รัฐธรรมนูญ “ฉบับประชาชน” ก็กำลังตกอยู่ในภาวะวิกฤตอยู่แล้ว เพียงแต่ยังไม่ถึงขั้นลงกลางรัฐธรรมนูญโดยเปิดเผยเท่านั้น

วิกฤติรัฐธรรมนูญอย่างไร เป็นเรื่องที่ต้องทำความเข้าใจกัน

ก่อนอื่น ขอให้มาช่วยกันพิจารณาว่า ระบอบรัฐธรรมนูญ ๒๕๕๐ ของเรา ซึ่งเป็นผลสืบเนื่องมาจากที่บ้านเมืองต้องผ่านร้อนผ่านหนาว เสียเลือดเสียเนื้อกันในช่วง ๓๐ ปีที่ผ่านมา นั้น เป็นระบอบการปกครองที่มีเจตนารมณ์ และหลักการอะไร อย่างไร

ความจริงใจที่คำถามหลัก ๆ เหล่านี้ รัฐธรรมนูญ ๒๕๕๐ ได้มีคำตอบเฉลยไว้แล้วชัดเจน ตรงไปตรงมา โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ตามบทมาตรารัฐธรรมนูญที่เกี่ยวข้องกับสิทธิเสรีภาพของประชาชน กับการใช้อำนาจอธิปไตย ดังต่อไปนี้

อารัมภบท ย้ำถึงสาระสำคัญของรัฐธรรมนูญ เพื่อ “เป็นการส่งเสริมและคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชน ให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการปกครอง และตรวจสอบการใช้อำนาจอธิปไตย”

บททั่วไป

มาตรา ๔: “ศักดิ์ศรีของมนุษย์ สิทธิ และเสรีภาพของบุคคลย่อมได้รับความคุ้มครอง”

หมวด ๓ สิทธิและเสรีภาพของชนชาวไทย

มาตรา ๒๖: “การใช้อำนาจอธิปไตยของรัฐทุกองค์กร ต้องคำนึงถึงศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิ และเสรีภาพตามบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญนี้”

มาตรา ๒๗: “สิทธิและเสรีภาพที่รัฐธรรมนูญรับรองไว้โดยชัดแจ้ง โดยปริยาย หรือ โดยคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญ ย่อมได้รับความคุ้มครอง และผูกพันรัฐสภา คณะรัฐมนตรี ศาล และองค์กรอื่นของรัฐโดยตรง ในการตรากฎหมาย การบังคับใช้บังคับกฎหมาย และการตีความกฎหมายทั้งปวง”

มาตรา ๕๙: “บุคคลย่อมมีสิทธิได้รับข้อมูล คำชี้แจง และเหตุผลจากหน่วยราชการ หน่วยงานของรัฐ รัฐวิสาหกิจ หรือราชการส่วนท้องถิ่น ก่อนการอนุญาตหรือการดำเนินโครงการหรือกิจกรรมใดที่ อาจมีผลกระทบ

ต่อคุณภาพสิ่งแวดล้อม สุขภาพอนามัย คุณภาพชีวิต หรือส่วนได้เสียสำคัญอื่นใด ที่เกี่ยวกับตนหรือชุมชนท้องถิ่น และมีสิทธิ แสดงความคิดเห็นของตนในเรื่องดังกล่าว ทั้งนี้ตามกระบวนการรับฟังความคิดเห็นของประชาชนที่กฎหมายบัญญัติ

มาตรา ๖๐ : “บุคคลย่อมมีสิทธิมีส่วนร่วมในกระบวนการพิจารณา ของเจ้าหน้าที่ของรัฐในการปฏิบัติราชการทางปกครองอันมีผลหรืออาจมีผลกระทบต่อสิทธิ และเสรีภาพของตน ทั้งนี้ ตามที่กฎหมายบัญญัติ”

หมวด ๕ แนวนโยบายพื้นฐานของรัฐ

มาตรา ๗๕ : “รัฐต้องดูแลให้มีการปฏิบัติตามกฎหมายคุ้มครองสิทธิ และเสรีภาพของบุคคลจัตระบบงานของกระบวนการยุติธรรมให้มีประสิทธิภาพ และอำนาจความยุติธรรมแก่ประชาชนอย่างรวดเร็วและเท่าเทียมกัน รวมทั้งจัดระบบ งานราชการและงานของรัฐอย่างอื่นให้มีประสิทธิภาพเพื่อตอบสนองความต้องการ ของประชาชน

รัฐต้องจัดสร้างงบประมาณให้พอเพียงกับการบริหารงานโดยอิสระของ คณะกรรมการการเลือกตั้ง ผู้ตรวจการแผ่นดินของรัฐสภา คณะกรรมการ สิทธิมนุษยชนแห่งชาติ ศาลรัฐธรรมนูญ ศาลยุติธรรม ศาลปกครอง คณะกรรมการป้องกัน และปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ และคณะกรรมการตรวจเงินแผ่นดิน”

มาตรา ๗๖ : “รัฐต้องส่งเสริมและสนับสนุนการมีส่วนร่วมของประชาชน ในการกำหนดนโยบาย การตัดสินใจทางการเมือง การวางแผนพัฒนา ทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง รวมทั้งการตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐทุกระดับ” ฯลฯ

การที่คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติเรียกร้องเสนอแนะ ให้มีการ ทบทวนกระบวนการขั้นตอนดำเนินการ (ไม่ใช่ประเด็นการตัดสินใจลงมือทำหรือไม่ทำ) เกี่ยวกับโครงการท่อก๊าซ ไทย-มาเลเซีย อันเป็นชนวนของเหตุการณ์รุนแรงที่หาดีใหญ่ ดังกล่าว ก็เพราะการต่อต้านคัดค้านโครงการฯ มีสมมูลฐานส่วนหนึ่งที่สำคัญ มาจาก

การละเลยไม่ยึดถือปฏิบัติตามพันธะ และเจตน์จำนงแห่งรัฐธรรมนูญอย่างเช่น มาตรา ๕๙ และ ๖๐ ที่ห้ามอ้างอิงข้างตน ขอนี้ชัดเจนปราศจากข้อเคลือบแคลงสงสัยใด ๆ

แล้วใคร ผู้ใดจะพึงเป็นผู้รับผิดชอบ ?

ภายใต้รัฐธรรมนูญเสรีประชาธิปไตยถ้าเกิดการละเมิดฝ่าฝืนกฎหมายรัฐธรรมนูญ แล้วหาคนรับผิดชอบไม่ได้ และแล้วยังปล่อยปละละเลยกันไป เสมือนไม่มีอะไรเกิดขึ้นซ้ำแล้วซ้ำเล่า กรณีเรื่องแล้วเรื่องเล่า และรัฐบาลชุดแล้วชุดเล่า ผลก็คือเท่ากับรัฐธรรมนูญเองต้องถูกลบลงไป แม้อาจจะยังไม่ถึงกับล้มล้าง หรือโค่นล้างกันโดยเปิดเผย ซึ่งก็ไม่ว่าจะแตกต่างกันนัก เพราะเจตนาภยันตราย และหลักการอันเป็นหัวใจของระบบรัฐธรรมนูญ กำลังต้องเป็นหมันไปเสียแล้ว ในกระบวนการบริหารประเทศภายใต้ระบอบรัฐสภาเอง

ยิ่งไปกว่านั้น ในยามที่บริหารบ้านเมืองขาดการเคารพยึดมั่น ในกฎหมายรัฐธรรมนูญโดยเคร่งครัด ย่อมเป็นชนวนให้เกิดช่องว่างที่กระแสนอำนาจนิยมเผด็จการจะแทรกซ้นเข้ามาอย่างง่ายดายพร้อมด้วยวัฒนธรรมนิยมการใช้กำลังรุนแรงเข้าจัดการปัญหาความขัดแย้งในสังคมดังที่เคยได้กระทำกันมา และยิ่งความแตกแยกสูญเสียอย่างใหญ่หลวงในอดีตอันไม่นานมานี้เอง

รัฐธรรมนูญ “ฉบับประชาชน” ใช้กันมากกว่า ๕ ปีแล้ว เราได้ยินได้ฟังกันแต่เสียงเรียกร้องที่จะแก้ไขรัฐธรรมนูญในเรื่องอำนาจของฝ่ายนั้นฝ่ายนี้ แต่เจตนาภยันตรายและหลักการศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์และสิทธิเสรีภาพ ซึ่งถูกละเลย ฝ่าฝืนอยู่เป็นกิจวัตร ดูจะไม่ได้อยู่ในความใส่ใจกันอย่างจริงจัง คงได้แต่ปล่อยให้กลุ่มคนเล็กคนน้อยด้อยโอกาส ดิ้นรนกันไปตามมีตามเกิดอย่างที่เราเห็น ๆ กันอยู่

ทั้งนี้ทั้งนั้น คงจะเป็นเพราะว่า เราพากันประเมินคุณค่าความสำคัญของเรื่องสิทธิมนุษยชนกันต่ำเกินไปนั่นเอง ทุก ๆ ครั้งที่เกิดปัญหาความขัดแย้ง เรื่องของสิทธิเสรีภาพก็มักจะถูกวิพากษ์ แปลความไปเป็นเรื่องของความฟุ้งเฟ้อ

ก่อความยุ่งยากวุ่นวาย ขัดขวางการพัฒนาก้าวหน้าของบ้านเมืองหรืออะไร ๆ ทำนองนั้น
จริง ๆ แล้ว สิทธิมนุษยชน ไม่ใช่มีความหมายเพียงเพื่อประโยชน์ส่วน
ตนของใคร หรือกลุ่มชนใดโดยเฉพาะเท่านั้น หากแต่โดยสาระแล้ว เป็นหลักประกันให้ทุกคน
ทุกกลุ่ม ได้ประสานการเรียนรู้รับผิดชอบร่วมกัน และเคารพในสิทธิซึ่งกันและกัน
เพื่อการดำรงชีวิตร่วมกันในสังคม ในทางกลับกันอำนาจก็ไม่ใช่จะใช้กันได้ตามอำเภอใจ
โดยพลการ หากเป็นอำนาจที่จำกัดอยู่ภายในกรอบ กฎกติกาตามรัฐธรรมนูญ
และในประการสำคัญ พึ่งต้องเป็นไปเพื่อคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ และสิทธิ
เสรีภาพ อันเป็นหลักการรัฐธรรมนูญเช่นเดียวกัน โดยนัยนี้ รัฐธรรมนูญจึงเป็นเสมือน
“สัญญาสังคม” ที่ทุกคน ทุกกลุ่มและทุกฝ่ายในสังคมจำเป็นต้องยึดมั่นถือรวมนั้น

ประเด็นอยู่ที่ว่า สังคมไทยเราจะตัดสินใจเลือกที่จะก้าวเดินไปใน ทิศทางใด และที่จะดำรงชีวิตอยู่ร่วมกันและใช้อำนาจอย่างไรนั้น ?

มาในยุคปัจจุบัน เจตนารมณ์และหลักการรัฐธรรมนูญเช่นว่านี้ ยังจะเป็น
หลักประกันให้การบริหารบ้านเมืองเป็นไปอย่างเปิดเผยสง่างาม และโปร่งใส สุจริต
เที่ยงธรรม ปลอดจากทุจริตคอร์รัปชันโดยเฉพาะอย่างยิ่ง ทุจริตคอร์รัปชันอันเกิดแต่ตัว
นโยบาย และโครงการพัฒนาต่างๆ ทั้งภาครัฐและภาคเอกชน ให้ปลอดจากทุจริต
คอร์รัปชันอันเกิดแต่นโยบายและโครงการที่มุ่งฉ้อราษฎร์บังหลวงซึ่งทรัพยากรของแผ่นดิน
อย่างไม่รู้จักยับยั้งซึ่งใจเล่ห์เหลี่ยมของชนคนเล่ห์เหลี่ยมที่น้อยเท่านั้นที่ดูจะเป็นหลักประกัน
ที่พอจะยังหลงเหลืออยู่ เพื่อป้องกันมิให้การประพฤติใช้อำนาจอันมิชอบ และทุจริต
คอร์รัปชันเกิดขึ้น หรืออย่างน้อยก็ให้บรรเทาเบาบางลงไปบ้างตามลำดับ

พึงเป็นที่ตระหนักสำนึกกันด้วยว่า การกระทำฉ้อราษฎร์บังหลวงต่อฐานทรัพยากร
อันมีค่าประมาทมิได้ในบ้านเมืองของเราเช่นนี้ ยังผลเป็นการบั่นทอนทำลาย และสูญเสีย
อย่างอเนกอนันต์ต่อฐานต้นทุนชีวิตของคนทั้งชาติ ต่อวิถีของชุมชนและต้นทุน
ทางสังคมวัฒนธรรมและภูมิปัญญาตลอดจนศักยภาพการพัฒนาอย่างสร้างสรรค์

และมันคงและยั่งยืนของผืนแผ่นดินไทย ทั้งนี้ทั้งนั้นเพียงเพื่อผลประโยชน์เชิงธุรกิจการเงินของคนไม่กี่คน

เจตนารมณ์และหลักการรัฐธรรมนูญในเรื่องสิทธิเสรีภาพก็ดี และเรื่องการมีส่วนร่วมของประชาชนในการปกครอง รวมทั้งตรวจสอบการใช้อำนาจอธิปไตย ล้วนกำหนดขึ้นเพื่อเป็นหลักประกันป้องปรามการประพฤติปฏิบัติอื่นไม่ถูกต้องทำนองคลองธรรม และการสูญเสียที่ว่านี้ทั้งสิ้น แล้วในประการสำคัญต้องไม่ลืมด้วยว่า ล้วนเป็นข้อบัญญัติรัฐธรรมนูญอันเป็นผลสืบเนื่องมาจากกระแสการตื่นตัวเรียนรู้ และต่อสู้ของประชาชนคนไทย จากบทเรียนของการใช้อำนาจไม่เป็นธรรมและทุจริตคอร์รัปชัน ตลอดจนการสูญเสียทั้งชีวิตคนและทรัพยากรในช่วงหลายสิบปีที่ผ่านมา

รัฐธรรมนูญ ๒๕๕๐ จึงเป็นเสมือนรอยต่อของการพัฒนาเปลี่ยนผ่าน จากวัฒนธรรมอำนาจเผด็จการ สู่วัฒนธรรมเสรีประชาธิปไตย เรียกได้ว่าเป็นช่วงของการปรับตัวทั้งในส่วนของอำนาจอธิปไตยและในส่วนของการเรียนรู้ในหมู่ประชาชนคนไทยทั้งปวง ในอันที่จะประพฤติปฏิบัติใช้สิทธิเสรีภาพกันอย่างเป็นรูปธรรมตามเจตนารมณ์แห่งรัฐธรรมนูญ รวมความแล้ว รัฐธรรมนูญและวัฒนธรรมเสรีประชาธิปไตยก็ไม่ใช่สูตรสำเร็จที่จะนิมิตกันขึ้นมาได้ด้วยตัวบทกฎหมาย หากยังจำเป็นต้องอาศัยความเข้าใจ ร่วมมือร่วมใจกันปลูกฝัง และพัฒนากันอย่างต่อเนื่อง และอย่างจริงใจและจริงจังของทุก ๆ กลุ่ม ทุก ๆ ฝ่ายในสังคม รวมตลอดไปถึงแวดวงวิชาการปัญญาชน อันเป็นต้นตอทางปัญญาความคิดและสำนึกรับผิดชอบชั่วดีของสังคม

คำถามมีอยู่ว่า ตลอดเวลากว่า ๕ ปีที่ผ่านมา เรามีความตระหนักและคิดอ่านทำอะไรกันบ้างหรือไม่ เพียงใด ในเรื่องนี้จะเป็นตัวกำหนดวิถีทางการดำรงชีวิตรวมกันอย่างสร้างสรรค์ของมวลชนคนไทยทั้งชาติ ?

แน่นอน การบริหารบ้านเมืองจำเป็นจะต้อง ดำเนินและพัฒนาการก้าวหน้ากันไป โดยมีอาจหยุดยั้งได้ โดยเฉพาะสถานการณ์อันบีบคั้นของกระแสโลกทุกวันนี้ แต่ทว่า เราจะพัฒนาการก้าวหน้าอย่างชนิดเห็นแก่ได้ เอาแต่ได้โดยสถานเดียว อย่างที่เคย ประพฤติปฏิบัติกันมาจนเป็นวัฒนธรรม ธรรมเนียมที่ฝังรากลึก และอย่างที่ยังคง คิดอ่านกระทำกันอยู่อย่างนั้นหรือ ? และนี่ก็คือวิกฤติรัฐธรรมนูญ ซึ่งจะยังความวิบาก อเนกอนันต์แก่ผืนแผ่นดินไทย และชีวิตของผู้คนและทรัพยากรอันมีค่าอีกเป็น จำนวนมากดังที่เห็น ๆ กันอยู่

กรณีเหตุการณ์ รุนแรงที่หาดใหญ่ ๒๐ ธันวาคม ๒๕๕๕ และในที่อื่น ๆ อีกมากมาย นับเป็นฝันร้ายของสังคมไทย ควรที่ประชาชนคนไทยทุกหมู่เหล่า จักพร้อมใจกันมองออกไปข้างหน้าด้วยความยึดมั่นศรัทธาในเจตนารมณ์และหลักการ รัฐธรรมนูญ เพื่อความมั่นคงสถาพรของผืนแผ่นดินไทย และคุณภาพชีวิตของมวล พันธ์ ประชาชนคนไทยโดยถ้วนหน้า

๒ ธันวาคม ๒๕๕๖

ปัจฉิมลิขิต ว่าด้วยหลุมพรางประชาธิปไตย*

ประชาธิปไตยต้องมีศีลธรรมเป็นรากฐาน ไม่อย่างนั้น จะเป็นประชาธิปไตย
ไม่ได้ ที่พูดกันว่า ประชาธิปไตยดีกว่าระบบใดนั้น หลับตาพูด คนไทยนับถือ
ฝรั่งเป็นอาจารย์ เมื่อฝรั่งเขาว่าอย่างไร ก็พูดตามกันไปอย่างนั้นว่า
ประชาธิปไตยนี้ เพื่อประชาชน ของประชาชน โดยประชาชน แต่ลืมพูดไปว่า
ที่มีศีลธรรม

เมื่อไม่มีศีลธรรมเป็นพื้นฐานแล้ว ระบบประชาธิปไตยนั้นแหละจะเป็นระบบ
ที่เลวร้ายที่สุดแห่งระบบทั้งหลาย มีเผด็จการเลวดีกว่า.....

พุทธทาสภิกขุ^๑

ผู้สื่อข่าว : “นี่แสดงว่า ในแง่กฎหมาย ขอให้กฎหมายเท่านั้นที่พอ
ไม่ต้องพูดถึงจริยธรรมให้หรือไม่”

สุวรรณ วลัยเสถียร “คือผมวันนี้ ไม่ได้มาพูดเรื่องจริยธรรม ต้องขออภัยจริงๆ
ไม่ได้มาโฟกัสตรงนี้ครับ ผมก็มั่นใจว่า ทุกอย่างตรงไปตรงมา^๒

* บทความส่วนหนึ่งเนื่องในโอกาสตีพิมพ์ครั้งที่ ๓ เสน่ห์ จามริก: **การเมืองไทยกับการพัฒนาการรัฐธรรมนูญ**
มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษย์ พ.ศ. ๒๕๕๔

^๑ พุทธทาสภิกขุ : **ฟ้าสาธทางธรรม** ธรรมทานมูลนิธิและธรรมสภา จัดพิมพ์ในมงคลกาล ๑๐๐ ปี ท่านพุทธทาสภิกขุ
พ.ศ. ๒๕๕๔ ที่ระลึกภาพนกิจ แพทย์หญิงสุดสวาท สายหู ๓๐ เมษายน ๒๕๕๔ หน้า ๑๓๕-๓๖

^๒ สุวรรณ วลัยเสถียร ในฐานะโฆษกตระกูลชินวัตรและตามาพงศ์ ตอบข้อซักถามสื่อมวลชนเกี่ยวกับ
ประเด็นการเสียภาษี ในการแถลงข่าวเมื่อ ๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๔ กรณี พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร ขายหุ้นชินคอร์ป
ของบริษัท Ample Rich Investment Ltd. ให้กับนายพานทองแท้กับนางสาวพิณทองทา ชินวัตร (ที่มหาวิทยาลัยการเงิน
FinanceThai.com)

“รัฐบาลที่มีแต่กลุ่มพวกพ้องพ่อค้าวานิชย์ บางทีจะเลวที่สุดในบรรดา
รัฐบาลทั้งหลายทั้งปวง ไม่ว่าของประเทศใดๆ”

อดัม สมิธ ค.ศ. ๑๗๗๖^๓

๕ เทาความ

ในช่วงของ “ปัจฉิมลิขิต” ครั้งแรกด้วย “ปฏิรูปการเมือง” ได้นำเอาข้อสังเกต
ของทั้งนักวิชาการ และสื่อมวลชนมาพิจารณาพิเคราะห์ทบทวนกันดู ซึ่งสรุปใจความได้ว่า
ขณะนี้เศรษฐกิจการเมืองไทยได้พัฒนามาถึงจุดที่เป็นปัญหาขัดแย้งแข่งดีระหว่าง
“ทุนใหญ่และทุนขุนนาง” กับ “ทุนหัวเมืองท้องถิ่น” หรือตีวงให้กว้างขึ้นไปก็เป็นระหว่าง
“ทุนท้องถิ่น อิทธิพลท้องถิ่น” กับ “ทุนชาติที่เป็นพันธมิตรกับทุนนานาชาติ” เป้าหมายหลัก
ของการปฏิรูปการเมืองก็คือ เปิดช่องทางให้กลุ่มทุนใหญ่หรือทุนชาติดังกล่าวได้เข้าสู่
อำนาจรัฐโดยมี “นักบริหารมืออาชีพเข้าไปเป็นรัฐมนตรีมากขึ้น” เพื่อเป็นทางออกให้กับ
“ลัทธิเสรีนิยมทางเศรษฐกิจ”

ข้อสังเกตที่ว่านี้ มีส่วนถูกต้องตรงที่หยิบยกเอาประเด็นเรื่องกลุ่มทุนใหม่
ขึ้นมาอธิบายประกอบการนำเสนอแนวทางปฏิรูปการเมือง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง
ช่วยให้ได้ตระหนักกันถึงพัฒนาการเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างของเศรษฐกิจ
การเมืองไทย ซึ่งตั้งเค้ามาตั้งแต่ช่วงทศวรรษ ๒๕๒๐ เมื่อกลุ่มทุกภาคเอกชน
ได้เข้ามามีบทบาทในเวทีอำนาจการเมืองโดยตรงยิ่งๆ ขึ้นโดยลำดับและทั้งเห็นพ้อง
กับข้อวิพากษ์ต่อระบบและพฤติกรรม “นักเลือกตั้ง” จากฐานอำนาจของกลุ่ม
“ทุนท้องถิ่น อิทธิพลท้องถิ่น” ซึ่งเป็นสมมุติฐานที่มาของปัญหาความชั่วร้ายนานัปการ
ในบ้านเมือง และเป็นเหตุให้ต้องมาคิดอ่านทำการปฏิรูปการเมืองกันครั้งแล้วครั้งเล่า

ข้อที่ไม่อาจเห็นด้วยเลย ก็ตรงที่ไปทักท้วงเอากลุ่มทุนใหม่มาเป็นคำตอบ
และทางเลือกสำหรับปฏิรูปการเมือง ในขณะที่เดียวกันกับที่มองข้ามละเลยพื้นฐาน

^๓ คัดแปลจาก Edward J. Harpham, “Economics and History: Book II and III of The Wealth of Nations”, *History of Political Thought* Vol.xx, no.๓, Autumn ๑๙๙๙ หน้า ๔๕๕

ทางสังคมและชุมชนท้องถิ่น โดยเฉพาะในภาคเกษตรชนบท ซึ่งต้องตกอยู่ภายใต้
 อภิปรายอำนาจนิยมในรูปแบบต่างๆ ของศูนย์อำนาจส่วนกลางตลอดมา ในประการ
 สำคัญเราคงต้องถามตัวเองเสียก่อนว่า เราเรียนรู้เรื่องของ “ทุนชาติที่เป็นพันธมิตร
 กับทุนนานาชาติ” เพียงใด รวมถึงลัทธิอุดมการณ์ที่เรียกว่า “เสรีนิยมทางเศรษฐกิจ”

คงจะเป็นเพราะมุงยึดถือเอา “ทุนชาติที่เป็นพันธมิตรกับทุนนานาชาติ”
 เป็นที่ตั้งนี้เอง รัฐธรรมนูญ “ฉบับประชาชน” ๒๕๕๐ จึงต้องแทรกไว้ด้วย มาตรา ๘๗
 กำหนดให้ “รัฐต้องสนับสนุนระบบเศรษฐกิจเสรี โดยอาศัยกลไกตลาด” หรือเป็นที่
 รู้จักในนามของ “เศรษฐกิจตลาดเสรี” ขอนี้เป็นจุดแบ่งระหว่างกระแสปฏิรูปการเมือง
 ๒๕๓๕-๔๐ กับที่กำลังเป็นปัญหาวิกฤตในปี ๒๕๔๙ นี้ หลังจากประกาศใช้รัฐธรรมนูญ
 “ฉบับประชาชน” มาไม่ถึง ๙ ปี ครั้งแรก โดยพื้นฐาน มีสมมุติฐานมาจากกระแส
 ชนชั้นกลางพากันต่อต้านรัฐประหาร “หลังยุค” ของคณะผู้รักษาความสงบเรียบร้อยแห่งชาติ
 (ร.ส.ช.) และรัฐบาลทหารภายใต้การนำของพลเอกสุจินดา คราประยูร แต่มาในคราวนี้
 เป็นปัญหาวิกฤตอันเกิดแต่ “ระบอบทักษิณ” หรือ “ทักษิโนมิส” ซึ่งจัดอยู่ใน
 แนวของ “ทุนชาติที่เป็นพันธมิตรกับทุนนานาชาติ” อย่างลงตัวและมีความซับซ้อน
 มากมาย แตกต่างห่างไกลกับกรณีของเผด็จการของทหาร เรียกได้ว่า เวทีอำนาจ
 เศรษฐกิจการเมืองไทยได้เปลี่ยนโฉมหน้าไปแล้วเกือบโดยสิ้นเชิง ด้วยเหตุที่เป็นระบอบ
 อำนาจที่เปิดช่องให้อำนาจสถานะความชอบธรรมตามกฎกติการะบอบรัฐธรรมนูญ
 “ประชาธิปไตย” โดยเฉพาะอย่างยิ่งอ้างได้ว่าเป็นรัฐบาลที่มาจากการเลือกตั้งทั่วไปด้วย
 คะแนนเสียงข้างมาก

ทั้งในขณะเดียวกัน สิทธิประโยชน์ทางเศรษฐกิจการเมืองก็ได้แผ่กระจาย
 ออกไปในหมู่ชนชั้นกลางนายทุน ซึ่งมีบทบาทสำคัญในการแสวงหาเปลี่ยนแปลง
 มาตั้งแต่ครั้งเหตุการณ์ “มหาวิปโยค” ๑๔ ตุลาคม ๒๕๑๖ ที่น่าสนใจอย่างยิ่งก็คือ
 ทั้งในพรรคไทยรักไทยและคณะรัฐบาล ได้มี “กลุ่มคนตุลา” ระดับนำเข้าร่วมอยู่
 เป็นจำนวนไม่น้อยตั้งแต่แรกเริ่มของการก่อตั้งพรรค “ระบอบทักษิณ” หรือ

“ทักษิโนมิคส์” จึงเป็นระบอบของอำนาจและผลประโยชน์ทับซ้อน โดยธรรมชาติ ซึ่งไม่ใช่เรื่องที่จะต้องมีการตรวจสอบอะไร ในเมื่อตกอยู่ในเงื้อมมือของคนกลุ่มเดียวพรรคเดียวกัน และใช้อำนาจการปกครองในนามของระบอบรัฐธรรมนูญเสรีประชาธิปไตย

เงื่อนไขปมปฏิรูปประชาธิปไตย

ประเด็นก็คือว่า ด้วยระบอบรัฐธรรมนูญเสรีประชาธิปไตยนั้นเองที่เป็นปัญหา เป็นโจทย์ที่จะต้องสร้างความกระจ่างในห้วงของกระแสปฏิรูปการเมืองรอบสองนี้ เริ่มต้นทีเดียว ถ้าจะพิเคราะห์ย้อนอดีตไปถึงกระแสปฏิรูปการเมืองของอังกฤษ ซึ่งกล่าวได้ว่ามีกำเนิดที่มาจาก “กฎหมายปฏิรูป” (Reform Bill) ปี ค.ศ. ๑๘๓๒ คือเมื่อกว่า ๑๗๐ ปีมาแล้ว เพื่อขยายสิทธิออกเสียงเลือกตั้งออกไปครอบคลุมถึงกลุ่มชนชั้นกลางนายทุน จากแต่เดิมที่จำกัดอยู่เฉพาะกลุ่มชนชั้นขุนนางเจ้าที่ดิน และมีพัฒนาการต่อมาจนถึงเป็นระบบสิทธิออกเสียงเลือกตั้งทั่วไป อย่างที่เรารู้จักมักคุ้นกันในทุกวันนี้ แต่ในเบื้องใต้ของรูปแบบสถาปนาระบอบรัฐธรรมนูญเสรีประชาธิปไตย ที่ว่านี้ ซึ่งมีมุมมองข้ามกัน ก็คือ เจตนารมณ์เพื่อเป็นฐานรองรับสถานะความชอบธรรมในสิทธิประโยชน์ของกลุ่มชนชั้นกลางนายทุนอุตสาหกรรมที่ขยายตัวเติบโตใหญ่ ส่งผลกระทบต่อโครงสร้างอำนาจในสังคมการเมืองของอังกฤษนั่นเอง ระบอบรัฐธรรมนูญเสรีประชาธิปไตย จนเป็นระบอบอำนาจของยุคทุนนิยมโดยแท้

ยิ่งไปกว่านั้น กระแสปฏิรูปการเมืองยังขยายวงไปถึงเป็นการปฏิวัติระบบนิติศาสตร์ โดยนิยามความหมายของ “กฎหมาย” ให้เป็นแต่เพียงคำสั่งหรือคำบัญชาของอำนาจองค์อธิปัตย์ ซึ่งก็ได้แก่สถาบันรัฐสภาอันเป็นอำนาจฝ่ายนิติบัญญัติ หรือกล่าวอีกนัยหนึ่ง กฎหมายมีคุณค่าเป็นเพียงเครื่องมือหรือกลไกของระบบอำนาจแท้ๆ ซึ่งแตกต่างกันข้ามโดยสิ้นเชิงจากหลักคิดแต่เดิมที่ว่า กฎหมายเป็นกฎระเบียบสังคมที่ถือกำเนิดมาจากกฎธรรมชาติ จารีตประเพณีและความคิดความเชื่อของสังคมและชุมชนโดยรวม ไม่ใช่บัญชาลงมาจากอำนาจเบื้องบน โดยนัยนี้

ระบบนิติศาสตร์ใหม่และกฎหมายที่รัฐสภาบัญญัติขึ้น จึงเท่ากับเป็นอำนาจเบ็ดเสร็จเด็ดขาด สังคมไทยเราก็รับเอาหลักนิติศาสตร์และระบบกฎหมายเดียวกันนี้มาประยุกต์ใช้ตั้งแต่ยุคการเปลี่ยนแปลงให้ทันสมัยภายใต้อำนาจอิทธิพลจักรวรรดินิยมตะวันตก ความแตกต่างสำคัญอยู่ที่ตรงที่ว่าในบริบทของโครงสร้างและสังคมวัฒนธรรมตะวันตกอำนาจเบ็ดเสร็จเด็ดขาดของกฎหมายและระบบนิติบัญญัติที่ว่าเป็นระบบที่ดำรงอยู่ภายใต้กรอบโครงสร้างการถ่วงดุลของสิทธิอำนาจประชาคมส่วนท้องถิ่น และวัฒนธรรมทางการเมือง ไม่ใช่ปล่อยให้ทุกสิ่งทุกอย่างตกอยู่ในใต้อำนาจบารมีการอุปถัมภ์ของชนชั้นปกครองอย่างเช่นในสังคมการเมืองของไทยเรา

ภายใต้ระบบโครงสร้างรวมศูนย์อำนาจและวัฒนธรรมอุปถัมภ์เช่นนี้บรรดากระบวนสถาบันการเมืองทั้งหลายทั้งปวงไม่ว่าจะคิดค้นขึ้นมาจากตำราหรือสูงส่งสักเพียงใดก็ตาม ในที่สุดแล้วก็ย่อมจะกลายพันธุ์ไปเป็นเครื่องมือกลไกรับใช้อำนาจอย่างไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ ในกรณีเช่นนั้น ประชาธิปไตยที่พากันต่อสู้ให้ได้มาด้วยความอดทนเหนียวยาก และแม้กระทั่งถึงขั้นเสียเลือดเนื้อ อย่างดีก็จะมีคุณค่าความหมายเป็นเพียงประชาธิปไตยใน “รูปแบบ” ปราศจากเนื้อหาสาระใดๆ ดังเช่นที่สังคมการเมืองไทยต้องเป็นมาโดยตลอด ผลงานปฏิรูปการเมือง ๒๕๓๕-๔๐ ก็เป็นเช่นนี้ภายใต้รัฐธรรมนูญที่ได้ชื่อว่า “ฉบับประชาชน”

ผลที่ตามมาจากปฏิรูปการเมือง ๒๕๔๐ ก็เป็นดังที่เห็นๆ กันอยู่ กล่าวคือสังคมการเมืองไทยยังคงผูกติดอยู่กับวัฏจักรของการพลัดเปลี่ยนอำนาจภายในแวดวงของกลุ่มอำนาจต่างๆ หากแต่เข้ามาในขั้นนี้มีความแตกต่างเช่นเป็นนัยสำคัญตรงที่ระบบอำนาจตกอยู่ในมือของกลุ่มทุนซึ่งมีสายสัมพันธ์อยู่ในเครือข่ายของระบบทุนและตลาดโลก หรือที่มาใช้เรียกอย่างแสบคายว่า “ทุนชาติที่เป็นพันธมิตรกับทุนนานาชาติ” ดังกล่าวข้างต้น พรรคไทยรักไทยภายใต้การนำของ พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร จัดเข้าอยู่ในลักษณะนี้อย่างเหมาะสมเจาะ เป็นผลพวงจากพัฒนาการ

ระบบทุนไทยรูปแบบใหม่ โดยแยกตัวเป็นเอกเทศจากระบบ “ทุนขุนนาง” อย่างที่เคยเป็นมาในอดีต และดังนั้น จึงเป็นพรรคการเมืองที่มีทิศทางนโยบายเศรษฐกิจการเงินชัดเจน และเป็นพลวัตพร้อมด้วยระบบการจัดสรรอิทธิพลผลประโยชน์เฉพาะของตนเอง ในแบบแผนที่เป็นสากล สอดคล้องต่อกระแสโลกาภิวัตน์ขึ้นโดยลำดับ หรืออีกนัยหนึ่งกระบวนการผนวกเข้าสู่ระบบเศรษฐกิจโลก

โดยนัยของกระแสโลกาภิวัตน์ กลุ่มทุนและการเมืองแบบเก่า จึงตกอยู่ในสถานการณ์ของระบบล่าหลัง ซึ่งสูงงอมพรวดที่จะเปิดประตูอำนาจให้กับกลุ่มทุนและธุรกิจการเมืองใหม่ การก้าวขึ้นสู่เวทีอำนาจพรรคไทยรักไทยของ พ.ต.ท. ทักษิณ ชินวัตร หมายถึงเป็นการเสื่อมถอยของกลุ่ม “ทุนท้องถิ่น อิทธิพลท้องถิ่น” อันเป็นฐานค้ำจุนระบบ “นักเลือกตั้ง” ความจริงแล้วพรรคไทยรักไทยเป็นเพียงพรรคหน้าใหม่ประกอบด้วยลูกพรรคแกนนำเพียงหยิบมือเดียว และก่อตั้งขึ้นไม่ทันชั่วข้ามคืน แต่นั่นก็ไม่ใช่อุปสรรคอะไรที่จะสามารถก้าวทันเหล่านักเลือกตั้งอาชีพ ซึ่งตั้งหน้าตั้งตาคอยสอดส่ายแสวงหาหนทางแหล่งอำนาจและความมั่งคั่งอยู่แล้วเป็นกิจวัตร นี่คือตัวแทนของ “๑๖ ล้านเสียง”^๔ ที่ผู้นำพรรคไทยรักไทยนำมาใช้อ้างอิงฐานะความชอบธรรมอย่างเบ็ดเสร็จ โดยเฉพาะในยามที่ต้องเผชิญกับสถานการณ์ที่ต้องถูกตั้งคำถามท้าทายพฤติกรรมการใช้อำนาจเบ็ดเสร็จและผลประโยชน์ทับซ้อน เหนือกติกาใดๆ ตามรัฐธรรมนูญ แล้วในขณะเดียวกันยังได้รับเสียงแซ่ซ้องสนับสนุนอย่างพร้อมเพรียงเป็นเสียงอันหนึ่งอันเดียวกันในสถาบัน “ประชาธิปไตย” รัฐสภา

^๔ ดังที่ พ.ต.ท. ทักษิณ ชินวัตร นายกรัฐมนตรี ในฐานะหัวหน้าพรรคไทยรักไทย อ้างถึงคะแนนเสียง ๑๖ ล้านเสียง หลังการเลือกตั้งทั่วไปตอนต้นปี ๒๕๔๘ (*ผู้จัดการออนไลน์* ๔ เมษายน ๒๕๔๘) เป็นการยืนยันในความชอบธรรมของการใช้อำนาจเบ็ดเสร็จ โดยไม่ได้คำนึงแม้แต่ความมีนัยเท่ากับแบ่งแยกประเทศ ทั้งคนและพื้นที่ ในขณะที่เดียวกับที่ไซมาตราบการปราบปรามรุนแรงต่อผู้คนสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ด้วยขอหาว่าเป็นขบวนการแบ่งแยกดินแดน

เรียนรู้อะไรจาก “ระบอบทักษิณ”

ปีพ.ศ.๒๕๕๐ นับได้ว่าเป็นหลักหมายของพัฒนาการเปลี่ยนแปลงสำคัญอีกช่วงหนึ่งในวิถีชีวิตเศรษฐกิจการเมืองไทย กล่าวคือ เป็นปีของวิกฤตเศรษฐกิจการเงินครั้งใหญ่ เดือนกรกฎาคม และการประกาศใช้รัฐธรรมนูญ “ฉบับประชาชน” เดือนตุลาคม ทั้งสองเหตุการณ์อาจพิเคราะห์สรุปได้อย่างไม่ห่างไกลจากความ เป็นจริงนักกว่า ต่างประกอบเป็นปัจจัยเสริมซึ่งกันและกัน เป็นแรงหนุนการก้าวหน้าขึ้นสู่อำนาจของระบอบทักษิณ วิกฤตเศรษฐกิจเดือนกรกฎาคมสะท้อนให้เห็นถึงความล้มเหลวของรัฐบาลชุดต่างๆ ก่อนหน้านั้น ที่นำพาเศรษฐกิจไทยเข้าสู่วงจรเศรษฐกิจตลาดโลก ตามรอยกลุ่มประเทศอุตสาหกรรมใหม่ในเอเชียตั้งแต่ช่วงทศวรรษ ๒๕๒๐ จนกระทั่งถึงแก่อนิจกรรมจากวิกฤตปี ๒๕๕๐ ในส่วนของรัฐธรรมนูญ ๒๕๕๐ อันเป็นผลงานจากกระแสปฏิรูปการเมือง ๒๕๓๕-๔๐ ดังกล่าว ก็เป็นเครื่องบ่งบอกชี้ชัดถึงวิกฤตศรัทธาต่อระบอบ “นักเลือกตั้ง” ซึ่งเต็มไปด้วยการทุจริตคอร์รัปชัน และไร้ประสิทธิภาพ ประสิทธิผล ในท่ามกลางวิกฤตที่ประดังขึ้นมานี้ กลุ่มทุนใหม่ในรูปลักษณะของนักธุรกิจมหาเศรษฐีอย่าง พ.ต.ท. ทักษิณ ชินวัตร กับพรรคไทยรักไทย จึงก่อตัวขึ้น พร้อมด้วยคำขวัญนโยบาย “คิดใหม่ ทำใหม่” เสมือนหนึ่งเป็นการเปิดศักราชใหม่ของเศรษฐกิจการเมืองไทย เรื่องราวของตัว พ.ต.ท. ทักษิณ ชินวัตร ตั้งแต่พื้นฐานของชีวิตครอบครัว ประสบการณ์ล้มลุกคลุกคลานในการต่อสู้สร้างฐานะทางเศรษฐกิจ จนกระทั่งประสบความสำเร็จร่ำรวยอย่างรวดเร็วจากธุรกิจโทรคมนาคม และในที่สุดเข้าสู่เวทีการเมืองผ่านพรรคพลังธรรมของพลตรีจำลอง ศรีเมือง ว่าเป็นรัฐมนตรีชั่วคราวเวลาสั้น ๆ ในรัฐบาลชวน หลีกภัย ชุดแรก เหล่านี้เป็นเรื่องน่าสนใจ อย่างน้อยก็ในแง่มุมมองของปรากฏการณ์ทางการเมืองในยุคโลกาภิวัตน์อันร้อนแรง แต่สำหรับในที่นี้ จุดสนใจจริง ๆ อยู่ที่หลักคิดและกระบวนการทัศน์อันเป็นต้นตอพื้นฐานของนโยบายเศรษฐกิจของระบอบทักษิณ ซึ่งถือว่ามีนัยสำคัญจนได้รับขนานนามว่าทักษิโนมิกส์ (Thaksinomics) และสะท้อนออกมาชัดเจนด้วยสองสาม

ประโยคจากปากของ พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร เองในฐานะนายกรัฐมนตรี ที่ว่า :

บริษัทก็คือประเทศ ประเทศคือบริษัท คล้ายกันครับ บริหารเหมือนกัน
เป็นการบริหารด้วยเศรษฐกิจทั้งนั้น ต่อไปนี้เป็นยุคของการบริหารด้วย
เศรษฐกิจ ไม่ใช่เป็นการบริหารด้วยตัวอื่น เศรษฐกิจเป็นตัวกำหนด^๕

ความจริงแล้ว แนวคิดทำนองนี้ไม่ใช่เพิ่งจะมาเกิดเอาในยุคของระบอบ
ทักษิณ หากมีมาตั้งแต่ช่วงรัฐบาล “ประชาธิปไตยครึ่งใบ” ของพลเอกเปรม ติณสูลานนท์
(พ.ศ.๒๕๒๓-๓๑) เมื่อสถานการณ์บ้านเมืองคลี่คลายลงจากเหตุการณ์ ๑๔ ตุลาคม
๒๕๑๖ และ “ขบวนการชาตินิยม” ๖ ตุลาคม ๒๕๑๙ โดยมี “ดริมทีมเศรษฐกิจ” จาก
ภาคธุรกิจเอกชนเข้ามากุมบังเหียนทิศทางการนโยบายเศรษฐกิจโดยตรง ก็ได้ประกาศ
ตั้งฉายาประเทศไทยว่า “บริษัทรวมไทย” หรือ Thailand Inc. ตามแบบอย่าง Japan
Inc. ของญี่ปุ่น ซึ่งพร้อมไปทุก ๆ ด้าน ไม่ว่าจะเป็นเทคโนโลยี หรือตลาด ผิดกับเศรษฐกิจ
แบบพึ่งพาของไทย ตั้งแต่บัดนั้นเป็นต้นมา เศรษฐกิจการเมืองไทยในคราวของ
“บริษัทรวมไทย” ก็ก้าวกระโดดอย่างรวดเร็วเข้าสู่ “หลุมดำ” ในท่ามกลางกระแส
คลื่นเงินลงทุนจากภายนอก เริ่มด้วยนโยบาย “เปลี่ยนสนามรบให้เป็นสนามการค้า”
ภายใต้รัฐบาลพลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ (พ.ศ.๒๕๓๑-๓๔) นโยบายการเปิดเสรี
ทางการค้าของรัฐบาลอานันท์ ปันยารชุน (พ.ศ.๒๕๓๔-๓๕) และนโยบายการเปิดเสรี
ทางการเงินนิวเทคนิก ภายใต้รัฐบาลชวน หลีกภัย (พ.ศ.๒๕๓๕-๓๘) จนในที่สุด
ต้องถึงแก่มลละลายหายหน้าในช่วงรัฐบาลบรรหาร ศิลปอาชา (พ.ศ.๒๕๓๘-๓๙)
ถึงกับต้องยอมประกาศลดตัวค่าเงินบาทช่วงรัฐบาลพลเอกชวลิต ยงใจยุทธ
(พ.ศ.๒๕๓๙-๔๐) ยังผลให้ค่าเงินบาทตกลงไปอย่างฮวบฮาบ และส่งผลกระทบกระเทือน
ไปทั่ว เพียงเท่านั้นยังไม่พอรัฐบาลชวน หลีกภัย กลับเข้ามาเป็นรอบสอง
(พ.ศ.๒๕๔๐-๔๔) ก็เร่งรัดดำเนินมาตรการฟื้นฟูเศรษฐกิจตามเกณฑ์เงื่อนไข

^๕ ปาฐกถา พ.ต.ท. ทักษิณ ชินวัตร ๒๕๔๕ อ้างถึงใน ผาสุก พงษ์ไพจิตร: “ทักษิณโมเมนต์” ใน *ข่าวและ
ทักษิณโมเมนต์*. วิถีทรรศน์. มิถุนายน ๒๕๔๗. หน้า ๑๒๒

“การปรับโครงสร้าง” ที่กำหนดเกมบังคับมาจากการเงินระหว่างประเทศ: ไอ.เอ็ม.เอฟ. พร้อมทั้งรื้อถอนกฎหมายอันอื้อฉาว ๑๑ ฉบับ เปิดทางสะดวกให้กับธุรกิจต่างชาติ เข้ามารอบครองครอบงำเศรษฐกิจไทย ด้วยมาตรการต่าง ๆ อย่างเช่น การแปรรูปรัฐวิสาหกิจ การประกอบธุรกิจของคนต่างชาติ และการฟ้องร้องคดีล้มละลาย ฯลฯ ซึ่งล้วนเป็นไปเพื่อผลประโยชน์ของบรรดาบริษัทข้ามชาติทั้งสิ้น ในนามของหลักการตลาดการแข่งขันโดยเสรี

ที่จำเป็นต้องลำดับความเป็นมาและผลกระทบต่อสิทธิอธิปไตยของชาติและประชาชน ก็เพื่อประกอบการประเมิน “ระบบเศรษฐกิจแบบเสรีโดยอาศัยกลไกตลาด” ตามรัฐธรรมนูญ ๒๕๕๐ ดังที่อ้างถึงข้างต้น รวมทั้งหลักนโยบาย “บริษัทก็คือประเทศ ประเทศคือบริษัท” ซึ่งส่อสำเนียงของความเป็นเบ็ดเสร็จชัดเจน ภายใต้รัฐบาลทักษิณ ๒ (พ.ศ.๒๕๔๔-) อันเป็นผลจากชัยชนะการเลือกตั้งทั่วไป ด้วยคะแนนเสียงท่วมท้น “๑๖ ล้านเสียง” ตามที่ยกมาอ้างอิงกันไว้ ถึงฐานะความชอบธรรมแบบเบ็ดเสร็จเด็ดขาดของระบอบทักษิณโดยรวม ด้วยทัศนคติที่ว่า เช่นนี้เอง พ.ต.ท.ทักษิณ จึงวาดภาพตนเองเป็นเสมือนประธานบริหารสูงสุดของบริษัท อย่างที่เรียกกันในหมู่บริษัทข้ามชาติว่า ซี.อี.โอ. (Chief Executive Officer) และทางด้านของประชาชนก็เปรียบเสมือนผู้ถือหุ้น ความสัมพันธ์ระหว่างหัวหน้ารัฐบาลกับประชาชนเป็นเพียงเรื่องของผลกำไรเป็นตัวเงิน และจะต้องทำทุกวิถีทางเพื่อให้ได้มาซึ่งผลประโยชน์ที่จับต้องได้ ซึ่งไม่เกี่ยวกับเรื่องคุณธรรมจริยธรรมใด ๆ ทั้งสิ้น แล้วความคิดความเชื่อแบบ ซี.อี.โอ. นี้ ก็ไม่ได้จำกัดอยู่แค่ตำแหน่งหัวหน้ารัฐบาลเท่านั้น หากยังแผ่ไปถึงตำแหน่งหัวหน้าเขตการปกครองท้องถิ่น อย่างเช่น ผู้ว่าราชการจังหวัด แล้วกล้อมปามไปถึงพยายามออกกฎหมายจัดตั้ง “เขตเศรษฐกิจพิเศษ” ซึ่งทั้งหมดล้วนแต่ขัดต่อหลักการกระจายอำนาจตามรัฐธรรมนูญทั้งสิ้น และถูกต่อต้านอย่างกว้างขวาง

รวมความแล้วการบริหารประเทศภายใต้ระบอบทักษิณ จึงถือได้ว่า

ไม่ต่างอะไรกับการบริหารเศรษฐกิจหรือธุรกิจการค้า ซึ่งถูกขายแพง ที่นำผลสำเร็จ ความร่ำรวยในทำนองเดียวกันกับประสบการณ์ชีวิตส่วนตัว พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตรเอง ผลกำไรหรืออัตราการเพิ่มรายได้ประชาชาติเหล่านับรดาผู้ถือหุ้นเท่านั้น ที่เป็นเครื่อง ตัดสินความถูกต้อง หรือไม่ถูกต้อง ความคิดอ่าน ความต้องการ การตัดสินใจ และการกระทำของผู้นำในฐานะ ซี.อี.โอ. เท่านั้น ที่เป็นตัวชี้ความถูกต้อง และอยู่เหนือ กฎเกณฑ์ความชอบธรรมใด ๆ รวมทั้งรัฐธรรมนูญของประเทศ

เพียงแต่ว่าประเทศไทยไม่ใช่บริษัทธุรกิจการค้าแน่นอน และประชาชน ก็ไม่ใช่เป็นเพียงผู้ถือหุ้น คอยแต่เก็บเกี่ยวผลกำไร หากเป็นหน่วยสังคมและวัฒนธรรม ประกอบด้วยมวลสมาชิกผู้ทรงสิทธิ และศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ ในฐานะเลิชนั้น ดังนั้น จึงไม่เป็นที่แปลกประหลาดอันใด ที่ระบอบทักษิณ จึงต้องถูกต่อต้านอย่าง กว้างขวางรุนแรง ดังที่ระเบิดออกมาเกิดเป็นวิกฤตร้ายแรงของบ้านเมืองอยู่ในขณะนี้ แล้วก็ไม่เกินความจริงที่ได้เคยมีผู้ตั้งข้อสังเกตทายหักเอาไว้มานานว่า “จุดตายทางการเมืองของพ.ต.ท.ทักษิณ ในอนาคต จึงคือความเบ็ดเสร็จ และการมีอิทธิพลทางความคิดของตัว พ.ต.ท.ทักษิณเอง”^๖

มองการณ์ข้างหน้าอย่างไร

บนพื้นฐานของปรากฏการณ์ “ระบอบทักษิณ” หรือ “ทักษิณโมเดล” และสถานการณ์แปรปรวนทางเศรษฐกิจการเมือง และสังคมวัฒนธรรม ตามที่ประมวล มาข้างต้น คำถามที่ตามมาก็คือว่า เราจะมีหลักการและแนวทางอะไร และอย่างไร ในเรื่องการปฏิรูปการเมืองรอบสองที่กำลังถกเถียงเรียกร้องกันอยู่ขณะนี้

ก่อนอื่นทีเดียว เพื่อความเข้าใจร่วมกันในท่ามกลางความสับสน จากกระแส เรียกร้องให้มีการแก้ไขบทบัญญัติรัฐธรรมนูญมาตราต่าง ๆ ซึ่งเน้นหนักไปในเรื่องของ เกมกลไกเกี่ยวกับอำนาจเสียเป็นส่วนใหญ่ ขอให้เรามาเริ่มต้นกันที่เจตนารมณ์พื้นฐาน ของรัฐธรรมนูญ “ฉบับประชาชน” อันประกอบด้วยเป้าหมายหลัก ๓-๔ ประการ

^๖ ชูวัส ฤกษ์ศิริสุข : “จุดตายของนายกฯ” *กรุงเทพธุรกิจ*. ๒๓ พฤษภาคม ๒๕๔๖.

ซึ่งสัมพันธ์เกี่ยวข้องซึ่งกันและกัน คือ เพื่อ “เป็นการส่งเสริมและคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชน ให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการปกครอง และตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐเพิ่มขึ้น ตลอดจนปรับปรุงโครงสร้างทางการเมืองให้มีเสถียรภาพ และประสิทธิภาพยิ่งขึ้น” (อารัมภบท)

เป้าหมายเหล่านี้ เป็นการสะท้อนอย่างถูกต้องครบถ้วนถึงปัญหาวิกฤตการเมืองของไทยซึ่งเรื้อรังกันมาช้านานภายใต้ระบอบ “นักเลือกตั้ง” หากแต่ผลที่ได้รับหลังจากที่ใช้รัฐธรรมนูญไม่กี่ปี เราได้ “ระบอบทักษิณ” ซึ่งเจตนารมณ์รัฐธรรมนูญต้องถูกแปลความหมายของ “เสถียรภาพและประสิทธิภาพ” ให้กลับกลายมาเป็นการมั่นคงยั่งยืนของอำนาจเบ็ดเสร็จ โดยเสียงข้างมาก ข้อนี้เป็นเครื่องอธิบายอย่างชัดเจนเกี่ยวกับ “นโยบายประชานิยม” ของระบอบทักษิณ แต่ก็เป็นเรื่องยากที่จะเข้าใจสำหรับมหาชนคนไทยทั่วไป ทั้งนี้ทั้งนั้น จะถือเป็นข้อตำหนิตายยืน หรือวิพากษ์วิจารณ์กัน คงจะไม่ถูกต้องทีเดียวนัก ด้วยเหตุจากปัญหาทุกข์สุขของประชาชนไม่เคยอยู่ในสายตาใส่ใจจริงจังในยุคลสมัยก่อน ๆ ในขณะเดียวกัน “ประชานิยม” ในอีกด้านหนึ่งที่สำคัญก็คือ เป็นการบั่นทอนทำลายสิทธิเสรีภาพ และขีดความสามารถการเรียนรู้เพื่อการพึ่งตนเองและพัฒนาตนเอง จำเป็นต้องสยบอยู่ ภายใต้ระบอบอำนาจเบ็ดเสร็จตลอดไปไม่มีที่สิ้นสุด จริงอยู่ เรื่องปัญหาปากท้องและสวัสดิการเฉพาะหน้า มีความสำคัญยิ่งยวดแน่นอน แต่ที่แน่ ๆ เห็นกันได้ชัดก็คือ ประชาชนคนไทยจะต้องขาดภูมิคุ้มกันจากนโยบายและการบริหารเศรษฐกิจการเงิน ค่อนข้างสุ่มเสี่ยงแบบ ซี.อี.โอ. ของระบอบทักษิณ ยิ่งไปกว่านั้น คู่ขนานกันไปกับ “ประชานิยม” รัฐบาลพรรคไทยรักไทย ยังพยายามผลักดันนโยบายมาตรการต่าง ๆ ทั้งในระดับอภิมหาโครงการ และระดับการเปลี่ยนโครงสร้าง อย่างเช่น ร่างกฎหมายเขตเศรษฐกิจพิเศษ การแปลงสินทรัพย์เป็นทุน การเจรจาข้อตกลงเขตการค้าเสรี และมาล่าสุดเรื่องของสนามบินสุวรรณภูมิ ซึ่งมีการวางแผนที่จะขยายอาณาบริเวณออกไปเป็น สุวรรณภูมิมหานคร ในอนาคตอันใกล้ ทั้งหลายทั้งปวงเหล่านี้ล้วนแต่

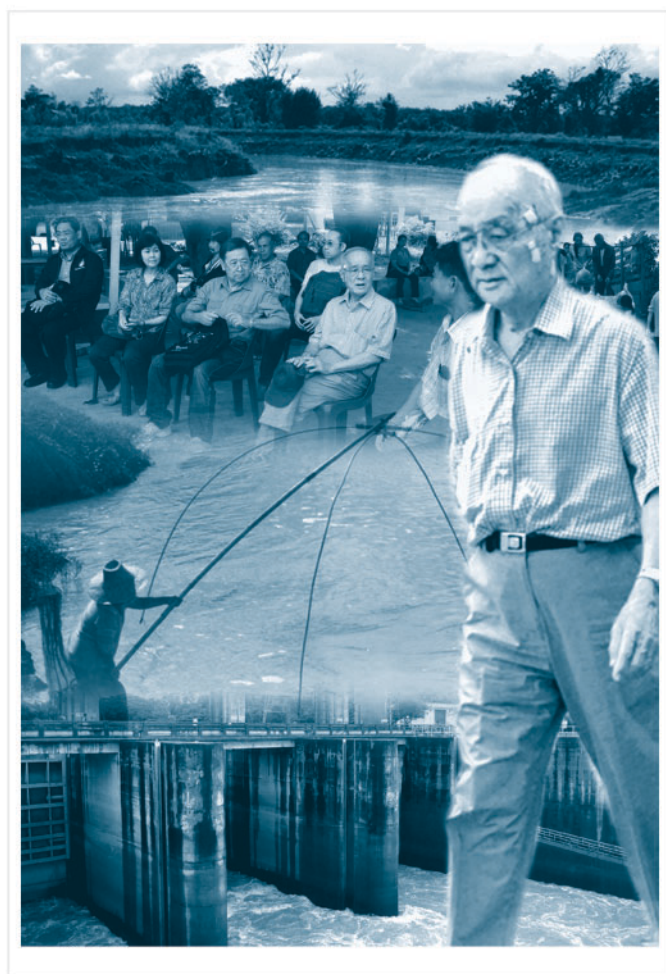
ส่งผลกระทบร้ายแรงต่อ สิทธิเสรีภาพ และความมั่นคงมนุษย์ รวมตลอดไปถึง เป็นการคุกคามต่อฐานทรัพยากรธรรมชาติ อันเป็นต้นทุนชีวิตของชุมชนท้องถิ่น และของคนทั้งชาติ

ในประการสำคัญที่มักไม่เป็นที่สนใจของประชาชนคนไทยเท่าที่ควร ก็คือ ระบบวิธีการของ ซี.อี.โอ. พยายามจัดการหักหาญผลักดันนโยบายและ โครงการต่าง ๆ เหล่านี้โดยผลการ ไม่สนใจใยดีกับกฎเกณฑ์หรือขั้นตอนดำเนินการ ตามที่รัฐธรรมนูญกำหนด เพื่อเป็นหลักประกันความโปร่งใส และธรรมาภิบาล ซึ่งกำลังเป็นปัญหาวิกฤติในวงการ ซี.อี.โอ. ทั่วโลก

รวมความแล้ว ปัญหารากฐานสำคัญที่สุดจึงอยู่ที่โอกาสและขีดความสามารถ ในหมู่มหาชนคนไทยเอง ที่จำเป็นต้องคำนึงถึงก่อนสิ่งอื่นใด แก่นสารของการปฏิรูป การเมืองอยู่ที่ตรงนี้ เป็นประเด็นอันควรค่าแก่การใคร่ครวญแสวงหาสู่ทางให้บังเกิด ผลเป็นจริง เพื่อว่าเศรษฐกิจและการเมืองการปกครองของไทย จะได้บรรลุถึง ความเป็นประชาธิปไตย ในเนื้อหาสาระโดยแท้จริง ไม่ใช่เป็นเพียงเรื่องของรูปแบบ ดังที่ใช้นำปฏิบัติกันตลอดมา จุดสำคัญที่จำเป็นต้องตระหนักกันให้มาก ๆ ก็คือ การปฏิรูปประชาธิปไตยไม่ใช่เรื่องของสูตรสำเร็จที่พยายามถอดต้นแบบกันมาจาก ในบริบทเศรษฐกิจและสังคมวัฒนธรรมอื่น โดยปราศจากพื้นฐานความเข้าใจ ในประวัติศาสตร์และสังคมวัฒนธรรมของตนเอง โดยนัยนี้ การปฏิรูปการเมือง ประชาธิปไตย จึงไม่ได้มีความหมายแต่เพียงการแสวงหาระบบที่ดีมีความเหมาะสม หากโดยสาระเป็นเรื่องของกระบวนการพัฒนาการ ซึ่งไม่มีอะไรดีไปกว่าเปิดโอกาสให้ มหาชนคนไทย ผู้เป็นเจ้าของชีวิตและจินตนาการของตนเอง ได้เข้ามาเป็นตัวบทบาทหลัก ในภารกิจการปฏิรูปทั้งสองนี้

เสนห์ จามริก

กรกฎาคม ๒๕๕๔

ปฏินญาว่าด้วยสิทธิมนุษยชนท้องถิ่น : ฐานปฏิรูปการเมือง

๑. การประชุมเวทีสาธารณะเรื่อง “สิทธิชุมชน : มิติการปฏิรูปการเมือง” ๑๔-๑๕ กรกฎาคม ๒๕๕๙ ณ สภาคริสตจักรในประเทศไทยนี้ ถือเป็นการปิดท้ายต่อการสัมมนาในหัวข้อ “เปิดศักราชสิทธิชุมชน” ๒ ครั้ง เมื่อ ๑-๒ มีนาคม ๒๕๕๔ และ ๑๑-๑๒ ธันวาคม ๒๕๕๖ ณ ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร ทั้งสามครั้งเป็นผลสรุปจากงานวิจัยชุดโครงการ “สิทธิมนุษยชนไทยในสถานการณ์สากล” กับชุดโครงการ “สิทธิชุมชนศึกษา” ตามลำดับ ซึ่งเป็นการต่อเนื่องและเสริมซึ่งกันและกัน

๒. การดำเนินงานโครงการศึกษาวิจัยดังกล่าวนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อแสวงข้อมูลและความรู้ความเข้าใจถึงโครงสร้างและกระบวนการปฏิสัมพันธ์ของสังคมการเมือง ๓ ระดับ คือระดับนานาชาติและระดับรัฐประชาชาติลงไปยังระดับมวลชุมชนรากหญ้า ซึ่งไม่เป็นที่ยอมรับในสถานะความเป็นเอกลักษณ์และสิทธิในความเป็นตัวตนภายใต้ระบบนิติศาสตร์การเมืองในรอบของอำนาจอธิปไตยแห่งรัฐประชาชาติตามที่ยึดถือกันในปัจจุบัน พร้อมทั้งวิเคราะห์ประเมินผลกระทบต่อสิทธิมนุษยชนซึ่งสำหรับงานวิจัยนี้ ถือเป็นเกณฑ์คุณค่าวัดระดับความมั่นคงและความก้าวหน้าของมวลมนุษยชาติ

๓. งานศึกษาวิจัยนี้พยายามทำความเข้าใจเกี่ยวกับความหมายและขอบข่ายของสิทธิมนุษยชนย้อนไปในอดีต เป็นที่ยืนยันได้ชัดเจนว่า ความเป็นพลวัตและมีพัฒนาการอยู่เสมอ ตามบริบทเศรษฐกิจการเมืองที่แปรเปลี่ยนไป มิใช่คงที่ตายตัวอย่างที่ยึดมั่นถือมั่นกันจนทศวรรษที่ผ่านมาในวัฒนธรรมตะวันตก เพราะเหตุจากความยึดมั่นถือมั่นนี้เอง สิทธิมนุษยชนของตะวันตก จึงเสื่อมถอยลงไปเป็น

เพียงเรื่องของอำนาจกดขี่เบียดเบียน ดังที่แสดงออกในรูปของจักรวรรดินิยมเศรษฐกิจ ตลาดเสรี ซึ่งแผ่ขยายอำนาจออกไปทั่วโลกหรือตามที่เรียกรวม ๆ กันไปว่า โลกาภิวัตน์

๔. สังคมการเมืองไทยตกอยู่ภายใต้กระแสอำนาจนิยมที่วุ่นวาย ในทำนองเดียวกันกับสังคมอื่น ๆ ในภูมิภาคฐานทรัพยากรธรรมชาติเขตร้อนของโลก อันอุดมสมบูรณ์ไปด้วยความหลากหลายทางชีวภาพ โดยมีเป้าหมายเพื่ออำนาจครอบครองครอบงำของมหาอำนาจทุนอุตสาหกรรมตะวันตกมาตั้งแต่ต้น โดยนัยนี้เองประเด็นปัญหาหลักของผลกระทบยังความสูญเสียต่อชีวิตความเป็นอยู่ อันเป็นสิทธิขั้นมูลฐานของมวลชนในชุมชนท้องถิ่นรากหญ้า รวมทั้งบูรณภาพความยั่งยืนของฐานทรัพยากรความหลากหลายทางชีวภาพ ซึ่งประกอบเป็นปัจจัยสี่เพื่อการดำรงชีวิตของมวลชนเหล่านี้ ในขณะเดียวกัน ชนชั้นนำไทยในยุคสมัยใหม่ โดยผลจากการศึกษาและกระบวนการปลูกฝังทางวิชาชีพวิชาการ ก็ตั้งตนเป็นชนชั้นอำนาจเหนือมวลชุมชนรากหญ้า และเข้ามาควบคุมจัดการใช้ประโยชน์ ในนามของสิทธิอธิปไตยเบ็ดเสร็จเด็ดขาดแห่งรัฐ ก่อให้เกิดสภาวะแปลกแยกชัดเจน ภายในของสังคมการเมืองไทย

๕. ภายใต้สถานการณ์บั่นทอนทำลายต่อทั้งสิทธิในชีวิตและบูรณภาพความยั่งยืนของฐานทรัพยากรความหลากหลายทางชีวภาพ อันทรงคุณค่าความสำคัญต่อโลกโดยรวม เช่นนี้ ประกอบกับกระแสขบวนการเรียกร้องสิทธิในหมู่มวลชุมชนรากหญ้า ซึ่งขยายวงกว้างขวางต่อเนื่องและเข้มข้น สถานะความเป็นตัวตนผู้ทรงสิทธิของชุมชนท้องถิ่น จึงปรากฏตนเป็นที่รับรู้รับรองกว้างขวางขึ้นโดยลำดับ ทั้งในแวดวงวิชาการและองค์การโลกอย่างเช่น สหประชาชาติ ซึ่งก่อตั้งขึ้นเพื่อสร้างเสริมสันติภาพและสิทธิมนุษยชน ทั้งหลายทั้งปวงเหล่านี้ เป็นเหตุผลที่ชุดโครงการวิจัย “สิทธิมนุษยชนไทยในสถานการณ์สากล” หยิบยกขึ้นมาเป็นประเด็นหลักและพัฒนาต่อมาเป็น “สิทธิชุมชนศึกษา” ดังที่เอ่ยอ้างถึงข้างต้น

๖. ในที่สุด โดยผลของกระแสมหาชนเรียกร้องการปฏิรูปการเมือง ๒๕๓๕-๔๐

สิทธิชุมชนฐานทรัพยากรท้องถิ่น จึงได้รับการบรรจุประกอบเป็นส่วนหนึ่งของ “สิทธิและเสรีภาพของชนชาวไทย” ภายใต้รัฐธรรมนูญ “ฉบับประชาชน” ๒๕๕๐ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง “สิทธิอนุรักษ์หรือฟื้นฟูจารีตประเพณีภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปะ หรือวัฒนธรรมอันดีของท้องถิ่นและของชาติ และมีส่วนร่วมในการจัดการ การบำรุงรักษา และการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุลและยั่งยืน” (มาตรา ๔๖) “สิทธิของบุคคลที่จะมีส่วนร่วมกับรัฐและชุมชนในการบำรุงรักษา และการได้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและความหลากหลายทางชีวภาพ และในการคุ้มครอง ส่งเสริม และรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม เพื่อให้ดำรงชีวิอยู่ได้อย่างปกติและต่อเนื่อง ในสิ่งแวดล้อมที่ไม่ก่อให้เกิดอันตรายต่อสุขภาพอนามัย สวัสดิภาพ หรือคุณภาพชีวิตของตน” (มาตรา ๕๖) และ “บุคคลย่อมมีสิทธิได้รับ ข้อมูลคำชี้แจงและเหตุผลจากหน่วยงานราชการ หน่วยงานของรัฐ รัฐวิสาหกิจ หรือราชการ ส่วนท้องถิ่น ก่อนการอนุญาตหรือการดำเนินการโครงการ หรือกิจกรรมใดที่อาจ มีผลต่อคุณภาพสิ่งแวดล้อม สุขภาพอนามัย คุณภาพชีวิต หรือส่วนได้เสีย สำคัญอื่นใดที่เกี่ยวกับตนหรือชุมชนท้องถิ่น และมีสิทธิแสดงความคิดเห็นของตน ในเรื่องดังกล่าว” (มาตรา ๕๙)

๗. นับเป็นครั้งแรกที่เอกลักษณ์ความเป็นตัวตนของจารีตประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปะหรือวัฒนธรรมอันดีของท้องถิ่น ได้รับการรับรู้รับรอง ตามรัฐธรรมนูญ อันเป็นกฎหมายสูงสุดของประเทศ รวมทั้งมีความหมายความสำคัญ ในแง่ของการกระจายอำนาจสู่ชุมชนท้องถิ่นอันเป็นรากฐานของระบอบประชาธิปไตย

๘. ดังเป็นที่ทราบกัน หลักการสิทธิชุมชนเป็นอันต้องเป็นหมั่นไปเกือบ จะในทันทีที่ประกาศใช้รัฐธรรมนูญ “ฉบับประชาชน” ด้วยเหตุหลัก ๆ อย่างน้อย ๓ ประการ คือประการแรก การที่ต้องถูกกำกับไว้ด้วยข้อบัญญัติ “ทั้งนี้ตามที่ กฎหมายบัญญัติ” ซึ่งหมายถึงว่า สิทธิชุมชนท้องถิ่นตามรัฐธรรมนูญยังต้องขึ้นอยู่กับ กฎหมายธรรมดาที่บัญญัติขึ้นจากศูนย์อำนาจกลาง ประการที่สอง ปมปัญหาวัฒนธรรม

ทางการเมืองในระบบ “นักเลือกตั้ง” และวัฒนธรรมการอุปถัมภ์ อันเป็นบ่อเกิดของการทุจริตคอร์รัปชันทั้งปวง และประการที่สาม เป็นปมปัญหาจากภายในของบรรดาชุมชนท้องถิ่นเองที่ยังขาดการจัดตั้งรวมตัวเป็นเครือข่ายอันหนึ่งอันเดียวกัน จึงเป็นช่องทางให้อำนาจอิทธิพลและผลประโยชน์จากภายนอกก่อความแปลกแยกและแตกแยกได้โดยง่าย

๙. สถานการณ์บ้านทอนทำลายสิทธิชุมชนท้องถิ่นเป็นไปอย่างเป็นระบบขึ้นเมื่อกลุ่มทุนขนาดใหญ่พร้อมด้วยเส้นสายโยงใยกับกลุ่มทุนเศรษฐกิจใหม่ระดับชาติและข้ามชาติ ทั้งภายในและภายนอก ได้โอกาสก้าวขึ้นสู่อำนาจด้วยชัยชนะการเลือกตั้งกุมเสียงข้างมากเด็ดขาดในรัฐสภา เป็นช่องทางให้ตั้งตัวเองขึ้นเป็นระบบอำนาจเบ็ดเสร็จของรัฐบาลพรรคเดียว เหนือกฎกติกาใด ๆ ตามรัฐธรรมนูญเพื่อส่งเสริมและคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชน นั่นก็คือ รัฐธรรมนูญ “ฉบับประชาชน” เป็นอันต้องถูกล้มล้างไปโดยสิ้นเชิง จะมีหลงเหลืออยู่บ้าง ก็เฉพาะในส่วนที่เสริมส่งเสริมขอบอำนาจเบ็ดเสร็จเด็ดขาด ในแบบฉบับที่แทบไม่ผิดเพี้ยนไปจาก “ประชาธิปไตยรวมศูนย์” (Democratic Centralism) ที่เคยใช้ปฏิบัติมาในระบอบสหภาพโซเวียตสมัยสงครามเย็น

๑๐. บนพื้นฐานของอำนาจเบ็ดเสร็จในท่วงทำนองประชาธิปไตยรวมศูนย์นี้เอง เราจึงได้เห็นการดำเนินนโยบายมาตรการแบบ “ประชานิยม” โดยการหวานกระจายเงินงบประมาณของแผ่นดินลงไปในชนบท ซึ่งโดยสาระก็คือ กุศโลบายการตลาดเพื่อสร้างกำลังซื้อในหมู่ประชาชนรากหญ้านั่นเอง และในขณะเดียวกันกับที่เปิดประตูให้พันธมิตรทุนชาติและข้ามชาติได้เข้ามาครอบครองครอบงำเศรษฐกิจไทยและฐานทรัพยากรธรรมชาติ ดังกรณีตัวอย่างโดดเด่น อย่างเช่น ร่างกฎหมายเขตเศรษฐกิจพิเศษ การเจรจาความตกลงการค้าเสรี การขยายอาณาบริเวณสนามบินสุวรรณภูมิออกไปเป็นมหานคร ซึ่งล้วนแล้วแต่ส่งผลกระทบเลวร้ายต่อชีวิตและคุณภาพชีวิตของชุมชนท้องถิ่น และฐานทรัพยากรส่วนรวมของท้องถิ่นทั้งสิ้น

ในประการสำคัญ ขัดต่อเจตนารมณ์และบทบัญญัติรัฐธรรมนูญดังกล่าวข้างต้น

๑๑. การดำเนินนโยบายและอิมพีคเมนต์โครงการเหล่านี้ เป็นไปโดยปราศจากความโปร่งใส ขัดต่อหลักการธรรมาภิบาล และขาดการกลั่นกรองตรวจสอบจากสถาบันรัฐสภาภายใต้การครอบงำของเสียงข้างมากเด็ดขาด เปิดช่องให้เกิดการทุจริตคอร์รัปชันอย่างกว้างขวาง ทั้งในภาคราชการและภาคเอกชน เป็นเหตุให้เกิดกระแสการวิพากษ์ต่อต้าน ซึ่งขยายวงออกไปอย่างรวดเร็ว จนกลายเป็นวิกฤตรุนแรงทางการเมือง และกระแสเรียกร้องการปฏิรูปการเมืองอีกระลอกหนึ่งในช่วงเวลาไม่ถึง ๔ ปี ของการประกาศใช้รัฐธรรมนูญ “ฉบับประชาชน”

๑๒. ความคิดอ่านปฏิรูปการเมือง จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องคำนึงถึงบทเรียนจากการปฏิรูปการเมือง ๒๕๓๕-๔๐ จนบรรลุผลได้ รัฐธรรมนูญ “ฉบับประชาชน” รับรองสิทธิเสรีภาพก่อนข้างสมบูรณ์โดยครอบคลุมไปถึงสิทธิชุมชนท้องถิ่น ดังกล่าวข้างต้น หากแต่ไม่เกิดผลใช้บังคับอะไรจริง เพราะภายใต้โครงสร้างที่เป็นอยู่ตกอยู่ในอ้อมอกอำนาจอเบตเสรีจของศูนย์อำนาจกลาง อย่างที่ทราบกันดี ดังนั้น กระบวนการวิธีการปฏิรูปการเมืองรอบสองนี้ จึงต้องเป็นไปโดยเปิดโอกาสช่องทางให้มวลสมาชิกชุมชนท้องถิ่นเลือกผู้แทนของตนเข้ามาสืบบทบาทโดยตรง ไม่ใช่เพียงอาศัยผู้รู้ผู้เชี่ยวชาญจัดทำร่างรัฐธรรมนูญสำเร็จรูปขึ้น แล้วนำไปเสนอให้มี “การประชามติพิจารณา” ซึ่งก็เป็นรูปแบบที่ดีไม่ได้ผิดอะไร เพียงแต่ว่าไม่ได้เป็นการเสริมสร้างสำนึกของความเป็นเจ้าของเพียงพอกที่จะปกป้องสิทธิตามรัฐธรรมนูญด้วยตนเองโดยตรง

๑๓. รวมความแล้ว การปฏิรูปการเมืองจะต้องประกอบด้วยทั้งหลักการเนื้อหาสาระ และกระบวนการวิธีการมีส่วนร่วมโดยตรงของมวลชุมชนท้องถิ่น ส่วนจะกระทำในรูปแบบใด ก็เป็นเรื่องที่พึงต้องพิเคราะห์กำหนดลู่ทางปฏิบัติกันต่อไป

๑๔. กล่าวโดยเฉพาะถึงหลักการเนื้อหาสาระของสิทธิชุมชนปฏิญญาเพื่อการปฏิรูปการเมืองนี้ ขอยืนยันในประเด็นที่เคยแสดงไว้ตาม “ปฏิญญาวาดด้วยสิทธิชุมชนท้องถิ่น : รากเหง้าประชาธิปไตย” มิถุนายน ๒๕๓๕ ซึ่งเป็นผลสืบเนื่องจาก

งานวิจัยเชิงปฏิบัติการ เรื่อง “ป่าชุมชนในประเทศไทย : แนวทางการพัฒนา” โดยขยายเพิ่มเติมประเด็นใหม่ ๆ เกี่ยวข้องกับปัญหาเรื่องราวที่เกิดขึ้นในช่วง ๑๕ ปี หลังจากนั้นโดยเฉพาะเกี่ยวกับสิ่งที่ตึกหักกันว่าเป็นสิทธิขาดในทรัพย์สินทางปัญญา ภายใต้อิทธิพลจากเทคโนโลยีชีวภาพ และธุรกิจการค้า

๑๕. หลักการเนื้อหาสาระของสิทธิชุมชนท้องถิ่น อาจประมวลเป็นประเด็น สิทธิชุมชนท้องถิ่นต่าง ๆ ที่เกี่ยวเนื่องกันดังนี้

๑๕.๑ ทรัพยากรความหลากหลายทางชีวภาพเป็นของปวงชน รัฐ และชุมชนท้องถิ่นมีหน้าที่ร่วมกันในการอนุรักษ์และพัฒนาการใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืน

๑๕.๒ สิทธิชุมชนท้องถิ่นพึงได้รับการสถาปนาส่งเสริมจากรัฐ ด้วยการกระจายอำนาจหน้าที่การบริหารจัดการ และสามารถแสดงออกซึ่งสิทธิเสียงได้ตามรัฐธรรมนูญ

๑๕.๓ บรรดาชนบทรรมนิยม จารีตประเพณี วัฒนธรรมและกฎเกณฑ์ การจัดการทรัพยากรป่าที่ชุมชนถือปฏิบัติเป็นวิถีชีวิตสืบเนื่องกันมา ถือเป็นสิทธิชุมชนท้องถิ่นที่รัฐพึงให้การรับรองเป็นส่วนหนึ่งของนโยบายแห่งชาติ

๑๕.๔ สิทธิชุมชนที่ว่านี้ จะต้องปราศจากการแทรกแซงจากรัฐ

๑๕.๕ รัฐพึงทบทวนกฎหมายและนโยบายทั้งหมดที่เกี่ยวข้องกัน การจัดการทรัพยากรป่า

๑๕.๖ รัฐพึงทบทวนนโยบายและแผนพัฒนาเศรษฐกิจและ สังคมแห่งชาติ และปรับแก้ไขให้ไปในทิศทางที่เป็นเสรี สมดุล ยั่งยืน และเป็นธรรม

๑๕.๗ ชุมชนท้องถิ่นในฐานะเป็นผู้ดูแลและอนุรักษ์และพัฒนา ทรัพยากรธรรมชาติอันเป็นต้นทุนของคนทั้งชาติ พึงต้องได้รับการส่งเสริมสนับสนุน ด้านเงินอุดหนุน

๑๕.๘ สิทธิที่จะควบคุมการเข้าถึงและแสดงความเป็นเจ้าของใน พันธุ์พืช และเรธาตุอันจำเป็นยิ่งยวดต่อวัฒนธรรมของชุมชนท้องถิ่น

๑๕.๙ สิทธิในมาตรการพิเศษเพื่อคุ้มครอง และพัฒนาวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี และการแสดงออกทางวัฒนธรรมของชุมชนท้องถิ่นรวมถึงทรัพยากร มนุษย์และทรัพยากรทางพันธุกรรมอื่น ๆ เมล็ดพันธุ์ ยา ความรู้ในคุณสมบัติ ของพืชและสัตว์ จารีตมูขปาฐะ วรรณกรรม งานออกแบบ และทัศนศิลป์ และศิลปะการแสดง

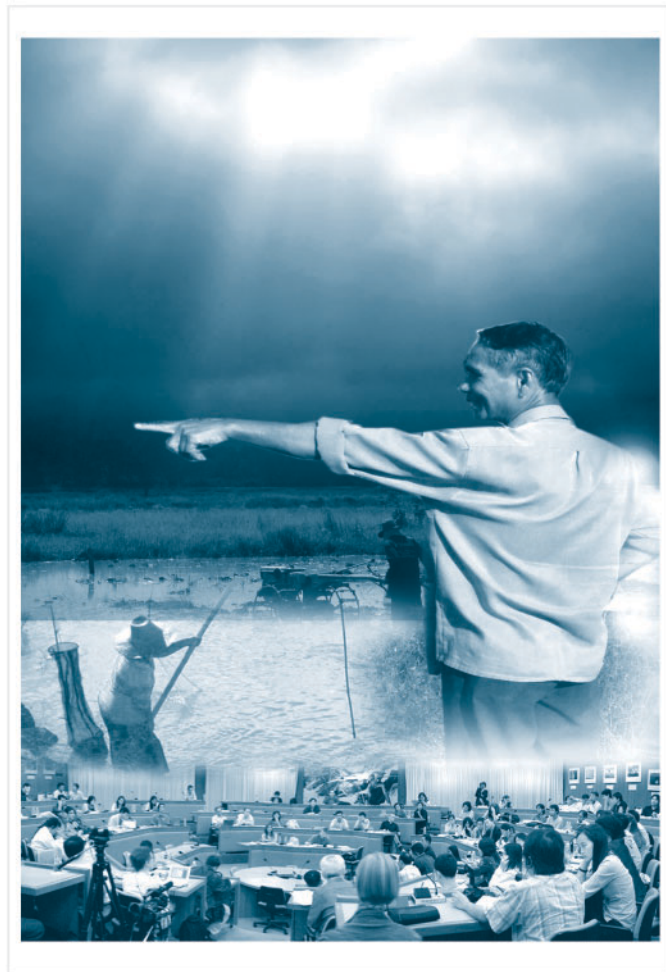
๑๕.๑๐ สิทธิในคำสินไหมทดแทนที่เป็นธรรมเหมาะสมสำหรับการ อันใดก็ตามที่ก่อให้เกิดผลกระทบคุกคามในทางสภาพแวดล้อม เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม หรือจิตวิญญาณ

๑๖. เพื่อให้สัมฤทธิ์ผลตามหลักการและเนื้อหาของสิทธิชุมชนท้องถิ่น ดังกล่าว บรรดาชุมชนท้องถิ่นทั่วประเทศทั้งในระดับของชุมชนฐานทรัพยากรและ ในระดับเขตการปกครองท้องถิ่นพึงประสานร่วมมือร่วมใจกัน เพื่อเข้ามีส่วนร่วม ในกระบวนการปฏิรูปการเมือง และควบคุมดูแลให้สิทธิตามรัฐธรรมนูญบังเกิดผลบังคับ อย่างแท้จริงในทางปฏิบัติ

๑๗. ควบคู่กันไปกับการรวมตัวเตรียมการเข้าร่วมกระบวนการปฏิรูป การเมืองโดยตรง มวลชุมชนท้องถิ่นทั่วประเทศ พึงรวมตัวพร้อมใจกันจัดตั้ง “สมัชชาสิทธิชุมชน” ขึ้นเพื่อส่งเสริมให้การกระจายอำนาจได้เป็นมรรคเป็นผล อย่างแท้จริงในการปกป้องคุ้มครองฐานทรัพยากรความหลากหลายทางชีวภาพอันเป็น ดินทุนของชาติ

๑๘. ปฏิญญาว่าด้วยสิทธิชุมชนท้องถิ่นนี้ ถือเป็นหลักการและแนวทาง ในฐานะวาระแห่งชาติ เพื่อบรรลุผลต่อการพัฒนาที่ยั่งยืนและเป็นธรรม ผู้ร่วมประชุม อันประกอบด้วย ผู้นำชุมชนท้องถิ่น องค์กรภาคประชาสังคม ผู้ทรงคุณวุฒิ นักวิชาการ ผู้รักความเป็นธรรม และคณะวิจัย จึงขอร่วมกันประกาศแสดงเจตนามติไว้ ณ ที่นี้

๑๕ กรกฎาคม ๒๕๕๙

ธีเอ็นจีเนียริ่ง ‘ราชภัฏ’ สู่ ‘อุดมศึกษาเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น’

ศาสตราจารย์เสนห์ จามริก

ขอเสนอ ‘ราชภัฏ’ ในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของสังคมวัฒนธรรมและสถาบัน การศึกษาการเรียนรู้ของท้องถิ่น สมัยก่อนที่จะเป็นมหาวิทยาลัย มีความพยายาม ร่วมกันผลักดันสิ่งที่เรียกว่า ‘อุดมศึกษาเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น’ ขึ้นมา คำ ๆ นี้เป็นคำที่ทำให้เกิดการรวมตัวของวิทยาลัยครูสมัยนั้น แต่เมื่อเป็นมหาวิทยาลัยแล้ว เครือข่ายนี้ยังคงมีอยู่หรือไม่ ซึ่งคำว่า ‘อุดมศึกษาเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น’ นี้ น่าจะเป็น จุดรวมของการรวมตัวเป็นราชภัฏ ไม่ใช่เพียงแค่ในแง่ของการเป็นแต่ละหน่วย สถาบันการศึกษาเท่านั้น

ความเป็นท้องถิ่นของเรานั้นมีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ไม่แบ่งแยก เขตแดนภูมิภาค แยกจังหวัดหรือแยกอะไร ไม่ใช่ว่า พอป่าไม้ของเราถูกทำลายหมด เราเข้าไปตัดไม้ในป่า ซึ่งเท่ากับทำร้ายตัวเอง ความเข้าใจนี้ ยังมีปัญหาอีก ๆ ซึ่งเราจะต้องมองให้กว้างออกไปในโลก

และเมื่อเราพูดถึงนโยบายสาธารณะแบบมีส่วนร่วม เอาเข้าจริงท้องถิ่น ของเราเพียงแต่ถูกกวักมือให้ขึ้นมารวม เป็นการรวมในเชิงรูปแบบ แม้แต่การปฏิรูป การศึกษาที่กำหนดว่า การจัดทำหลักสูตรท้องถิ่นต้องมีส่วนร่วม แต่ความจริงไม่ได้ รวมเลย เพียงแต่อาจมีปราชญ์ชาวบ้านและผู้นำท้องถิ่นเขามารวมในห้องประชุม ก็แค่นั้น ผมอยากจะให้เราวิเคราะห์ให้ดี

เราต้องเข้าใจด้วยว่า นโยบายสาธารณะที่เราเห็นทุกวันนี้ เป็นเพียงผลที่เกิดจาก การที่เราอยู่ภายใต้ระบอบประชาธิปไตยแบบรวมศูนย์ ซึ่งก็ถืออำนาจนิยมในรูปแบบหนึ่ง

นั่นเอง นโยบายสาธารณะไม่ได้หมายความว่าเพียงว่าเป็นนโยบายที่เกี่ยวกับชีวิตความเป็นอยู่ของสาธารณะชนเท่านั้น แต่นโยบายสาธารณะในระบบประชาธิปไตยนั้นจะต้องเป็นนโยบายที่ริเริ่มผลักดันมาจากฐานของประชาชนและท้องถิ่นอย่างแท้จริง ไม่มีระบอบประชาธิปไตยที่ไหนในโลกที่จะเป็นประชาธิปไตยที่เป็นเลวอย่างแท้จริง ถ้าปราศจากการกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่น

สถาบันราชภัฏจะเป็นสถาบันการศึกษาที่อยู่ในฐานะที่ดีที่สุดที่จะศึกษาคิดค้นความหมายของประชาธิปไตยให้เป็นวิถีชีวิตของประชาชนในท้องถิ่นอย่างแท้จริง ในขณะที่เราพูดถึงอุดมศึกษาเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น เราพูดเสมอว่า ราชภัฏได้เปรียบกว่าจุฬาฯ หรือธรรมศาสตร์ เพราะราชภัฏอยู่ในตำแหน่งแห่งที่ซึ่งมีสภาพแวดล้อมที่มีชุมชนอะไร่อยแปดที่จะเป็นฐานวัฒนธรรมของการเรียนรู้ เพราะฉะนั้นราชภัฏจะต้องมองตนเองในฐานะที่เป็นสถาบันการศึกษาเพื่อสร้างเสริมปัญญาความรู้ของปวงชน ไม่ใช่เป็นสถาบันที่จะสร้างนโยบายของสาธารณะโดยตรง

ถ้าเช่นนั้นเมื่อคำถามว่า หลักสูตร การเรียนการสอน และการวิจัย ควรอยู่บนพื้นฐานอะไร ทั้งหมดนี้ไม่ได้บอกว่า ราชภัฏจะต้องมองเฉพาะในพื้นที่ท้องถิ่น การศึกษาในยุคนี้ไม่ว่าจะเป็นระดับไหนก็ตาม ตั้งแต่อนุบาลจนถึงระดับอุดมศึกษาต้องมีความเป็นสากล โลกทุกวันนี้เป็นโลกที่มันมีความใกล้ชิดกัน มีอิทธิพลซึ่งกันและกัน คือจะต้องรู้เท่าทันโลก แต่การเรียนรู้เท่าทันโลกนั้นจะต้องเรียนรู้ที่จะรู้จักตนเองเป็นสำคัญ สังคมไทยทุกวันนี้เป็นสังคมที่ต้องพึ่งพาและสูญเสียอิสรภาพที่จะสร้างฐานการเรียนรู้ของตนเอง เราเคยภูมิใจในกันว่าเราเป็นประเทศเดียวที่เป็นเอกราชในภูมิภาคนี้ ไม่เคยเป็นเมืองขึ้น แต่ในทางความคิด รวมทั้งการกำหนดนโยบายสาธารณะ เราเป็นส่วนที่อยู่ภายใต้การเป็นอาณานิคมทางปัญญา โดยเฉพาะในยุคที่เราเข้าสู่การพัฒนาสมัยจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ เรามีคนจากธนาคารโลก คนจากกองทุนการเงินระหว่างประเทศ ผู้เชี่ยวชาญอเมริกามาวางแผนพัฒนาให้เรา การวางแผนได้สร้างความยากจนให้กับชนบท คำพูดที่ว่าชนบทถูกทอดทิ้งให้อยู่

ในความยากจนนั้น ในความจริง ท้องถิ่นชนบท ถูกกดขี่ ขูดรีด เบียดเบียน และครอบงำ ทำให้เกิดความยากจนต่างหาก

แม้ในปัจจุบัน นโยบายสาธารณะก็เป็นนโยบายที่อยู่ภายใต้การบอบกบของ ปัญญาชนคนไทยซึ่งเข้าสู่ระบบการศึกษาที่อยู่ภายใต้ระบบอาณานิคมทางปัญญา ผู้เชี่ยวชาญของเราเป็นผู้เชี่ยวชาญที่เข้ากับรัฐบาลอเมริกันอย่างสนิท มากกว่าที่จะ เข้ากับท้องถิ่นและสังคมของตนเอง เพราะฉะนั้นสถาบันราชภัฏจึงมีบทบาทสำคัญ ที่จะต้องปรับกระแสกระบวนการเรียนรู้ของท้องถิ่นทั้งหมด เพราะ**ไม่มีความเจริญ ก้าวหน้าที่ไหนที่เป็นไปโดยอิสระและก้าวหน้าได้โดยไม่รู้จักตัวเอง**

ในขณะที่สังคมไทยเราเริ่มปรับกระแสการพัฒนากระแสการค่าเสริญกระทั่ง ไม่รู้จักตัวเอง ราชภัฏจะต้องมองตัวเองในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการเรียนรู้ ของท้องถิ่น ราชภัฏต้องมีความใส่ใจในระบบการศึกษาและกระบวนการตั้งแต่ ระดับประถม มัธยมขึ้นไป ถ้าราชภัฏไม่มีฐานส่วนนี้ ราชภัฏก็ไม่มีทางรู้ว่าหลักสูตร กระบวนการต่าง ๆ นั้น สอดคล้องกับความเป็นจริงไหม และไม่มีทางที่จะเป็น ‘อุดมศึกษาเพื่อพัฒนาท้องถิ่น’ อย่างแท้จริง

ขณะนี้ราชภัฏควรจะต้องมีบทบาทในการปฏิรูปการศึกษาให้มากขึ้น การปฏิรูป การศึกษาทุกวันนี้เป็นการปฏิรูปที่เลอะเทอะที่สุด มีความลังเลระหว่างการกระจาย อำนาจกับการรวมศูนย์อำนาจ ราชภัฏจะต้องเริ่มสนใจ และให้กระบวนการพัฒนาต่าง ๆ มาอยู่ที่ท้องถิ่น โดยมีราชภัฏเป็นผู้นำทางปัญญาและการเรียนรู้ ซึ่งจะปล่อยให้กำหนด กันที่ศูนย์อำนาจในกระทรวงศึกษาธิการไม่ได้

เมื่อถึงจุดนี้เราคงจะต้องเห็นว่า เราต้องสร้างให้การพัฒนานโยบายสาธารณะ เป็น ‘กระบวนการ’ ย้ำว่าเป็น ‘กระบวนการ’ ไม่ใช่ ‘ตัวนโยบาย’ เพราะบทบาทของ สถาบันการศึกษาคือการสร้างกระบวนการเรียนรู้ เราต้องเปิดการจลาจล ๒ ทาง ระหว่างท้องถิ่นกับสถาบันการศึกษา ซึ่งไม่ได้หมายความว่า เพียงว่า เชิญปราชญ์ ชาวบ้านมานั่งเป็นกรรมการมหาวิทยาลัย แต่ภูมิปัญญาชุมชนท้องถิ่นต่าง ๆ

เป็นเรื่องที่น่าจะมาบรรจุอยู่ในหลักสูตรและกระบวนการเรียนการสอนและการวิจัย แต่ก็ได้หมายความว่า เราจะขังตัวเองปิดประตู ปิดหู ปิดตา โดยไม่ดูโลกภายนอก เพียงแต่เราต้องรู้จักตัวเอง

ทุกวันนี้เราคัดสรรไม่เป็น เราไขว่คว้าตามวิทยาการใหม่ ๆ จนกระทั่ง ในขณะที่แวดวงวิชาการเขาเรียกประเทศไทยว่าเป็น ‘ทุนนิยมเทียม’ ทุกวันนี้พวกนายทุนก็ไม่ใช่เป็นอิสระอะไรนักหนา ไปดูเทคโนโลยีอะไรต่าง ๆ ที่เป็นทุนนิยม แต่ไม่เคยคิดไม่เคยสร้างเทคโนโลยีของตนเอง ไม่มีตลาดของตนเอง พอเราทำอะไรไม่พอใจให้กับสหรัฐอเมริกา เขาก็จะตัดสิทธิจีเอสพี (GSP) หรือที่เรียกว่าข้อยกเว้นการลดหย่อนภาษีสินค้านำเข้าจากประเทศไทย เมื่อปัญญาชนในแวดวงธุรกิจอยู่ในสภาพอย่างนี้แล้ว ก็หมายความว่าสังคมทั้งหมดตกอยู่ภายใต้การครอบงำของภายนอก

ขณะที่ในห้องเรียนนั้นมีสิทธิ์ทางปัญญาที่เราต้องรักษาและพัฒนา ฉะนั้นถ้าปล่อยให้ชาวบ้านพากันไปโดยลำพัง ไม่มีสถาบันการศึกษามารองรับเลย ของของเรา ก็ถูกเขานำไปทำโน่น ทำนี่ เขาเอาไปจดทะเบียนหมดกลายเป็นทรัพย์สินทางปัญญาของเขา ที่บอกว่าชนบทถูกทอดทิ้ง ความจริงไม่ใช่ ในขณะนี้ชนบทกำลังถูกเขาเข้ามาล้วงภูมิปัญญาชาวบ้าน เราจึงต้องมารื้อฟื้นต้นทุนของเรา คือสิ่งที่เรียกว่าสิทธิ์ทางปัญญาของเรา ตรงนี้เป็นภารกิจที่ยิ่งใหญ่มากของสถาบันการศึกษา

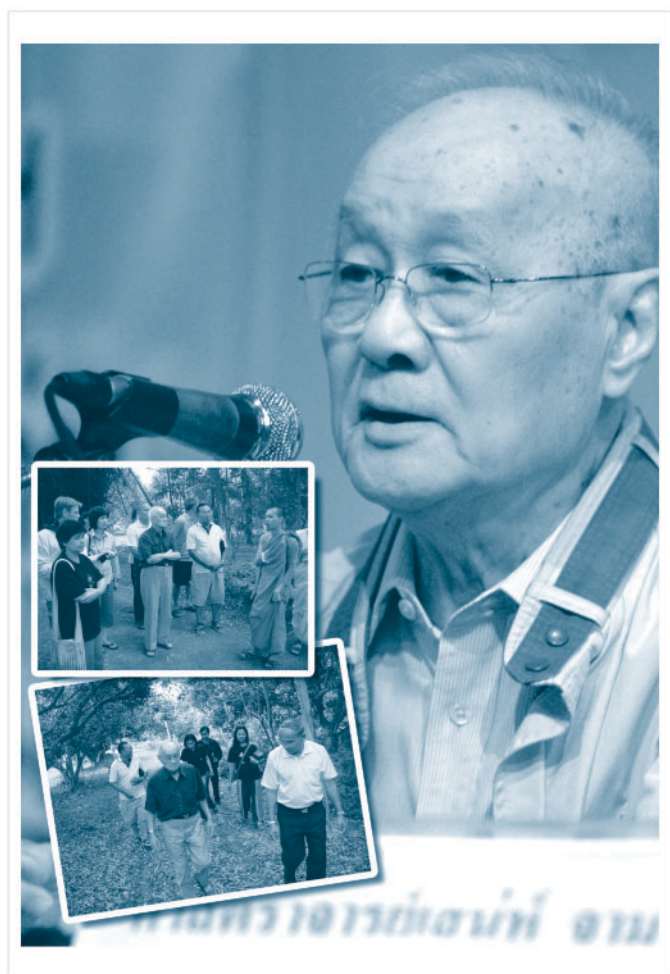
คำถามคือ ทำอย่างไรที่จะนำสิทธิ์เหล่านี้มาสู่กระบวนการเรียนการสอน การวิจัย แล้วก็สร้างฐานชุมชน สร้างฐานสังคม ให้มีบทบาทในการริเริ่มนโยบายสาธารณะจากฐานข้างล่าง ทั้งหมดนี้ไม่ใช่เรื่องง่าย ทว่าก็ท้าทายสติปัญญาของราชภัฏที่ต้องใคร่ครวญ วางแผน ขอเสนอให้ราชภัฏจัดระบบตนเอง ราชภัฏ ๔๐ แห่ง มาพิจารณาเป้าหมายร่วมกัน แล้วก็แยกย้ายไปดำเนินงาน แต่ต้องเป็นเครือข่ายที่มีความใกล้ชิดแน่นแฟ้น ถ้าเป็นอย่างนี้ได้ เราก็จะสร้างกระบวนการเรียนรู้ที่จะเป็นส่วนในการสร้างนโยบายสาธารณะที่สอดคล้องกับความเป็นจริงของเรา

เราอย่าเพิ่งไปคิดนโยบายสาธารณะแบบสูตรสำเร็จ อะไรที่มันเป็นสูตรสำเร็จ อาจจะไม่ใช้คำตอบก็ได้ แต่แน่นอนในขณะนี้มีปัญหาในบ้านเมืองมากมาย เราจะต้องมีส่วนในการคิด อย่างการปฏิรูปการเมืองในครั้งนี้ ราชภัฏจะต้องให้ความสนใจกับการกระจายอำนาจการศึกษาต่าง ๆ แล้วระดมสรรพกำลังที่จะกระตุ้นให้เกิดการตื่นตัว

ที่ชี้ให้เห็นว่า การศึกษาบทบาทของราชภัฏมีความสำคัญมาก ไม่ใช่เพื่อที่จะมาพูดกันลอย ๆ ว่าเราต้องพัฒนาไปสู่ความเป็นเลิศทางวิชาการ เราเลิกทำอย่างนี้เสียที่ความเป็นเลิศทางวิชาการ เป็นเลิศในบรรทัดฐานของอะไร เราไม่เคยตั้งคำถาม ทุกวันนี้เราจะได้ยินคำหนึ่งที่เราพูดกันอย่างกว้างขวางว่า เราต้องสร้างสังคมฐานความรู้ แต่สังคมฐานความรู้ เราต้องพิจารณาวิสัยทัศน์ให้ดีด้วยว่า ความรู้ของเราคืออะไรทั้งหมด ไม่ว่าจะเป็นการปฏิรูปการเมือง การปฏิรูปการศึกษา การเรียนการสอน การวิจัย อยากจะขอใช้คำเรียกว่า ‘รีเอ็นจิเนียริง’ หรือ ยกเครื่อง แนนอน ทั้งหมดเหล่านั้นไม่ได้เป็นของง่าย แต่เราต้องค่อย ๆ คิดใคร่ครวญ วางแผนร่วมกัน ราชภัฏจะต้องมีบทบาทสำคัญในการหยิบยกประเด็นเรื่องการปฏิรูปการเมืองในด้านการปฏิรูปการศึกษา ก่อนที่จะพูดถึงกระบวนการการพัฒนา นโยบายสาธารณะแบบมีส่วนร่วม

เป็นธุระของราชภัฏที่จะต้องคิดวางแผนพัฒนา ไม่ใช่เพียงเพื่อความเป็นเลิศทางวิชาการแบบนามธรรมของราชภัฏ แต่ความเป็นเลิศของราชภัฏ ต้องมีความหมายที่กว้างและไกลไปถึงอนาคตของชุมชนท้องถิ่นและประเทศชาติโดยรวมด้วย

หมายเหตุ : เรียบเรียงจาก ปาฐกถาพิเศษ โดย ศาสตราจารย์เสนห์ จามริก เสมอในการประชุมมหาวิทยาลัยราชภัฏกับการพัฒนานโยบายสาธารณะ เพื่อคุณภาพชีวิตที่ดีของท้องถิ่น วันที่ ๓๑ กรกฎาคม ๒๕๔๙ โรงแรมโฆษะขอนแก่น

เค้าโครงแผนแม่บทสิทธิมนุษยชน ภายใต้รัฐธรรมนูญ “ฉบับประชาชน”

๑. คุณค่าความสำคัญของสิทธิมนุษยชน

๑.๑ เสริมสร้างทุนและความมั่นคงทางสังคมวัฒนธรรม ควบคู่กับทุน และเสถียรภาพทางเศรษฐกิจการเงินในการพัฒนาประเทศ เปรียบเสมือนสองด้าน ของเหรียญอันเดียวกัน

๑.๒ สร้างเสริมคุณภาพทรัพยากรมนุษย์อันเป็นรากฐานของการพัฒนา ชีตความสามารถแข่งขันที่หลากหลาย ในเวทีประชาคมโลก ไม่เฉพาะแต่ในเรื่องของ การเติบโตทางเศรษฐกิจการค้าและการเงินเท่านั้น

๑.๓ ส่งเสริมให้การกิจการพัฒนาเศรษฐกิจสังคม เป็นไปอย่างเปิดเผย โปร่งใส และจัดการทุจริตคอร์รัปชัน ทั้งในระดับการกำหนดนโยบายสาธารณะ และระดับปฏิบัติการโดยแท้จริงแล้ว การลดรอนสิทธิเสรีภาพ ก็คือการทุจริตคอร์รัปชัน อยู่ในตัวเอง

๑.๔ สร้างเสริมการพัฒนาสังคมเสรีและเป็นธรรมเพื่อการดำรงชีวิตร่วมกัน อย่างสมานฉันท์และสันติสุข ในท่ามกลางความแตกต่างหลากหลายภายในชาติ ตั้งแต่ระดับครอบครัว ชุมชนถึงระดับประเทศชาติ

๑.๕ สร้างเสริมความเป็นอารยะและเกียรติศักดิ์ศรีของประเทศไทย ในประชาคมนานาชาติ

๒. ฐานอ้างอิงบังคับใช้

๒.๑ รัฐธรรมนูญ โดยเฉพาะ

- เจตนารมณ์หลัก ๓ ประการ
- บททั่วไป มาตรา ๑-๗
- หมวด ๓ ว่าด้วยสิทธิเสรีภาพของชนชาวไทย มาตรา ๒๖-๖๕
- หมวด ๕ ว่าด้วยแนวนโยบายพื้นฐานแห่งรัฐ มาตรา ๗๑-๘๙
- บทบัญญัติมาตราอื่นที่เกี่ยวข้อง โดยเฉพาะเรื่องการกระจายอำนาจ

๒.๒ ปฏิญญาสากลฯ กติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและการเมือง
กติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม และอนุสัญญา
เฉพาะด้านอื่นๆ ที่ประเทศไทยเป็นภาคี

๓. แผนปฏิบัติการ

๓.๑ แผนงานส่งเสริมการเรียนรู้สิทธิอย่างเป็นบูรณาการ

๓.๒ แผนงานคุ้มครองสิทธิทั้งในส่วนบุคคลและชุมชน

๓.๓ แผนงานส่งเสริมและคุ้มครองสิทธิระดับชุมชนท้องถิ่น

๓.๔ แผนงานส่งเสริมและคุ้มครองกลุ่มเป้าหมาย

๓.๕ แผนงานส่งเสริมการเรียนรู้การมีส่วนร่วมของภาคสังคม ประชาชน
และชุมชนท้องถิ่น ทั้งในด้านการบริหารงานของรัฐฯ ในด้านกระบวนการนิติบัญญัติ
และในด้านการปกป้องบูรณาการฐานทรัพยากรความหลากหลายทางชีวภาพและภูมิปัญญา
หรือทรัพย์สินทางปัญญาชุมชนท้องถิ่น

๓.๖ แผนงานคุ้มครองบูรณาการฐานทรัพยากรธรรมชาติโดยการมีส่วนร่วม
ของชุมชนท้องถิ่น

๓.๗ แผนงานกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่น ทั้งในระดับการปกครองท้องถิ่น
และระดับชุมชนฐานทรัพยากรท้องถิ่น รวมทั้งส่งเสริมให้เกิดเครือข่ายชุมชนขึ้น

๔. แผนงานพัฒนาวัฒนธรรมสิทธิมนุษยชน

๔.๑ หลักการนิติธรรม ซึ่งจำเป็นต้องมีการปฏิรูปทางหลักความคิดที่จำกัดกรอบความรู้ความเข้าใจแต่เพียงว่ากฎหมายคือคำสั่ง กล่าวคือ “คำสั่ง” ที่ว่านั้นยังต้องตั้งอยู่บนพื้นฐานของหลักศาสนธรรม จริยธรรม และจารีตประเพณีธรรมด้วย

๔.๒ การปฏิรูปการเมืองให้เรื่องของสิทธิมนุษยชนเป็น “นโยบายสาธารณะร่วมกัน” (Bipartisan public policy) ของทุกฝ่ายทุกระดับ โดยยึดถือปฏิบัติตามเจตนารมณ์และบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญอย่างเคร่งครัด

๔.๓ การฝึกอบรมปฐมนิเทศ ข้าราชการเจ้าหน้าที่รัฐอย่างเป็นบูรณาการทุกฝ่าย ทุกระดับอย่างจริงจังและต่อเนื่อง รวมทั้งจัดการให้กำหนดเป็นเกณฑ์มาตรฐานปฏิบัติที่มีผลบังคับใช้อย่างจริงจัง

๔.๔ การเผยแพร่ความรู้ความเข้าใจถึงคุณค่าความสำคัญของเกณฑ์มาตรฐานสิทธิมนุษยชนต่อหลักการจริยธรรมในแวดวงธุรกิจการค้า ไม่ใช่มุ่งแต่การแสวงผลกำไรสูงสุดเป็นคุณธรรมทางวิชาชีพ

๔.๕ ส่งเสริมให้สิทธิมนุษยชนเป็นองค์ประกอบหลักส่วนหนึ่งของเป้าหมายและกระบวนการพัฒนาไปสู่ความเป็นเลิศทางวิชาชีพวิชาการ

๔.๖ ส่งเสริมการเรียนรู้สิทธิมนุษยชนระดับครอบครัวและชุมชนทั้งในเมืองและชนบท รวมถึงกระบวนการการเรียนรู้ซึ่งกันและกันระหว่างชุมชนเมืองกับชุมชนชนบท

๕. กระบวนการจัดทำแผนแม่บทฯ

๕.๑ ควรเป็นแผนงานที่มีความต่อเนื่อง ทั้งช่วงระยะ ๕ ปีแรก ระยะกลาง ๑๐ ปี และระยะยาว ๑๕ ปี โดยกำหนดให้เป็น “นโยบายสาธารณะร่วมกัน” มีผลผูกพันทุกพรรคทุกฝ่ายทางการเมือง

๕.๒ ให้มีระบบและกระบวนการมีส่วนร่วมของภาคประชาชน และภาคประชาสังคมอย่างจริงจัง ตั้งแต่ระดับชุมชนท้องถิ่น ภูมิภาคและระดับประเทศ

คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ

๓ สิงหาคม ๒๕๕๘

ชุมชนกับการปกป้อง สิทธิและทรัพยากรของชุมชน

ศ.เสนห์ จามริก

ประธานกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ

จากกรณีชุมชนคลองด่านที่รวมตัวกันหยุดใช้สิทธิของตนเองเพื่อเรียกร้องการมีส่วนร่วมในการพิจารณาตัดสินใจโครงการที่มีผลกระทบต่อทรัพยากรสำคัญ

ของชุมชน ที่ชุมชนมีวิถีชีวิตมาเป็นเวลาช้านานการนำเรื่องนี้ขึ้นมาเป็นกรณีศึกษา ก็เพื่อให้เรื่องนี้เป็นข้อคิด บทเรียน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกรณีความขัดแย้งของการใช้ทรัพยากรที่นับวันจะเป็นเรื่องที่รุนแรงกว้างขวาง

ในประเด็น “ชุมชนกับการปกป้องสิทธิและทรัพยากร” มีข้อสังเกตหลายประการ เช่น “สิทธิของชนกลุ่มใดก็ตาม ไม่ได้เป็นสิ่งที่อยู่อย่างโดดเดี่ยว แต่ขึ้นอยู่กับ การเรียนรู้ การเข้าใจ การยอมรับของสังคมส่วนใหญ่ที่เป็นเงื่อนไขสำคัญ” ถ้าเป็นเช่นนั้น จะทำอย่างไรที่จะให้เกิดการเรียนรู้ การยอมรับของสังคม ในขณะเดียวกันก็ต้องพยายามให้ชุมชนตระหนักว่า “สิทธิ” เป็นเงื่อนไขสำคัญที่ทำให้เราสามารถดำรงชีวิต

ร่วมกันได้อย่างอิสระเสรี และด้วยความเป็นธรรม

คำถามหลัก ๓ ประการ ซึ่งสามารถประยุกต์ใช้ได้กับทุกเรื่องที่เกี่ยวข้องกับ “สิทธิของชุมชน” และ “ผลกระทบที่เกี่ยวข้องกับทรัพยากรธรรมชาติ”

ประการที่หนึ่ง นัยยะ ความหมายของ “ทรัพยากร”

ขณะนี้สังคมไทยมีข้อขัดแย้งมากมายโดยเฉพาะในเวลาที่กำลังพูดถึง “ทรัพยากรธรรมชาติ” ที่ยังไม่เคยมีการตั้งคำถามกันว่า “เรากำลังพูดถึงทรัพยากรอะไร”

เมื่อไม่นานมานี้ สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ได้ลงบทความ เรื่อง “กรอบแนวคิดในการพัฒนา” ในหนังสือพิมพ์มติชน บทความชิ้นนี้ มีประเด็นหลายอย่างที่น่าสนใจ อาทิ การยอมรับความขัดแย้งของการใช้ทรัพยากรอันเนื่องมาจากการบุกรุกพื้นที่ป่า พื้นที่สาธารณะ การจัดการทรัพยากรให้เอื้อต่อชุมชน พันธกิจทางด้านสิ่งแวดล้อม การมีส่วนร่วมของประชาชน ในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ การพัฒนาเศรษฐกิจให้มีคุณภาพ เสถียรภาพ รวมถึงการพัฒนาคนและสังคมเพื่อให้เกิดความเชื่อมโยงกับการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคมและทรัพยากรธรรมชาติอย่าง สมดุล

ในบทความไม่พบว่า สถาปนินฯ เข้าใจในความหมายของทรัพยากรไทย อย่างไรบ้าง ประเด็นนี้เป็นประเด็นที่ต้องนำมาถกเถียงเพื่อให้เห็นว่า ปัญหาความขัดแย้ง ทุกวันนี้ เหตุปัจจัยที่สำคัญคือการขาดความรู้หรือความไม่รู้ ว่า “เรากำลังพูดถึง ทรัพยากรธรรมชาติที่มีคุณค่า มีความหมายอย่างไร” สิ่งที่สถาปนินฯ กล่าวถึง ไม่เกิดเป็นมรรคเป็นผล เพราะการจัดการทุกอย่างที่ผ่านมาล้วนเป็นแค่ราชการจัดขึ้น รวมถึงการที่สังคมไทยขาดความรู้ ความเข้าใจในฐานทรัพยากรของตนเองอย่างแท้จริง

ทรัพยากรธรรมชาติของสังคมไทยเป็นทรัพยากรธรรมชาติที่มีความพิเศษ ที่มีความพิเศษและมีความสำคัญ ในแง่ขององค์ประกอบในเชิงกายภาพ วัตถุ เป็นทรัพยากรป่าเขตร้อนที่มีความอุดมสมบูรณ์ของความหลากหลายทางชีวภาพ คำว่า “เขตร้อน” หมายถึงเขตในภูมิภาคที่มีพื้นที่ไม่ถึงร้อยละ ๗ ของโลก เป็นแหล่ง ที่ทรัพยากรมีความหลากหลายทางชีวภาพถึง ๖๐% คุณค่าเชิงกายภาพมีความสำคัญมาก แต่ไม่ได้ด้วยตัวของมันเอง ต้องมีองค์ประกอบอย่างน้อย ๓ ประการตามมา

ก) ชุมชนท้องถิ่น ทรัพยากรธรรมชาติในป่าเขตร้อนมีความบอบบาง ทรัพยากรที่อยู่ได้ทุกวันนี้ก็เพราะชุมชนท้องถิ่นเป็นผู้เก็บรักษา เป็นเวลาหลายชั่วอายุคน ซึ่งตรงข้ามกับการตั้งกรมป่าไม้ อธิบดีกรมป่าไม้คนแรกเป็นชาวอังกฤษที่ได้เข้ามาสอน ให้จัดการป่าด้วยวิธีการของป่าเมืองหนาวหรือป่าเขตอบอุ่น เพราะป่าเขตอบอุ่น

ในต่างประเทศหมายถึงเฉพาะ “ไม้” แต่ป่าของประเทศไทยไม่ได้มีเพียงแค่ “ไม้” แต่ยังมีหลากหลายทางชีวภาพ มีทรัพยากรที่มีความสำคัญต่อการดำรงชีวิตตามพื้นฐานของปัจจัย ๔ อันได้แก่ อาหาร ยา วิชาโรค เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย ดังนั้น ชุมชนจึงมีความสำคัญควบคู่ไปกับ “ฐานทรัพยากร” ซึ่งเป็น “สิทธิ” อันชอบธรรมของชุมชนที่จะดำรงคงอยู่ ซึ่งไม่ใช่การดำรงอยู่เพื่อความต้องการของคนในชุมชน แต่เป็นสิทธิอันชอบธรรม เพราะชุมชนได้มีคุณูปการต่อการธำรงรักษาไว้ซึ่งบูรณภาพความมั่นคงเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของฐานทรัพยากรเขตร้อน

ข) “ภูมิปัญญาท้องถิ่น” ชุมชนรู้จักวิธีการใช้ทรัพยากรอย่างไร คือการที่รู้จักการนำทรัพยากรต่างๆ มาประยุกต์ใช้ สิ่งที่เราเรียกว่า “ภูมิปัญญา” ที่กำลังมีความสำคัญเป็นทวีคูณในยุคปัจจุบัน เพราะ “ภูมิปัญญาท้องถิ่น” เป็นเป้าหมายสำคัญที่ประเทศมหาอำนาจอยากได้ เพื่อนำไปใช้เป็นสิทธิในทรัพย์สินทางภูมิปัญญา เป็นสิทธิในการผูกขาด ในสมัยก่อนเป็นการมาล่าดินแดง แต่สมัยนี้เป็นการล่า ความรู้ ความคิด ที่ชุมชนท้องถิ่นใช้ประโยชน์จากทรัพยากร เพราะฉะนั้นสิ่งที่เรียกว่า “ทรัพย์สินทางภูมิปัญญา” เป็นสิ่งที่บอกถึงคุณค่า ความหมายของทรัพยากรธรรมชาติประเทศไทย

ดังเช่นในประเด็น “การแปลงทรัพย์สินให้เป็นทุน” ซึ่งต้องไม่ใช่สินทรัพย์ในเชิงกายภาพ แต่จะต้องพิจารณาถึงนัยยะของ “สินทรัพย์” อย่างพิถีพิถันเพราะว่าสินทรัพย์ตามทรัพยากรชีวภาพ สิทธิของชุมชน ภูมิปัญญา สิทธิอันชอบธรรมของชุมชน มีองค์ประกอบอย่างไรบ้าง ซึ่งทั้งหมดมี นัยยะที่สำคัญมาก เป็นองค์ประกอบของสิ่งที่เรียกว่า “สิทธิชุมชน”

ค) “การไม่มองทรัพยากรอย่างแยกส่วน” ความหมายของทรัพยากรเป็นความหมายกว้างทรัพยากรที่ประกอบกันเป็นฐานทรัพยากร ไม่ว่าจะเป็นป่าที่เป็นป่าผืนเดียวกัน ลุ่มน้ำเป็นลุ่มน้ำเดียวกันชายฝั่งทะเลเป็นชายฝั่งเดียวกัน สิ่งมีชีวิตที่มีความหลากหลายทางธรรมชาติก็เพราะขนาดที่ใหญ่ ในทุกๆ ตารางเมตรที่เราได้

ให้ตัดไม้ ให้สัมปทานตลอดระยะ ๑๐๐ กว่าปีที่ผ่านมา นับจากเริ่มตั้งกรมป่าไม้
ล้นแล้วแต่เป็นการจัดการที่ขาดฐานองค์ความรู้และนำมาซึ่งปัญหาต่างๆ ในทุกวันนี้

ขณะนี้ เราอยู่ในทาง ๒ แพร่ง คือ การเลือกกระหว่าง

๑) ทิศทางสังคมที่ใช้ฐานความรู้ หมายความว่า การนำความรู้ไปประมวล
วิเคราะห์ สังเคราะห์เพื่อค้นหาทิศทางในการจัดการความขัดแย้ง

๒) ทิศทางที่ไม่ใช้ฐานความรู้ในการจัดการหรือคลี่คลายความขัดแย้ง แต่ใช้ฐาน
อำนาจนิยม ขาดซึ่งความตระหนักในความรู้อย่างไร และความหมายของฐานทรัพยากร
มีความสำคัญเช่นไร

ชุมชนต่างๆ ที่เรียกร้อง “สิทธิ” นั้นไม่ใช่แค่เรียกร้อง “สิทธิ” อย่างเดียว
แต่ต้องทำความเข้าใจในฐานทรัพยากรที่เกี่ยวข้อง

ประการที่สอง “สิทธิ” อะไร

“สิทธิชุมชน” มิได้มีนัยยะแค่การบอกว่า “เห็นด้วย” หรือ “ไม่เห็นด้วย”
และก็ไม่ใช่แค่ “สิทธิตามรัฐธรรมนูญมาตราต่างๆ” เช่น สิทธิในการจัดการทรัพยากร
อย่างยั่งยืน สิทธิการมีส่วนร่วมในการทำประชาพิจารณ์เท่านั้น แต่สิทธิยังหมายถึง
สิทธิในความรู้ เข้าใจ โดยเฉพาะถ้าเราเข้าใจถึง “ฐานทรัพยากรเขตร้อน” เราก็จะ
เข้าใจว่าโดยแท้จริงแล้ว “ฐานทรัพยากรธรรมชาติ คือ ต้นทุนชีวิตของทุกคนในชุมชน”
เพราะฉะนั้น การหักหาญต่อทรัพยากร ก็หมายถึง การละเมิดสิทธิในชีวิต ทรัพยากร
และชีวิต เพราะชุมชนไม่ได้มีความหมายแค่ปากท้อง อย่างเดียว แต่ยังหมายถึง
ความปลอดภัย มั่นคงและสิทธิในความมั่นคงของมนุษย์ด้วย

ถ้าเป็นเช่นนี้ “สิทธิชุมชน” หมายถึงอะไร หมายถึง “สิทธิในการเข้าถึง
การใช้ทรัพยากรอย่างยั่งยืน” หรือการจัดการความยากจนที่แพร่กระจายอยู่ทุกวันนี้
ใช่หรือไม่ ถ้าใช่ก็แสดงว่าเราจัดการความยากจนด้วยเงิน ซึ่งเป็นเพียงปลายเหตุ

ดังที่ ธนาคารโลกกล่าวว่า “ความยากจน คือการที่มีรายได้ต่ำกว่า ๑ เหรียญสหรัฐต่อวัน” และเราก็ใช้ตัวชี้วัดนี้อยู่ตลอดเวลา ไม่ว่าจะเป็นนักเศรษฐศาสตร์ นักวิชาการ โดยไม่ได้เข้าใจวิถีชีวิต คุณภาพชีวิตอยู่ได้ด้วยอะไรบนฐานทรัพยากร เพราะฉะนั้น “สิทธิชุมชน” หมายถึง “สิทธิในการเข้าถึง ในการสร้างรายได้ และคุณภาพชีวิต”

“ความจน” คือ การถูกกีดกันสิทธิในการเข้าถึงทรัพยากรท้องถิ่นที่เคยเป็น สิทธิมาตั้งแต่บรรพบุรุษ ในขณะเดียวกัน “สิทธิชุมชน” ก็ไม่ใช่สิทธิที่ปราศจาก พันธะหน้าที่ต่อสังคม รัฐธรรมนูญฉบับ พ.ศ.๒๕๕๐ บัญญัติถึง สิทธิชุมชนต่างๆ ขึ้นมา เปรียบเสมือนว่า รัฐธรรมนูญฉบับนี้เป็นการบันทึกข้อผิดพลาดในการจัดการ ทรัพยากร ความผิดพลาดในการวางแผนพัฒนาสังคม ทั้งนี้ ในการที่สภาพัฒน์ฯ กล่าวถึงการพัฒนายั่งยืน แต่ปราศจากซึ่ง ความรู้ ความเข้าใจ และการยืนยันในสิทธิ ตามความหมายที่ได้กล่าวไว้ในตอนต้นแล้วก็จะไม่มีความหมายอะไร

ตัวอย่างกรณี คุณสนธิ์ ไชยรส กรรมการสิทธิมนุษยชนฯ และคุณเดโช อัครานานท์ ซึ่งเป็นอดีต สสร. ที่ได้ออกรายการโทรทัศน์ร่วมกัน และนำประเด็น “โครงการทอผ้าไทย-มาเลเซีย” มาอภิปราย พบว่ามีบางประเด็นที่ยังไม่ชัดเจน ในการพิจารณา “โครงการทอผ้าไทย-มาเลเซีย” โดยพิจารณาถึง วัน เดือน ปี ที่ใคร ทำอะไร อย่างไร ซึ่งเห็นได้ชัดเห็นว่า รัฐธรรมนูญฉบับ พ.ศ. ๒๕๕๐ ที่ประกาศใช้ ตั้งแต่เดือนตุลาคม พ.ศ. ๒๕๕๐ แต่รัฐบาลสมัย คุณชวน หลีกภัย เป็นนายกรัฐมนตรี ได้ไปเซ็นสัญญาในปี พ.ศ. ๒๕๕๑ เห็นได้ชัดว่า ขัดกับรัฐธรรมนูญ โดยไม่ต้อง ไปดูข้อพิจารณาอื่นอีก แต่คุณเดโชได้กล่าวว่า “แผนพัฒนาทอผ้าไทย-มาเลเซีย” เป็นแผนพัฒนาดังแต่รัฐบาลยุคก่อน เป็นแผนพัฒนาของสภาพัฒน์ ฯ ที่มี พระบรมราชโองการ ซึ่งหมายถึง หากล้มเลิกก็เหมือนการขัดกับพระบรมราชโองการ ซึ่งโดยแท้จริงนั้น รัฐธรรมนูญนั้นถือว่า เป็นกฎหมายสูงสุด และมีพระปรมาภิไธยของ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เป็นพระบรมราชโองการชั้นสูงสุด

ดังนั้น การตีความของบุคคลในสังคม หากประชาชนโดยทั่วไปไม่ทราบ หรือไม่รู้ก็จะเกิดปัญหาทั้งค่างไว้ กลายเป็นว่า ปัญหาเรื่อง “ทอกาซไทย-มาเลเซีย” เป็นเพียงปัญหาความแตกต่างของคน ๒ คน แต่มีใช้ ประเด็นคือ การทำผิดต่อรัฐธรรมนูญอย่างชัดเจน

ประการที่สาม “สิทธิ” อย่างไหนที่จะทำให้ “สิทธิ” นั้นเกิด เป็นมรรคเป็นผล

“สิทธิ” ไม่ได้ดำรงอยู่อย่างโดดเดี่ยว แต่เป็นสิ่งที่ขึ้นอยู่กับ **ความเข้าใจ การยอมรับ และการเรียนรู้ของสังคม** ดังนั้นการทำให้สิทธิชุมชนเป็นมรรคเป็นผล อาจต้องอาศัยเวลา เรามีกรมป่าไม้มา ๑๐๐ กว่าปี แต่เพิ่งมีรัฐธรรมนูญเพียง ๕ ปีกว่า หากจะหวังผลให้เกิดการยอมรับในทันทีทันใดอาจจะเป็นการฝืนต่อระบบอำนาจ ระบบผลประโยชน์ที่มากมายมหาศาล ดังนั้น จึงเป็นสิ่งที่ต้องสร้างกระบวนการ เรียนรู้และบุคคลที่เป็น **“เจ้าของสิทธิ”** นั้นก็ต้องมีพันธะหน้าที่ที่ไม่ใช่การเรียกร้อง หรือต่อต้านอย่างเดียว แต่เป็นพันธะหน้าที่ที่จะต้องเรียนรู้กับตนเอง เรียนรู้ทรัพยากร ของตนเอง เรียนรู้สิทธิของตนเองที่จะทำอะไรให้สิทธิของตนเองเป็นมรรคเป็นผล และมีคุณภาพ เป็นสิ่งที่เจ้าของสิทธิหรือผู้ทรงสิทธินั้นจะต้องพึงมีไม่ว่าจะเป็น ผู้ทรงสิทธิใด ๆ ก็ตาม โดยเฉพาะอย่างยิ่ง **“พันธะต่อสังคม”**

ในอีก ๑๐ ปี ข้างหน้า ทรัพยากรหลากหลายทางชีวภาพ ภูมิปัญญาท้องถิ่น จะกลายเป็นเป้าหมายสำคัญของการช่วงชิง และกลายเป็นชนวนศึกสำคัญของ เวทีเศรษฐกิจการเมืองโลก แม้แต่ในปัจจุบันนี้ก็ตาม เช่น ปัญหาเรื่องข้าวหอมมะลิ หรืออะไรต่างๆ ที่ผ่านมา รวมถึงเมื่อไม่นานมานี้ สหรัฐอเมริกาพยายามผลักดันให้ไทย รวมเป็นภาคี เรียกว่า “ข้อตกลงไทย-สหรัฐ” ในการจัดตั้งกองทุนวิจัยป่าเขตร้อน สรุปคือ การแลกเปลี่ยนหนี้สินที่รัฐบาลไทยมีกับประเทศสหรัฐอเมริกา เมื่อหลาย ๑๐ ปีมาแล้ว และให้สิทธิแก่สหรัฐอเมริกาในการสำรวจป่าทำวิจัยทั่วประเทศไทย ซึ่งรัฐบาลไทย

ได้ลงนามแล้ว แต่ก็น่าดีใจที่ขณะนี้รัฐบาลไทยยอมรับโครงการนี้ มีฉะนั้น ผลจากการสำรวจทรัพยากรป่าอาจทำให้ทรัพยากรของเราเสียหายมาก

ดังนั้น สิทธิของชุมชนจึงไม่สามารถอยู่เฉยได้ เป็นสิทธิที่ต้องมีการพัฒนา โดยเฉพาะในยุคโลกาภิวัตน์ ไม่ว่าจะเป็นชุมชนท้องถิ่น ทรัพยากรท้องถิ่น ทรัพยากรความหลากหลายทางชีวภาพ ภูมิปัญญาที่กำลังเป็นเป้าหมายสำคัญ ดังนั้น สิทธิของชุมชนจำเป็นต้องตื่นตัว โดยสรุปอาจจะไม่เพียงพอที่จะบอกว่าสิทธิชุมชนคือการเข้าไปมีส่วนร่วมในการวินิจฉัยตัดสินใจ โครงการใดควรสร้างหรือไม่สร้าง ซึ่งโดยความเป็นจริงแล้วสิ่งเหล่านี้ยังอยู่แค่ระดับของ “สิทธิเชิงรับ” เท่านั้น

ทำอะไร “สิทธิ” จึงจะเป็นมรรคเป็นผล

๑. ต้องมอง “สิทธิในเชิงรุก” คือ การชวนขยายศึกษาเพื่อใหรู้ ซึ่งเป็นพันธะในการอยู่รอดของชุมชน

๒. ทรัพยากรธรรมชาติไม่สามารถมองแยกเป็นชิ้นส่วน ชุมชนท้องถิ่นก็เช่นเดียวกัน ไม่ได้แบ่งเป็นชิ้นส่วน ดังนั้น สิทธิชุมชนจะต้องประสานกันเป็นเครือข่ายอยู่บนฐานทรัพยากร ดังเช่น กรณีลำน้ำมูล ที่ปล่อยให้โรงงานเยื่อกระดาษปล่อยน้ำเสีย ชุมชนที่ไม่ได้อยู่แถวโรงงานก็ไม่เดือดร้อน แต่เมื่อเกิดเหตุขึ้นมาแล้วปรากฏว่าปลาตายทั่วลุ่มน้ำ

๓. สิทธิชุมชนต้องมีการปฏิรูปจากภายใน ในอดีตเรามักบอกว่าชุมชนเป็นใหญ่ นักสิทธิมนุษยชนก็จะบอกว่า เวลาพูดถึงสิทธิชุมชนหมายความว่าชุมชนเป็นใหญ่เหนือบุคคลซึ่งไม่ใช่ ในอดีตอาจเป็นอย่างนั้น แต่ในยุคต่อมา ไม่ใช่ ภายในชุมชนจะต้องมีการเรียนรู้ เคารพสิทธิของบุคคล จะต้องมีการปรับการเรียนรู้ใหม่ การเคารพสิทธิไม่ใช่เพื่อสิทธิ เพราะสิทธินั้นเป็นสิ่งที่ทำให้คนเรามีอิสระในการริเริ่มประดิษฐ์คิดค้น ซึ่งนำมาเพื่อความเจริญก้าวหน้าของชุมชน ถ้าหากทำไม่ได้ ชุมชนจะลำบากในการเผชิญหน้ากับการเปลี่ยนแปลงของโลก

๔. ชุมชนต้องเป็นฐานของการปฏิรูปการศึกษา ในอดีตเราขาดการทำ
ความเข้าใจในความหมาย คุณค่าของทรัพยากรท้องถิ่น ภูมิปัญญาท้องถิ่น ในปัจจุบัน
เราควรปฏิรูปทุกอย่างบนฐานของรูปธรรมที่เป็นจริง โดยชุมชนต้องเข้าไปมีส่วนเกี่ยวข้อง
หรือมีบทบาท และ “ภูมิปัญญาท้องถิ่น” จะต้องประกาศตัวในการเข้าไปมีส่วนร่วม
ในการปฏิรูปการศึกษาอย่างแท้จริง

ทั้งหมดนี้เป็นเรื่องที่ต้องช่วยกันคิดเพื่อให้สอดคล้องกับหลักที่ประกาศ
ในรัฐธรรมนูญโดยเฉพาะในมาตราที่กล่าวถึง “สิทธิในการศึกษา” รัฐธรรมนูญเพียงแค
บอกว่า “สิทธิในการศึกษา ๑๒ ปี” ซึ่งไม่ได้ระบุอย่างชัดเจนว่า “การศึกษาอะไร” ดังนั้น
สิ่งที่อยากเห็นคือการระบุอย่างชัดเจนว่าหมายถึงการศึกษาอะไร และการศึกษาอะไร
ที่จะทำให้ชุมชนท้องถิ่นสามารถพัฒนา โดยเฉพาะต้องเป็นการปฏิรูปจากภายในชุมชน
รวมถึงสิทธิในการรับรู้ข้อมูลข่าวสาร ขณะนี้ เรามีปัญหาเรื่อง วิทยุชุมชน หรือการ
สื่อสารชุมชนต่างๆ เพราะราชการออกกระเบียบจนทำให้การศึกษาต่างๆ ในชุมชน
ต้องประสบกับอุปสรรคจนถึงทุกวันนี้ ดังนั้นเราจะต้องรวมช่วยกันสร้าง เพื่อให้
สิทธิชุมชนเกิดเป็นมรรคเป็นผลอย่างแท้จริง

จัดทำโดย

สำนักงานคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ
๑๒๐ หมู่ ๓ ศูนย์ราชการเฉลิมพระเกียรติ ๘๐ ฯ อาคารบี ชั้น ๖-๗
ถนนแจ้งวัฒนะ แขวงทุ่งสองห้อง เขตหลักสี่ กรุงเทพฯ ๑๐๒๑๐
โทรศัพท์ ๐ ๒๑๔๑ ๓๘๐๐, ๐ ๒๑๔๑ ๓๙๐๐ โทรสาร ๐ ๒๑๔๓ ๙๕๖๓
โทรศัพท์เพื่อการร้องเรียน ๑๓๗๗

Website : www.nhrc.or.th e-mail : help@nhrc.or.th